

Middel nederlandse spraakkunst. Deel I. Vormleer

A. van Loey

bron

A. van Loey, *Middel nederlandse spraakkunst. Deel I. Vormleer*. Wolters-Noordhoff, Groningen
1980 (negende druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/loey001midd01_01/colofon.htm

© 2009 dbnl / erven A. van Loey

Voorbericht

(Van de derde druk)

‘Ik heb me ten doel gesteld een spraakkunst te schrijven waarin de voor de beginner onmisbare hoofdzaken op de voorgrond staan; meer gevorderden vinden nadere aanduidingen, werkmateriaal en aanwijzingen voor verder onderzoek in de Aantekeningen’.

Zo ongeveer schreef ik in het (thans wel onnodig hier over te drukken) Voorbericht van de eerste druk: het doel van deze derde druk is hetzelfde gebleven; ook de opzet.

In deze derde druk is aan de historische grammatica de taak overgelaten de evolutie tot de 13de eeuw te verklaren: men raadplege hiervoor in de eerste plaats Schönfeld's *Historische Grammatica van het Nederlands*, en, voor meer bijzonderheden de thans op sommige punten verouderende werken van Franck en Van Helten.

Maar uitgaande van de (meest algemene) toestand van de 13e eeuw heb ik gepoogd geografische en chronologische ordening te brengen in de massa van de taalfeiten zoals we die kunnen lezen in literaire maar voornamelijk in goed gelocaliseerde en gedateerde ambtelijke documenten, tot aan het eind der 15e eeuw.

In de Aantekeningen heb ik, veel meer dan in de eerste druk doenlijk was geweest, preciezer verantwoording gegeven van de bronnen van mijn kennis.

Ik weet heel goed dat, buiten de hier geboden ordening, volledige en genuanceerde beschrijvingen, scheiding van taalsoorten, stilistische interpretaties, structurele verhoudingen problemen doen rijzen waar antwoord op verwacht wordt. Aan voorstudiën echter op dit gebied ontbreekt nog veel: het is een taak die niet door één mens alleen in enkele jaren in één boek kan worden volbracht. Het is trouwens de vraag of één grammatica die tegelijk volledig inventariserend, geografisch, chronologisch, etymologisch en historisch verklarend, stilistisch en structureel zou zijn, niet een utopie blijft.

Al geeft dit boek, op sommige punten, minder dan Van

Helten, Franck, Overdiep, op andere biedt het toch nieuwe stof en vrucht van zelfstandig onderzoek. Vooral de Aantekeningen zijn in dit opzicht uitgedijd tot bijdragen waar voornamelijk de vakgenoot zijn profijt mee kan doen.

December 1959.

In deze achtste druk zijn enkele toevoegingen aangebracht

December 1975

Bij de negende druk

In deze druk is op bladzijde 7 een enkele toevoeging aangebracht.

September 1980

Afkortingen

1. Bibliografie

AEB: Rijksarchief te Brussel, fonds: Archives ecclésiastiques en Brabant.

AOO: Archief van de Openbare Onderstand (Brussel, Brugge).

v.d. Berg: BEREND VAN DEN BERG: *Oude tegenstellingen op Nederlands taalgebied*. Leiden, Dubbeldeman, 1938 (Leidse diss.).

Brab.: H. VANGASSEN: *Bouwstoffen tot de historische taalgeografie van het Nederlands. Hertogdom Brabant*. 1954 (*Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands*. III. Uitg. door het Belgisch inter-universitair centrum voor Neerlandistiek).

Bwst.: *Middelnederlandsch Woordenboek* van Dr. E. VERWIJS en Dr. J. VERDAM, voltooid door Dr. F.A. STOETT. Tiende deel: *Tekstcritiek en Bouwstoffen*. Eerste gedeelte (A-F) door Dr. WILLEM DE VREESE, Tweede gedeelte door Dr. G.I. LIEFTINCK. 's-Gravenhage, M. Nijhoff, 1927-1952.

CRH: *Bulletin de la Commission royale d'histoire* (Bruxelles).

Crit. Comm.: J.W. MULLER: *Critische commentaar op Van den Vos Reinaerde*. Utrecht, A. Oosthoek, 1917.

Daniëls: L.M. FR. DANIËLS, O.P.: *Meester Dirc van Delft, O.P., Tafel van den Kersten Ghelove*. Antwerpen, Nijmegen-Utrecht, I, 1939.

Dept: GASTON GÉRARD DEPT: *De oudste rekening van Oostende (1403-1404)*. *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. LXXV (1932).

Drap.: GEORGES ESPINAS et HENRI PIRENNE: *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre*. Bruxelles, Académie r. de Eelgique, Commission royale d'histoire, 4 t., 1906-1924.

Emonds: E.M. EMONDS: *De legende van Sinte Kunera*. Leidse Diss., 1922.

Franck: JOHANNES FRANCK: *Mittelniederländische Grammatik, mit Lesestücken und Glossar*. 2. Auflage. Leipzig, Ch.H. Tauchnitz, 1910.

G.E.: JACQUES BOLSEE: *La grande enquête de 1389 en Brabant. Textes publiés sous les auspices de la Commission royale d'histoire*. Bruxelles, M. Lamertin, 1929.

Gent. Stadsf.: H. VAN WERVEKE: *De Gentsche Stadsfinanciën in de Middeleeuwen*. Brussel, 1934 (Kon. Acad. van België, Mem. afd. Lett., coll. in-8°, 2e R., b. XXXIV).

V.H.: W.L. VAN HELTEN: *Middelnederlandsche spraakkunst*. Groningen, J.B. Wolters, 1887.

Heeroma: K. HEEROMA: *Hollandse dialectstudies*. Groningen, J.B. Wolters, 1935.

- Holmberg:** JOHN HOLMBERG: *Eine mittelniederfränkische Uebertragung des Bestiaire d'amour*. Uppsala, A.B. Lundequistska Bokhandeln (Uppsala Universitets Arsskrift, 1925).
- leper:** G. DES MAREZ et E. DE SAGHER: *Comptes de la ville d'Ypres de 1267 à 1329*. Bruxelles, Acad. r. de Belgique, Comm. r. d'histoire, t. II, 1913.
- Jacobs Mvl.:** JOZEF JACOBS: *Vergelijkende klank- en vormleer der middelvlaamsche dialecten*. Eerste deel: Klankleer. Gent, A. Siffer, 1911.
- Jacobs Wvl.:** JOZEF JACOBS: *Het Westvlaamsch van de oudste tijden tot heden*. Groningen, J.B. Wolters, 1927 (J. VAN GINNEKEN: *De Nederl. dialecten in den loop der eeuwen*, deel I).
- Kaetspel:** J.A. ROETERT FREDERIKSE: *Dat kaetspel ghemoralizeert*. A.W. Sijthoff, s.d. (Bibl. van Middelnederl. letterkunde).
- Kern:** J.H. KERN Hzn.: *De Limburgsche sermoenen*. Leiden, A.W. Sijthoff (1895) (Bibl. v. Mnl. Letterk.).
- Klankl.:** A. VAN LOEY: *Middelnederlandse Spraakkunst*. II. *Klankleer*. H D Tjeenk Willink, Groningen en De Sikkel, Antwerpen, 1976
- K. Pn.:** F. DEBRABANDERE: *Kortrijkse Persoonsnamen omstreeks 1400*. Tongeren, George Michiels, 1958 (Werk uitg. door de Kon. Commissie Toponymie en Dialektologie, VI. afd., dl. 8).
- L.B.:** *Leuvensche Bijdragen* (Leuven).
- L. Stadsr.:** Mr. A. MEERKAMP VAN EMBDEN: *Stadsrekeningen van Leiden (1390-1434)*. 1ste deel. Amsterdam, J. Müller, 1913 (Werken uitg. door het Historisch genootschap, derde serie, n° 32).
- L.T.A.:** *Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland*. Leiden, E.J. Brill, 1939.
- Martens:** MINA MARTENS: *Actes relatifs à l'administration des revenus domaniaux du Duc de Brabant (1271-1408)*, Bruxelles, Palais des Académies, 1943 (Acad. r. de Belgique, Commission r. d'histoire).
- Med VA:** *Verslagen en mededelingen der Koninklijke Vlaamse Academie voor taal- en letterkunde* (Gent).
- Memoriaal:** *Het Memoriaal van Simon de Rikelike, vrijlaat te St. Pieters-op-den-dijk. 1323-1336*. Uitg. door JOS. DE SMET. Bruxelles, M. Lamertin, 1936 (Kon. Commissie voor Geschiedenis).
- Mnl. Lb.:** A. VAN LOEY: *Middelnederlands leerboek*. Antwerpen, De Sikkel, 1947.
- Mnl. W.:** E. VERWIJS en J. VERDAM: *Middelnederlandsch woordenboek*. 's-Gravenhage, M. Nijhoff, 1885-1928.
- Moors:** JOSEPH MOORS: *De Oorkondentaal in Belgisch-Limburg van circa 1350 tot 1400*. Uitg. door het Belg. inter-universitair centrum voor Neerlandistiek, 1952 (*Bouwstoffen en studiën voor de gesch. en de lexicogr. v.h. Nederlands* II) (aangehaald naar het nummer der oorkonde en het nummer van de regel).
- Noldus:** L. NOLDUS *Opmerkingen bij het dialect van Belgisch-Limburg*

in de 13de, 14de en 15de eeuw. Leuvensche bijdragen XXVIII, 1936, pp. 65-93.

N.Tg.: *De nieuwe taalgids* (Groningen).

OMO: H. OBREEN en A. VAN LOEY: *De oudste Middelnederlandsche oorkonden voor onderwijs en eigen studie verzameld en naar het oorspronkelijk uitgegeven.* Med VA, 1934, blz. 329-417.

Oudenaarde: M HOEBEKE *De middeleeuwse oorkondentaal te Oudenaarde 13de eeuw- ± 1500* (Spelling en Klankleer) Gent, 1968

Overdiep: G.S. OVERDIEP: *Vormleer van het Middelnederlandsch der XIIIde eeuw*, voor den druk bezorgd door G.A. VAN ES. Antwerpen, N.V.

Standaard-Boekhandel, 1946 (*Stylistische grammatica van het Middelnederlandsch*, onder redactie van G.A. VAN ES, 1ste deel).

Pr. Br.: *Willem van der Tanerijen. Boec van der Loopender Practijken der Raidtcameren van Brabant.* Ingeleid en uitgegeven door EG. I. STRUBBE. 2 dln., Brussel, 1952 (Verz. v.d. Oude Costuimen van Belgie, Cost. v.h. Land en Hertogdom Brabant, Hertogdom, Deel I).

RBPH: *Revue belge de philologie et d'histoire.* Bruxelles.

Schönfeld: Schonfelds Historische grammatica van het Nederlands. *Klankleer, vormleer en woordvorming* Zutphen, WJ Thieme, 8ste druk verzorgd door Prof Dr A VAN LOEY, (1971)

Stoett: F.A. STOETT: *Middelnederlandsche spraakkunst. Syntaxis.* Derde druk. 's-Gravenhage, M. Nijhoff, 1923.

Tiemeijer: W.F. TIEMEIJER: *Klankleer der Gedichten van Willem van Hildegasberch.* Amsterdam, A.H. Kruyt, 1916 (*Amsterdamse diss.*).

Tille: EDDA TILLE: *Zur Sprache der Urkunden des Herzogtums Geldern.* Bonn und Leipzig, Kurt Schroeder, 1925 (*Rheinische Beitrage und Hilfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde*, 7).

T.L.J.: *De taalschat van het Limburgsche Leven van Jesus*, door Prof. JAC. VAN GINNEKEN en zijn Nijmeegsche leerlingen. Maastricht-Vroenhoven, Gebrs. van Aelst, 1938.

Top. Dial.: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor toponymie en dialectologie.* Brussel.

Ts: *Tijdschrift voor Nederlandse taal -en letterkunde uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederlandse letterkunde te Leiden.* Leiden.

TTL: *Tijdschrift voor taal en letteren* (Tilburg).

Usuriers: J. BOLSEE: *Une enquête sur les usuriers dans l'ammunie de Bruxelles en 1393* (*Bulletin de la Commission r. d'histoire.* Bruxelles, t. CII, 1937, pp. 141-210).

Veete: F. BLOCKMANS: *Een patricische veete te Gent op het eind der XIIIde eeuw.* Brussel, M. Hayez, 1936 (*Bull. Comm. r. d'histoire*, XCIX, 1935, pp. 573-692).

Veld: THEODOR FRINGS und GABRIELE SCHIEB: *Heinrich von Veldeke. Die Servatiusbruchstücke und die Lieder.* Halle (a. Saale), 1947

(= *Beiträge zur Gesch. d. deutschen Sprache und Lit.*, 68 1-75, 69 1-271).

Wijffels: C. WIJFFELS: *De oudste rekening der stad Aardenburg (1309-1310) en de opstand van 1311. Archief uitg. door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 1949-1950* (Middelburg, 1950).

ZWBr.: A. VAN LOEY: *Bijdrage tot de kennis van het Zuidwestbrabantsch in de 13de en 14de eeuw*. Tongeren, G. Michiels, 1937 (*Werken uitg. door de Kon. Commissie voor toponymie en dialectologie, Vlaamse afdeling*, 1).

N.B. De overige afkortingen van mnl. werken en bronnen zijn die welke voorkomen bij Van Helten en in het Middelnederlandsch woordenboek (alfabetische lijst en critische bespreking in de *Bouwstoffen van het Mnl. Wdb.*); vgl. ook mijn *Klankleer*.

2. Tekens

a.: anno
acc.: accusatief
adj.: adjectief
apl.: accusatief pluralis
asg.: accusatief singularis
bijv. nw.: bijvoèglijk naamwoord
Brab.: Brabant(s)
c.: circa
d.: datief
dsg.: datief singularis
fem.: femininum
gen.: genitief
gpl.: genitief pluralis
gsg.: genitief singularis
H., Holl.: Holland(s)
imp., imper.: imperatief
Limb.: Limburg(s)
masc.: masculinum
mnl.: middelnederlands
n.: neutrum
Nmnl.: Noordmiddelnederlands
nnl.: nieuwnederlands
nom.: nominatief
npl.: nom. pluralis
nsg.: nom. sing.
onl.: oudnederlands
Ovl.: oostvlaams, Oost-Vlaanderen
part.: participium
pl., plur.: pluralis
p.p.: participium perfecti
praes.: praesens
praet.: praeteritum
pron. int.: pronomen interrogativum
pron. pers.: pronomen personale
r.: rijm
s.m.f.n.: substantivum masculinum, femininum, neutrum

s., sing.: singularis
VI.: Vlaams, Vlaanderen
vnl.: voornamelijk
Wvl.: Westvlaams, West-Vlaanderen
z. zeld.: zeer zelden, zeer zeldzaam
zeld.: zelden, zeldzaam
znw.: zelfstandig naamwoord

: = rijmt op

>: wordt tot

<: ontstaan uit

*: een niet in geschriften aangetroffen vorm

Hoofdstuk I. Het Middelnederlands

§ 1. Men pleegt in de geschiedenis der Nederlandse taal drie periodes te onderscheiden: een oudnederlandse (onl.), een middelnederlandse (mnl.) en een nieuwnederlandse (nnl.).

Aant. Grammatica's: 1. Van Helten, *Middelnederl. Spraakkunst*: veel materiaal; 2. J. Franck, *Mittelniederl. Grammatik*: vooral historisch (over beide: J.W. Muller, *N. Tg.* IV, 299 vv.); 3. A.C. Bouman, *Mnl. Bloemlezing met grammatika* (Zutphen, 1948²; zeer beknopt, met syntaxis; recensie in *Onze Taaltuin* IV, 161 v.); 4. T.H. en J.J. Le Roux, *Middelnederl. Grammatika* (Pretoria, 1935, 3de druk 1951, rec. *N. Tg.* 40, 140 v.; in het Afrikaans; bevat ook syntaxis; zie nog over de 1ste druk *Ts.* 59, 216 vv.); 5. Overdiep, *Vormleer van het Mnl. der XIIIde eeuw*.

Woordenboeken: 1. E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, IX delen ('s-Gravenhage, 1885-1928) bevat etymologie, betekenissen en talrijke en uitvoerige bewijsplaatsen. Aan het 9de deel heeft F.A. Stoett meegewerkt; een 11de deel door A.A. Beekman bevat aanvullingen over dijk- en waterschapsrecht en aardrijkskunde (1941); het 10de deel bevat de *Tekstcritiek* van J. Verdam en de *Bouwstoffen* (alfabetische lijst der bronnen met critische bespreking door W. de Vreese en G.I. Liefstinck) (1927-52); Addenda en corrigenda door Liefstinck in *Ts.* 72 (1954) 39-42; 75 (1957), 152-155. 2. J. Verdam, *Mnl. Handwoordenboek*, 2de druk bijgewerkt door C.H. Ebbinghe Wubben ('s-Gravenhage, 1932): vermeldt alleen betekenissen, maar bevat soms aanvullingen op het grote woordenboek. Het *Glossarium van verouderde rechtsbronnen* enz. van K. Stallaert, G. van der Schueren's *Teuthonista of Duytschlender* (Keulen, 1475-77; dialect van Kleef), Kiliaan's *Etymologicum* (Antwerpen, 1599) alsmede andere woordenboeken en vocabularia zijn in het *M.W.* opgenomen. 3. J. Fr. Gessler, *Proeve van een Oudhasseltsch Glossarium* (Hasselt, 1940).

De geschiedenis van het nnl. en mnl. is o.m. behandeld door C.G.N. de Vooyoys, *Geschiedenis van de Nederl. taal* (Antwerpen, 5de druk, 1952) en J. Verdam, *Uit de geschiedenis der Nederl. taal*, 4de druk (Zutphen, 1923; hoofdst. IV en V); voorts door M.J. Van der Meer, *Historische Grammatik der Niederl. Sprache* (Heidelberg, 1927; p. XLIX-LIX). Al deze werken bevatten een rijke bibliografie.

§ 2. Uit de onl. periode zijn ons, buiten een zinnetje uit de 11de eeuw, geen teksten overgeleverd. We hebben slechts een zeker aantal plaats- en persoonsnamen en losse woorden in Latijnse oorkonden uit de 9de en volgende eeuwen, voornamelijk in Vlaanderen. Het criterium waardoor bijv. het oud- van het middelhoogduits wordt onderscheiden, nl. het verzwakken van de volle eindvocalen tot -e (bijv. meervoud ohd. *taga*, mhd. *tage* 'dagen') ontbreekt voor het onl. en mnl., daar bedoelde eigennamen lang hun traditionele spelling behouden.

Teksten in onze taal komen eerst voor in de 13de eeuw. In die tijd heeft men bijv. *vake*, en niet meer *facu* d.i. plur. van *vak* 'vak, stuk (land)', zoals in de 10de e. Mnl. kan men dus lezen van de 13de tot de 15de e.

De grens tussen mnl. en nnl. is moeilijk te trekken, daar er reeds kenmerken van het nnl. in de tweede helft der 15de e. zijn waar te nemen, terwijl vele mnl. eigenaardigheden aan het eind der 16de eeuw nog voorkomen. Als grens wordt in dit boek willekeurig het jaar 1500 gekozen.

Aant. J. Mansion, *Oud-Gentsche Naamkunde* ('s-Gravenhage, 1924); M. Gysseling, *Over het oudste Kustwestvlaams* (Med VA 1943, 819-848). De vertaling uit de 9de eeuw in het oudoostnederfrankisch der zgz. Wachtendonckse psalmen (uitgave en grammatica door W.L. van Helten, 1902; een andere grammatica door P. Tack, 1897) is voor sommigen benedenrijns en kan dus niet als bron, wel ter vergelijking dienen: het wordt voor oostelijk onl. gehouden door Cowan in *Ts.* 71, 161 v.v. en 75, 161 vv. Het onl. zinnetje: *Hebban olla vogala nestas hagunnan hinase hi(c) (e)nda thu uu(at) (u)nbidan (uu)e nu* (= abent omnes volucres nidos inceptos nisi ego et tu quod expectamus nunc): zie thans Caron in *Ts.* 79 (1963) 253 vv. met foto's. Overigens over dit alles: Schonfeld § XI met de Aant.

§ 3. Van het nnl. van nu kunnen we een beschaafde, uniforme omgangstaal gebruiken en een gereguleerde schrijftaal, die in Noord en Zuid, op enkele nuances na, dezelfde is, terwijl daarnaast een menigte tongvallen bestaan en in de steden de Vlaamse burgerij vaak een wat beschaafder dialect bezigt om zich van de platte volkstaal te differentiëren.

Zo een eenheidstaal, zowel geschreven als gesproken, bestond in de Middeleeuwen niet. Iedereen sprak zijn dialect;

in de steden bestond een streven naar een beschaafder taal. Als men schreef, gebruikte men schrijfwijzen die in een betrekkelijk groter omringend gebied eveneens gangbaar waren, voor vele vormen echter ook als algemeen voorkomen.

Middelnederlands is dus een collectieve naam voor al de verscheiden en wisselende dialecten, taalkringen en geschreven taalnormen, die binnen het gebied der Nederlanden (met uitzondering van Friesland) van de 13de (en 12de) tot de 16de eeuw in gebruik zijn geweest. Eenvormigheid, in de zin van een Algemeen Beschaafd in onze tijd, bestond niet; wel was er een schrijftaal die algemene kenmerken vertoont waardoor het mnl. onmiddellijk van bijv. het middelnederduits valt te onderscheiden, maar waarin toch gewestelijke en chronologische verschillen duidelijk tot uiting komen; op juridisch, godsdienstig en literair gebied waren aan iedere stijlsoort eigene termen en wendingen in gebruik.

Aant. Over mnl. schrijf- en spreektaal, zie J. Jacobs in *Med VA*, Febr.-Maart-April 1922; tegen Jacobs: H.J.E. Endepols in *TTL* 14, 93-109 en 157-176; voorts van der Meer in *Hist. Gramm. Nederl. Sprache*, p. cxxxi. De overgang van mnl. naar nnl.: W. de Vreese, *Paradox...* in *Handelingen* enz. Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden, 1932-33, p. 59, herdrukt = id., *Over handschriften en handschriftenkunde* (W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1962), blz. 142 v.v.; C.P.F. Lecoutere, *Inleiding tot de Taalkunde en tot de Geschiedenis van het Nederlands*, 6de druk (1948) door L. Grootaers, p. 322-325.

§ 4. Het mnl. behoort, als Germaanse taal, tot de Indogermaanse taalfamilie (idg.). Bij het begin van onze jaartelling werd er Germaans gesproken in Noord-Europa (Noordgerm.; uit die streek scheidden zich enkele stammen die van de Weichsel tot de Zwarte Zee zwierven: hun taal heet Oostgermaans, bekend door de vertaling van de Bijbel in het Gotisch, 4de eeuw n.C.), en in Centraal-Europa.

In Midden-Duitsland vinden we vanaf de 7de eeuw Frankische dialecten die samen met het Alemannisch en het Beiers in het Zuiden als oudhoogduits (ohd.) bekend zijn; wat ze kenmerkt is o.a. de hd. klankverschuiving (vgl. hd. *Pfeil*, *schlafen*, *Schiff* en ndl. *pijl*, *slapen*, *schip*; hd. *zehn*, *essen*, *was* en ndl. *tien*, *eten*, *wat*; hd. *machen*, *Buch* en ndl.

maken, boek). In Noordduitsland waren aan de kust dialecten als het Saksisch, het Fries en andere in gebruik. Engeland is o.m. door Angelen en Saksers geconcoliseerd; onze streken na de 3de eeuw door Franken (die aan de latere hd. klankverschuiving geen deel hebben genomen), en aan de kust door Saksers, Friezen en andere niet nader bekende stammen. De Germaanse dialecten die het dichtst aan de Noordzee werden gesproken, noemt men Inguaeoons.

Zuidduits, 'Binnenduits' (Frankisch), Inguaeoons en Oud-engels (Angelsaksisch) vormen een conglomeraat van Germaanse dialecten die men onder de geografische benaming van Westgermaans verenigt.

Het mnl. is dus Westgerm., waarin het Frankisch het hoofdbestanddeel vormt, met, van de kust uit oost- en zuidwaarts, enkele inguaeonismen. Inguaeoons is bijv. bij Maerlant *uus* = frk. *ons*, vgl. Eng. *us*, voorts (*Diks*)-*muide* te vgl. met frk. (*Dender*)*monde*, Westvl. *idaen* = frk. *gedaen*, West- en O.-vl. *pit* = frk. *put*.

Aant. M. Schonfeld, *Hist. Grammatica van het Ned.*; zie ook Lecoutere-Grootaers (boven § 3), 2de deel. Het werk van M. Schonfeld is uitvoerig, helder en objectief; de lezer zij er naar verwezen voor de in dit boek ontbrekende historische vormleer; voorts bevat het een zeer rijke bibliografie en een heldere synthese van het probleem der inguaeonismen (§§ IV-IX).

§ 5. In geografisch opzicht kan men in het mnl. de volgende dialectengroepen (zie § 3) onderscheiden¹:

het *V l a a m s*: tussen Dender-Schelde en de zee. Hierin bestaat: *a.* een zuidoostelijk deel (Gent, Oudenaarde, Aalst) tussen Dender en Schelde-Leie, en *b.* een noordwestelijk deel tussen Schelde-Leie en de zee, waarvan een westelijke strook (Vrije van Brugge, het bekken van de IJzer d.i. Ieper, Poperinge en Veurne, Frans-Vlaanderen) nog vele Inguaeonismen (§ 4) vertoont. Bij het Vlaams aansluitend, met vele Vlaamse kenmerken: het *Z e e u w s*;
het *B r a b a n t s* (Brussel, Leuven, Antwerpen, Breda),

1 Grenzen zijn natuurlijk niet te trekken.

met Westbrabants (tussen Dender en Dijle) en Oostbrabants (Tienen, Diest);

het Limburgs (West- en Oostlimburgs, met invloed van Keulen);

het Hollands (Zuid- en Noordhollands), met inguaeonismen, met oudgermaanse archaïsmen en merkbare invloed, in de schrijftaal, van het Zuidwestmnl. Door het Hollands beïnvloed is het Utrechts, dat oostelijke bindingen heeft. De taal in Gelderland, Overijssel, Drente en Groningen is, strikt genomen, geen mnl. meer: ze vertoont allerlei kenmerken, die nadere verwantschap met het niet ver oostwaarts gelegen Nederduits duidelijk maken, met, in de schrijftaal, vele westelijke vormen.

Daar waar Vl. en Holl. samen inguaeonismen bewaren tegenover meer oostelijk gelegen dialecten, kan men het Kustmnl. tegenover het Binnenmnl. stellen; daar waar Vl. en Brab. de ondergrond vormen van een algemener literatuurtaal (§ 7) kan men westmnl. stellen tegenover oostmnl. (Limburgs, Gelders enz.).

Aant. J.W. Muller in *Verspreide Opstellen* (Haarlem, 1938), p. 154 v.

Vlaams: Jacobs *Mvl.* en *Wvl.*; Obreen en van Loey, *Oudste Mnl.*

Oorkonden (OMO); J.W. Muller, *Critische Commentaar op Van den Vos Reynaerde* (Utrecht, 1917), p. 41-146; nog *Kaetspel*, p. LXX-XCII.

Brabants: ZWBr.; W. de Vreese in het *Belfort*, 1895, II, p. 108; 1905, II, 19; veel materiaal in Vangassen *Brab.*

Limburgs: Kern, *Klankleer Limb. Sermoenen*; J. Franck in *Taal en*

Letteren VIII, p. 503-515; vooral Moors; E. Rooth, *Ein neuentdecker niederl. Minnesänger aus dem 13. Jahrh.* (Lund, 1928); A. Kessen in *Ts.* 53, 280 vv.; B.v.d. Berg in *Ts.* 61, 262 v.; W. Dols in *TTL* 28, 151-204; L. Noldus in *L.B.* 28, 67-93; en verder over oostelijk zgz. mnl.: R. Verdey en J. Endepols, *Tondalus' Visioen en St. Patricius' Vagevuur*, deel II (Gent en 's-Gravenhage, 1914-17); de werken van Holmberg en Tille; J.J. Mak in *Ts.* 55, 67 v.

Hollands: de werken van Tiemeijer, Heeroma, v.d. Berg *Teg.* inz. p. 72 vv.; en verder over oostelijk zgz. mnl.: H. Kern (over Oldenzaal) in *Ts.* 23, 24, 25; A.R. Hol, *Een tegenstelling Noord-Zuid in de praeterita en participia van de sterke werkwoorden* (Diss. Utrecht; Den Haag, 1937), inz. p. 54-88. 'Het verleden van het Zuidhollands' tekent in grote trekken K. Heeroma in: *Zuidhollands* van Jo Daan en

K. Heeroma (Amsterdam, 1965; Bijdr. Med. Dialectencomm. no. XXX). - *Utrechts*: zie onder deze titel het werk van T. van Veen ('t heden) en B van den Berg (Middeleeuwen): Amsterdam, 1966 (Bijdr. Med. no. XXXI); daarbij reeds vroeger Kloeke N. Tg. 47 (1954), 1 v.v.

Z e e u w s : S. Hofker, *De taal van Melis Stoke* (Groningen, 1908; Diss. Amsterdam, rec. van Wijk in N. Tg. II, 313) en verdere litt. in bovenvermelde OMO, p. 356.

Over mnl. dialecten kan men nog raadplegen: N. van Wijk in N. Tg. VII, p. 137 v.; de werken van Emonds over de *Legende van Ste Kunera*, hoofdst. III en Daniels over *Dirc van Delf*, I, p. 140 vv., nl. over Holl. en Noordholl.; A. Kessen, *Het Cancellierboek*, p. 75-115 (Diss. Leiden, 1931); A.A. Verdenius, Jacob van Maerlant's *Heimelijkheid der Heimelijkheden*, p. 77-90 (Diss. Amsterdam, 1917).

Kustmnl. (inguaeoons): Th. Frings, *Die Stellung der Niederlande im Aufbau des Germanischen* (Halle a.d. Saale, 1944), p. 42.

Methodologisch overzicht in mijn opstel in Album L. Grootaers (1950), blz. 63 vv.

§ 6. In chronologisch opzicht is er een duidelijk verschil tussen de 15de eeuw en de 13de eeuw, vooral in de spelling alsook in de verbuiging en in de vervoeging (flexie); daartussen schijnt de 14de eeuw een overgang te vormen.

Aant. Een samenvattend opstel over de chronologie is nog niet geschreven; men zie, ter oriëntering, §§ 82-83.

§ 7. Aan het eind van de 13de eeuw en in de eerste helft der 14de drukt het Vlaams zijn stempel op de schrijftaal van al de overige gewesten. Tot een hegemonie komt het evenwel niet: aan specifiek (West-) Vlaamse elementen (*idaen, up, gheiven* enz.) wordt weerstand geboden. In de loop van de 14de en vooral in de 15de eeuw krijgt het Brabants de leiding. Hollandse kenmerken zijn, althans in de literatuur, in de noordelijke provincies nog schaars te bespeuren. Het mnl. draagt bijgevolg een Vlaams-Brabants karakter; in sommige literaire werken (Beatrijs, Borchgravinne van Vergi, Ferguut bijv.) zijn in de rijmen dialectische kenmerken zo goed als niet te vinden, wat zou getuigen voor het beoefenen van een dialectwerende, algemener letterkundige taal, terwijl daarentegen in andere werken (Velthem, Boendale) dialectvormen uit andere gewesten dan 's schrijvers streek terwille van het rijm wel worden gebezigd.

Aant. Zie de lit. § 3; over rijmen, dialect en letterkundige taal, *Top. Dial.* XX. 41-48.

§ 8. Bij het benuttigen der bronnen zij men er op bedacht, dat literaire werken vaak zijn overgeleverd in jongere afschriften, door copiïsten uit een andere streek dan die van de auteur en naar intussen ook verloren gegane afschriften vervaardigd; critiek tegenover vermenging van vormen is dus geboden. Kanselarij-oorkonden, stadsreglementen enz. zijn gewoonlijk in dateer- en localiseerbare originalia bewaard, maar schrijftraditie en invloed van andere schrijfcentra moeten hier met het zuiver plaatselijke niet verward worden.

Aant. Over critische benutting der bronnen: C.G.N. de Vooyo, in *N. Tg.* VII, 67 vv.

ad § 2.

Sedert 1976 betreffen de aanwinsten vrijwel uitsluitend de lexicografie van het middelnederlands.

'De germaanse woorden in de Lex Salica' zijn door M. Gyseling (met uitvoerige literatuur) onderzocht in *Med VA*, blz. 60-109.

In 1977-78 verscheen bij Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, het *Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300)*, uitgegeven door Maurits Gyseling m.m.v. en van woordindices voorzien door Willy Pijnenburg. Reeks I: *Ambtelijke Bescheiden*. Zie nader hierover het *Jaarboek van de Stichting Instituut voor Nederlandse Lexicologie* (1977 en 1978, blz. 137, waar P.G.J. van Sterkenburg blz. 147 v.v. enkele lexicologische en grammaticale kenmerken releveert).

De lexicografie van het middelnederlands is grotendeels in handen gekomen van werkzaamheden van gemeld Instituut: zie gemeld *Jaarboek*, passim.

Hoofdstuk II. Het substantief

§ 9. 1. Een groep substantieven vertonen in de flexieuitgangen een vocaal (bijv. bij mannel.-onz. woorden: dat. sing. *den worme*, nom. pl. *de worme* 'wormen'; bij vrouwel. woorden: dat. sing. wel eens *-e: met crachte*, nom. pl. gewoon *-e: de dade*): men kan hier spreken van een **v o c a l i s c h e** flexie of flexie I.

2. Een andere groep substantieven vertonen in de flexieuitgangen *n* (gen. sing. man. *des cnapen*, nom. pl. *de cnapen*; gen. sing. vrouw. *der sielen*, nom. pl. *de sielen*): men kan hier spreken van een **c o n s o n a n t i s c h e** flexie of flexie II.

Naar het voorbeeld van Jakob Grimm (1819) noemt men de *vocalische* flexie ook wel **sterk**, de *consonantische* daarentegen ook wel **zwak**.

In het algemeen behoren tot flexie I de substantieven die op een consonant uitgaan (*wolf, worm, dach, jaer, scip; daet, cracht, bank*); tot flexie II die welke op *-e* uitgaan (*siele, tonge, beke*).

Aant. Voor het historisch-germanistisch verband, zie Schönfeld §§ 95-107
- Een volledige, volkomen genuanceerde beschrijving van het mnl. ontbreekt nog.

Flexie I

Men onderscheidt er: 1° mannelijke en onzijdige substantieven; 2° vrouwelijke substantieven.

§ 10. 1. Mannelijke en onzijdige substantieven.

a.		Sing.	Plur.
	NA	<i>worm</i>	<i>worme</i>
	G	<i>worms</i>	<i>worme</i>
	D	<i>worme</i>	<i>wormen</i>

b.

Naar dit paradigma flechten bijv.:

A. Masculina

1. *arm, avont, baert, berch, biscop, boc, boem, dach, danc, dief, dienst, doern, droem, eet 'eed', boemgaert (wijngaert), geest, god, hals, havec, helm, helt, hengst, herfst, hof, hont, keer, kelc, knecht, kus, maech 'verwante', moet, mont, muer, nap, nijt, oem, paeus, pat 'weg', proefst 'proost', raet, ram, rinc, roof, scalc 'knecht', scat, scoe 'schoen', sin, slaep, snee 'sneeuw', spronc, staf, steen, stier, stoel, storm, strijt, stroem, tins 'tijns, rente', tor 'toren', troest, tuun, veinoot 'vennoot', visch, vloec, vos, wech, welp, wert 'waard', wint, wijch 'strijd', wijn;*

appel, aern 'arend', balch, brief, disch, dorst, dronc, gast, korf, liede (plurale tantum), ploech, rooc, saerc 'zerk', scacht, scilt, smooc, stang, stanc, stoop, strenc, swaen, tant, traen, vanc, weder 'ram', worm, worp;

2. nomina op *-el, -em, -en, -er*:

duvel, engel, hagel, hemel, nagel, segel, vogel, adem, vadem; degen 'jongeling', drochten 'heer', morgen, regen, segen, wagen; acker, ever, hamer, honger, lachter 'laster', somer, vinger, winter, keiser, meester, priester;

3. namen op *-ing, -ling, -do(e)m*: *jongelinc, coninc, rijcdom* enz.;

4. namen aan het Romaans ontleend: *amijs 'vriend', peis, prijs, baroen, officier, serjant, cardinael*, enz.;

5. vele persoonsnamen op *-ere* en *-are, -eere* (reeds in de 14de eeuw ook zonder slot-*e*): *bringhere, jaghere, rechtere, riddere, scrivere; clusenare, loghenare, molenare, mordenare, predicare*, enz.;

6. zaaknamen op *-re*: *kelre 'kelder', solre*.

B. Neutra.

1. *aer 'korenaar'¹, been, berd 'plank', blat, broot, dach-*

1 Of fem.? Vgl. T.L.J. § 104.

want, dal, deel, dier, dinc, gat, goet, gout, graf, gras, haer, hof, hol, honig, horn, hout, hovet, huus, joc, jonc, caf, calf, kint, cleet, corn, cruut, lam, lant, leet, licht, lier 'wang', liet, lijc, lof, loon, mele, ors 'paard', paert, pont, rat 'rad', recht, rijs 'takje', scaep, scijn, scip, seel 'touw', seer, seil, smere, spor 'spoor', stof, strael, stric, stroe, swaert, sweet, swijn, telch, vat, vel, velt, vier, vleesch, volc, was, werc, wicht 'wezen', wijf, wort; ghebet, ghebot, ghebrec, gheluut, ghemet 'landmaat', gherec 'orde', ghesanc, ghemac, ghelach, enz.;

2. nomina op -el, -en, -er. *exempel, mirakel, suvel; becken, laken, teken, verken, wapen; buender (buenre), clooster, koper, leger, outer, silver, voeder, weder, wonder;*

3. de deminutieven: *vogelijn, vogelkijn;*

4. enkele woorden op -e (welke vocaal in de 14de eeuw al begint te verdwijnen): *aensichte, armoede, beelde, ellende, gesinde, here, cruce, conne* 'kunne, geslacht', waaronder vrouwelijk zijn geworden en daardoor ook tot flexie II (§ 17) gaan behoren: *antwoorde, beelde, ellende, kinne*, 'kin' (ook mannel.), *cruce, cudde, conne, orconde, orloghe, scade* 'schaduw'; - woorden op -scap: *ridderscap, orcon(d)scap*; - leenwoorden: *legioen, pawelioen, serpent*.

§ 11. Bespreking.

α. Wanneer een korte vocaal in open syllabe komt te staan, wordt hij gerekt: *des daghes, den hove, die stave*, en blijft zo ook na het uitvallen (syncope) van de *e* (bijv. in de genitief): *des daechs, des weechs*. Toch komen, onder invloed van de nom.-acc., korte vocalen ook voor: *smets, gods, biscops*.

β. Groot is het aantal der onzijdige afleidingen op -scap; hiernaast bestaan ook vrouwelijke afleidingen (§ 13). De neutra hebben veelal concrete, de feminina abstracte betekenis. Naast -scap, dat voornamelijk in Brabant en Limburg voorkomt¹, bestaat -scep (en -scip) dat men in Vlaanderen,

1 Het valt te vergelijken met ohd. -scafen mag wel als een oostelijke, Frankische vorm gelden tegenover -scip.

Zeeland en Holland aantreft, zelfs in het Antwerpse¹.

De flexie is:

NA	-scep,	(-scip)	Brab.	-scap
G	-sceps,	(-scips),	-scaps	Brab. -scaeps
D	-scepe		Brab.	-scape

OPM. 1. In het Z.-W. van Vlaanderen: -sceip; jongere vormen: -sceep, -scap (dat.) en -scippe, -scappe.

γ. g e n . s i n g . 1. Eensyllabische woorden hebben nog wel eens -es: *eedes, daghes, godes* (ritme in verzen, kanselarijtaal).

2. In woorden op -s is deze klank met de uitgang -(e)s versmolten: *des visch, vos, paeus, cruus, vonnis*. *See* heeft een gen. *sewes*.

OPM. 2. Bij woorden op -st verdwijnt soms de -s: *des gheest* (naast *gheestes*), *herfst, proefst, dienst*, enz.

OPM. 3. Ook bij vooropgeplaatste genitief: *na Antkerst doet, des coninc cnapen, des biscop volc* (het geldt hier titels).

OPM. 4. Slechts bij hoge uitzondering leest men in latere werken of afschriften een gen. op -en: *des knechten, des serpenten, wiven, martelaren*.

δ. d a t . s i n g . Van *see* is de dat. *sewe*. Al vroeg en vaak komen vormen ook zonder -e voor, zowel bij tweesyllabische woorden: *coninc, bisscop, serjant*, als bij eensyllabische: *oom, hont*. Toch leest men ook *vogle, vinghre*, en de datievorm *God*, terwijl *Gode* ook acc. is. *Huus* is een oude datievorm zonder e.

§ 12. α. n o m . a c c . p l u r . Gewoon zijn meervoudsvormen als *lepele, sadele, lakene, beckene*; er komen ook vormen voor met syncope van -e-: *vingre, vogle, voelne* 'veulens'. In Vlaanderen treft men reeds in het begin der 14de eeuw vormen op -en aan: *lakenen, apostelen* (na r vindt men s: *ha-*

¹ Dit -scep, -scip is dan kustmnl. (vgl. os. *lantscepi, gibodscipi*, d.i. uit -scapi).

mers); in Brabant en in Limburg reeds in de tweede helft der 14de e. tegenover een meerderheid op *-e*, ook vormen soms met apocope: *appel, ketel, wagen, vaker* met *-en*: *beytelen, scotelen, oercussenen* (waarnaast soms *-s*: *breydels, hamers*).

β. Van de nomina op *-ere* komt een oude pluralisvorm op *-e* nog wel voor (Brabant en Limburg tot in de 15de e.: *richtere, vercopere*, in de gen. soms met apocope van *-e*: *ter segger taxacien, vander zieder assisen*).

Zeer gewoon zijn pluralisvormen op *-s* en *-n*: *ridders, rechteren*. Vanaf de 13de e. in W.-VI. uitsluitend *-s*; in O.-VI. veel vaker *-s* dan *-n*; idem in Holland eind 14de e.; in Antwerpen tot begin 14de e. *-e, -en*, daarna ook en opkomen van *-s* dat overheersend wordt; in Brabant begin 14de e. komt naast vaker *-n* de uitgang *-s* vroeg op, in de tweede helft is *-s* flink aan de winnende hand om in de 15de e. sterk overheersend te worden; in Limburg treft men hier en daar *-n* en *-s* aan, terwijl vormen met en zonder *-e* er gewoon zijn.

γ. Van al de overige nomina (over het type pl. *scaep* en *calver*, zie even verder) worden meervouden op *-en*: *daghen, wolven, voglen, husen, vaten, woorden* enz. eerst in de 15de eeuw talrijk, hoewel spelvormen op *-e* toen nog wel meer voorkomen. Die *n* kan van flexie II herkomstig zijn (§ 15) of, via de accusatief, een uitbreiding van de dat. pl. Hij wordt voor het eerst aan het eind der 13de e. in W.-VI. aangetroffen, in de tweede helft der 14de e. sporadisch in Brabant, ook in het Gelders bij woorden op *-ing* en bij andere, meest in de acc. Van *scoe* 'schoen' luidt de pluralis al heel vroeg *scoen*, van *tee* 'teen': *teen, ree: reen, die* 'dij': *dien, knie: knien*. Van pl. *mudde, jaerghetide* komen reeds in de 13de e. in Brabant meervouden op *n* voor. Eveneens reeds in de 13de e., in West-Vlaanderen en Zeeland, treft men een plur. *lieden* aan, waarnaast in Brab. *liede*, in de 15de e. (*coop*)*lude*; in Holland reeds in de 14de e. *luden*.

De diminutieven op *-kin, -ken* hebben eveneens een meervoud op *-e* (soms *-en* en, in de tweede helft der 15de e., *-s*):

maelslotkine, leukene 'leeuw-tjes, een munt', *camerkene, tonnekens*; vrij laat is *vogelkijns, scaepkijns*.

δ. Een meervoud op -s hebben: 1. woorden op -el, -en, -er (vgl. β): *duvels, vogels, dekens, tekens, cloosters*; 2. vreemde namen: *Templiers; provisoers; wardeins, ballius, pelgrims*; - 3. eigen woorden als *rams, stiers, zacs, ooms, knechts, pits* 'putten', *stix* 'stukken', *bancx, hulcs, wijfs*. Het komt voornamelijk in Westvl. en Holl. documenten, reeds in de 13de e., voor en bij groep 1 eerst laat en zelden (vnl. Brab. en Holl.).

OPM. 1. Sommige vreemde woorden op -oen (*baroen, scorpioen, glottoen, campioen, pawelioen*), op -ijn (*Sarrasijn, Barbarien*), voorts *serjant, truwant, persoen* (vooral in Vl. ridderromans), woorden op -el: *vogel*, ook *steen, oom, knecht, gebuer, boom, gast, traen, swaen, coninc, Vlaminck, pelgrim* en enkele andere, blijven in het meervoud wel eens onveranderd.

ε. Voor de nom.-acc. plur. van enkele onzijdige woorden valt nog op te merken, dat buiten de zeer gewone meervouden op -e ook, in mindere mate, vormen voorkomen: 1. zonder -e; 2. op -er (-ere, -re).

1. plur. zonder -e hebben: a. in oudere teksten, nomina met een lange syllabe¹: *aer, been, bort, broot, deel, dinc, dier, haer, huus, jaer, jonck, kint, cleet, lant, licht, lier, ors, paer, paert, pont, scaep, scijn, seel, seil, strael, swaert, swijn, vel, wijf, wort* 'woord' (en enkele andere) (soms ook in de gen.);

b. een paar maal in tamelijk jongere afschriften: *exempel, gordel, wonder, wapen* en dgl. en deminutieven op -kijn, -ken.

2. plur. op -er (ook in gen.): *eier, hoener, loover, runder*; voorts (naast -e): *been, berd, blat, doek, gat, calf, kind, cleed, cruut, lam, rad, rijs, spaen, telch, wicht*.

OPM. 2. Van een pluralisvorm bijv. *calvere, cledere* schijnen meer vindplaatsen in Brabant en verder oostwaarts voor te komen dan in Vlaanderen. De vormen op

1 D.w.z. met een korte vocaal + twee consonanten, of met een lange vocaal.

-er treft men aan in de 13de e. en later; reeds vroeg in Vlaanderen leest men ook -ers, -eren, doch (ook elders) in geringer aantal dan -er of -ere. Naast *hoener* is veel gewoner *hoenre*. Jong zijn vormen met epenthetische *d*: *beendre*, *hoendre* (Klankl. § 115 d).

Aant. § 11. *β*. Over -scap: Franck, § 186; Heeroma, p. 28; Jacobs, Mvl. § 127 en Wvl. p. 282; invloed uit het Oosten: vgl. Chr. Sarauw, *Nedertysk* (Kopenhagen, 1926), p. 25.

OPM. 2. De -s verdwijnt ook elders dan na -st: Geeraardsbergen 1443 *van sambacht weghe* (Drap. II 661. 9), Brugge 1372 *in sambacht bederve* (I 588. 24), c. 1330 *sijns wijf* (Memoriaal 3).

OPM. 3. Wel een korte vorm naar analogie van een constructie als *des coninc Philips van Vrancrike* (Velthem, Sp. H. 4, 2, 49); *des coninc Edwards doet* (ib. 5, 26 caput); subst. wordt adj.: Stoett § 25.

d a t . s i n g . Vierlettergrepige vormen op -e: leper 1325 *van den paerdekinne*, *van enen husekinne* (leper II 481. 22; 496. 10); Asse 1298 *enen Gillikiinne*, *ere Edelkinne*, *Heinekinne* (Mnl. Lb. p. 218 v.), Merchtem 1341 *den bemdekinne* (AOO Brussel ChSJ 39), Brussel 1321 *vanden lindekinne* (Brab. 161), Mechelen 1322 *van den cleynen stratekinne*, 1361 *van den scildekinne*, 1435 *vanden molekinne* (Brab. 736, 676, 692), Diest 1390 *vanden roedekinne* (ib. 323), Tienen 1370 *vanden cleynen beempdekinne* (ib. 781). Maar Limburg 1286 *ten boemken wert* (Oudenbiezen p. 67).

Eenlettergrepige vormen zonder -e: Gelders 1312 *dach* (Tille § 236; § 250: 1339-); Leiden (L. Stadsr.) 1391 *raed* (p. 16), *wijn* (30), *brief* (35), *in den jaer* (3) en pass.; 1326 *in den jaer* Anderlecht (AEB 144), Tienen 1370 *knecht* (Brab. 783); vgl. Erps 1301 *bi wiisdoem* (AEB 5578. 473. 480).

a c c . s i n g . Kortrijk 1348 *een lakene*, *dit lakene* (Drap. I 655. 18. 24), Gent 1314 *int vorseide jaere* (CRH CXVI. 249); - Brussel 1350 *den strome greven* (Martens p. 75), Herkenrode 1379 *dat hoye leverde* (Moors 59. 28), Brussel 1381 *geset een dachmale lants* (Martens p. 71), Brabant 1389 *houden den steenwege* (G.E. n° 15), *elken zacke* (57), *nam enen steene* (226), *dat dorpe ontfaen* (488), Brussel 1393 *sinen goede opdragen* (Martens p. 45), Maaseik 1398 *den kampe* (Moors 120. 13), Mechelen 1467 *wij onsen eede gedaen* (Brab. 731), Leuven 1465 *elcken berdde hebben* (Brab. 613); - na voorzetsel: Brab. 1348 *in 't jare*, 1377 *in 't jaere* (Martens p. 92, 83), Hoeselt 1399 *bij dat dorpe* (Moors 63. 10), Petersem 1367 *doer dat bruke* (131, 18), Brussel 1374-15de e. *op 't ambachte* (CRH CXII. 31).

Vermoedelijk kunnen die acc.-vormen als hypercorrect beschouwd worden tegenover de apocope van de datief-e (Klankl. § 99), bij samenvall van beide casus. Ook enkele gevallen in het Gelders (*briefe*: Tille

§ 234). Zie voorts Veld. I p. 52, p. 70; ook nog Franck §§ 174 A. 4, 178A. 1 en 180, die nominatief-vormen op -e vermeldt (*dienste, stiere, vissche* enz.) waarbij vgl. Herkenrode 1384 *dat enich houtte ute spronghe* (Moors 61. 39), Brussel 1385-15e e. *alsulken stote opghestaen was* (CRH CXII. 45), Brab. 1389 *dat d'arme dorpe leven mach* (G.E. n° 343), Brussel 1393 *so waert dit corne* (Usuriers n° 15).

§ 12. *α*. Plur. *vogele* in het oudere Limb.: Veld. I 266; - leper 1325 *wapene* acc. (II 489. 17), *scutelen, lepelen* acc. (28), *voederen* d. (535 pass.), *ouder naghelen* gen. (540. 16), *lakenen* acc. (540. 19), *de gherrendele* acc. 'grendels' (544. 1), *bondele* acc. (552. 32); - Aardenburg 1311 *beckine, wappine* acc. (Wijffels 52); Oostende 1403 *bakine* 'bakens', *lakene* (Dept 200 v., 203); - Brabant 1476 *die leederen* 'ladders' *oft hameren* (Pr. Br. 144), *wapene* (apl., 149); *opte scouweren* 'schouders' (200), *ezelen* (211), enz.

Plur. *appel, ketel* enz. in G.E. (a. 1389) n° 13, 453, 543, 579; Moors 59. 25 (*trekel*); plur. -s: Mechelen 1361 *hamers* (Brab. 679), 1393 *breydels* (683); leper 1325 *hamers* d. (II 540. 19), *ankers* d. (542. 17), *ysers* d. (548. 5); plur. -en: Leuven 1371 *lakenen* (Brab. 545), Mechelen 1361 *beytelen* (679).

β. Gen. pl. *portere* te Middelburg 1254 (OMO n° 3, r. 25), *rigtere*: Antwerpen 1292 (Mnl. Lb. p. 236), *der richteres* (s in blekere inkt bijgeschreven!) Kortenberg bij Leuven 1267 (OMO 18, 8), Heers 1380 *vercopere* acc. (Moors 49. 9. 10), Zoutleeuw 14de e. *ter segger taxacien* (Brab. 869, nog 823, 829), Leuven 1348 *zieder* (ib. 539 v.), Diest 1448 *verwer* gen. (ib. 337; 339).

Over apocope, zie ook V.H. § 261.

W.-VI.: Drap., leper, Memoriaal, Wijffels (Aardenburg), te Aardenburg 1350 1 × *makelaren, poortere* Drap. I 55. 3; Dept (Oostende, 1403); - O.-VI.: Veete, Gentse Stadsfin., Drap.; - Holland: L. Stadsr.; Antwerpen: volgens een verhandeling van Mej. G. Dyckmans (Univ. Brussel; uit te geven door de Kon. VI. Acad. T. & L.) en Brab.; Mechelen: verhandeling Un. Br. Mej. H. Rombaut; voorts: Brab., Favresse in CRH (XCV, CX en v.v.), G.E., Martens en mijn eigen notities. De taal van Hadewijch (diss. Elis. Allard 1937, § 7) vertoont steeds -n. Een onderzoek van boek II cap. 35-37, boek I en de proloog van Boendales Lekenspiegel laat zien dat de copïist van hs E voorkeur heeft voor -s (en *sullen*: § 68), die van hs H en I voor -n (en *selen*: § 68). Voor Limburg: Moors pass.; T.L.J. § 101 (-n), Geld.: Tille § 244 (-e, in de acc. in de 15de e.: -n).

Een uitvoerige studie, met statistieken, moet nog gemaakt worden [men lette bijv. ook op samenstellingen gelijk *weversambacht* en *weverenambacht* in de 15de e. afgeschreven van teksten uit de 14de e., bijv. codex n° 1447 op het stadsarchief te Brussel]; voor Antwerpen bijv. werd opgetekend, van de woorden *portere* en *richtere*, in 19 oorkonden tussen 1276 en 1311: 10 × e, 22 × en (waaronder 12 in dativo),

5 × s (waaronder 1 × in dativo).

De uitgang -s in Vlaanderen (vgl. os. en o.eng. -s) is als inguaeonisme te beschouwen; in Brabant staan we voor Vlaamse expansie: of die bevorderd is door ritmische factoren (C.B. van Haeringen) is te onderzoeken in vergelijking met het type *appelle, hamers* (boven sub *a*) en de diminutieven (beneden sub *y*), ook in de hedendaagse dialecten.

y. Plur op -en: herkomst uit flexie II, de zgn. zwakke: V.H. § 248, Franck § 174, 7, Overdiep § 23; door het samenvallen van dat. en acc.: de Vooyo, Nederl. Spr. p. 55. - Oudste attestaties: a. mann. woorden: oork. van het Vrije van Brugge, 14-7-1279 *moneken, peneghen* (gen.pl.; Rijksar. bl. 6753); leperse stadsrek. (leper II), a^o 1325 *stenen* (579, 31), *brieven* (586, 6), *daghen* (694, 27), *waghenen* (736, 33, telkens acc.); Brugse lakenindustrie: 1284 *peneghen* (acc., Drap. I, 422, 6), 1294 *honden* (n. pl., 501, 24), eind 13de *daghen* (acc. 508, 7), 1322 *commen, der apostelen* (563, 22, 564, 14); Brugs Memoriaal 1323-36: *capoenen, zacken, daghen* (pp. 91, 107, 115); - eerst laat in Brab.: 1350 *eerfghenoten* nom., 1352 *erflaten* nom. (Martens p. 75, 97), Mechelen 1361 *lieden* (Brab. 676), G.E.a. 1389 steeds -e maar acc. *brieven* (n° 487, 488); - Limburg: Bilzen 1360 *nacomelinghen* acc. (Moors 6.8), Herkenrode 1384 *bomen* acc. (61.36); - Holland eerste helft 15de e.: C.G.N. de Vooyo en Schonfeld *Nederl. Spr.* p. 55.

b. onz. woorden: Memoriaal *scapen* (p. 63), *ymeten* (pass.); te leper 1325: *lakenen* 493, 28, *scepen* 584, 27, *closteren* 699, 23', *paerden* 764, 9, *berden* 866, 11, *veinsteren* 871, 34 (telkens acc.), *kinderen* 501, 20, *presenten* 842, 19 (nom.); te Brugge: 1303 *sine cledren* (nom., Drap. I, 535, 11), *sheren cledren* (acc. 541, 10; 552, 30), 1322 *lakenen* (a., 563, 22), 1329 *kinderen* (a., 567, 25); Diest 1389 *om der sceppen wille* (Brab. 332; vgl. *den dorwegh van den sceppen* 'scheiden' 333 en te Leuven 1423 *int sceppe te doene* 554); Leuven 1372 *molevaten* nom. (603); Herentals 1385 *ambachten* nom. (Martens p. 157), G.E.a. 1389 *wiven* nom., *woerden* acc. (n° 488); Herkenrode 1384 *scapen* acc., *perden* acc. (Moors 61. 24) (zeldz. -n in Limburg: T.L.J. 105); in het Gelders in de 15de e. (Tille § 251). Te leper 1327: *berde* 839, 20 maar acc. *berden* 866, 11; merkwaardig is a^o 1291, 1295 *hoen*, ook *hoenen* (acc. en nom.) in Mechelse oorkonden in MedVA 1942, 141, 143, 153; Mechelen 1361 *scoene* (Brab. 689).

Vocalische pluralis van *scoe* nog ca. 1300 in: *Johannis coninc de handschoeuwmakere de bruxella* (Anderlecht, AEB 76 C).

Lieden: Middelburg 1254 (OMO 3, 39, 58); Brugge 1262 (ib. 7, 8), 1264 (12); Brabant: Mnl. Lb.: *ie* p. 229, 237, 244; *u*: 224, 249; Holl.: Heeroma p. 30, 93 vv.; Kaetspel p. LXXVII. Veel materiaal in Brab.

Diminutieven: leper 1326 *van 4 vuerine houtkine* (II 537. 12), *omme maelslotkine* (488. 28); - Asse 1298 *vercskenne* (Mnl. Lb. p.

217), Tienen 1359 *leukene* (Brab. 749), Mechelen 1361 *op de camerkene* (ib. 676), Leuven 1371 *tijntekenen* 'tentjes', 1425 *ellekene* (545, 574), Lier 1378 *muddekene* (Martens p. 176), Ruusbr. Geest. Tabernakel: *dit sijn cleine ronde roedekene* (ed. Ruusbr.-Genootschap, 1934, II, p. 181), .ij. *guldene ketenkene* (p. 169); L.v.J. 25 v° 10 *gesellekene*; - Herkenrode 1379 *crutken* (Moors 59.30); - a^o 1396 *van den Claykins* (= een muntsoort) LSVL. 124; Mechelen 1456 *kittakens* (Brab. 714), 1465 *tonnekens, cloetkens* (715), 1496 *briefkens* (701), Tienen 1470 *pinseelkens* (765); Pr. Br. a. 1476 *in den kijnderkens* (139). -*kijns*: V.H. § 256.

δ. Plur. op -s: Jacobs Wvl. pp. 66, 108, 143. Over (inguaeoonse) oorsprong: Schönfeld p. 124 (§ 101). Echter ook te Anderlecht-Brussel: 1318 *canoecs* 'kanunniken' n. pl. (AOO, ChSJ 34). *Pits* Memoriaal p. 15, *stix* Jacobs Wvl. p. 78, leper, Drap., pass. Pluralia *net, stic* zijn zeer zeldzaam. Brugge 1273 *tiene jmets lants* (RA. Brugge, Vrije 37), 1382 *hare ghebuers* (Drap. I 602. 20), leper 1326 *zeighelloods, ghescots* (leper II 549. 11, 585. 15); Dendermonde 1345 *cleeds* (Drap. III 522. 2), Gent 1402 *wijfs* (ib. II 574. 22), Geraardsbergen 1443 *weverswijfs* (ib. II 658.23); Leiden 1391 *knechtse* (L. Stadsr. I 50, 351); Kortrijk 1391 *van xii berts* (= planken; K.Pn. no. 469).

OPM. 2: zie V.H., p. 314 vv.

ε. Plur. op -e Wvl., zonder -e nog in Limb. in de 14de e.: bv. *lief, loen, onregt, orber, slot, vernoy, vers* (Kern § 132; Jacobs Wvl. p. 285 v.), zeer zelden in het Gelders (Tille § 251). Een lijst van vindplaatsen bij V.H. § 253 a (zonder -e), § 255 (met -e en -er). *Cleden* (: gereden) Franc. 255, *cleden* Aardenburg 1350 (Drap. II 54. 26); *berde* leper 1325 (leper II 490. 13; 543. 15; 839. 11; 875. 17); *hoen*: zie boven: *γ b; rad*: Tienen 1392 *raedmekere* (Brab. 787), 1467 *rademaker* (798).

Plur. op -er(e): over de herkomst zie in de eerste plaats Schönfeld § 103, voorts Franck § 179, Kern § 133, Veld. I 266.

dat. plur.: Brugge 1323 *kinder* (Memoriaal p. 3, 13, 74), *cleder* (46, 50); - Asse 1298 acc. *clieder*, nom. *kinder* (AEB 19851), plur. -ers, -eren: reeds Brugge 1323 *kinders* (Memoriaal p. 17, 86 dat., 99, 109); *lammers* Aardenburg 1350 (Drap. I 49. 20 dat.), leper 1326 (leper II 533. 29 acc.), *clederen* Brugge 1303 (Drap. I 552. 30); reeds Leuven 1334 *runderen* (Brab. 535); *raders* Leuven 1371 (547), 1372 *toten berders* (603). - Vgl. nog Brussel 1466 *elken twist van .xxx. draedere* (CRH CXI. 157).

Limburg 1280 *radere* acc. (Oudenbiezen p. 16).

Vormen van het type gen. *des coninc*, plur. *pelgrim, wijngaert, vogel* vindt men bij V. Helten en, in verband met de aldaar vermelde bron, zou men dienen na te gaan in welk soort handschrift (tijd en streek),

in welke positie (rijm, ritme, syntactisch verband) ze voorkomen
 Toch reeds met -e Limburg 1290 *alle jore* 'jaren' (Oudenbiezen p. 29, 69).

§ 13. 2. Vrouwelijke substantieven.

a.		Sing.	Plur.
	NA	<i>daet</i>	<i>dade</i>
	G	<i>daet</i>	<i>dade</i>
	D	<i>daet</i>	<i>daden</i>

b. Naar dit paradigma fleteren:

a. *aex* 'bijl', *aendacht*, *angst*, *arbeit*, *banc*, *bruut*, *daet*, *dageraet*, *dracht*, *eent* (*aent*), *geweld* (*gewout*), *gift*, *gloet*, *gracht*, *helft*, *clacht*, *cracht*, *last*, *list*, *macht*, *noot* 'nood', *plicht*, *scrift*, *see*, *slacht*, *spoet*, *sucht* 'ziekte', *teelt*, *vaert*, *verst* 'uitstel', *vracht*, *vuust*, *wacht*, *wand*, *wereld*, *woonst*, *woet* 'woede';

b. vormen met o of umlaut: *ue*: *brulofft*, *duecht*, *ducht* 'vrees', *geboert*, *gedult* (*gedout*), (*g*)*onst* (*gunst*), *juecht*, *comst*, *const*, *cust* 'keur', *nootdrufft* (*nootdorft*, *-dorft*), *scult* (*schout*), *tocht* (*tucht*), *vlucht*, *vrucht* (*vrocht*) 'vrucht, vrees', *worst*;

c. woorden op *-heit*: *waerheit*;

d. vroegere *u*- en cons.-stammen: *doot*, *hant*, *lucht* (*locht*), *lust*, *vloet*; *borch*, *borst*, *broec*, *gans*, *geit*, *coe*, *luus*, *maecht*, *melc*, *muus*, *nacht*, *su* 'zeug', *vloe* 'vlo'.

§ 14. Bespreking.

gen.-dat. sing.: een oude uitgang *-e* vindt men nog in een uitdrukking als *siere vaerde gaen* 'zijn weg voortzetten', voorts na voorzetsels: *met crachte*, *beclaghen van sculde*, *bi noede*, *bi nachte*. In jongere tijd (14de-15de e.) leest men ook gen. en dat.-vormen op *-en*: *in der bancken*, *in onser handen*.

OPM. 1. Afleidingen op *-scap* (vgl. § 11 β):

NA	<i>-scepe</i>	(<i>-scip</i>)	Brab.	<i>-scap</i>
GD	<i>-scepe(n)</i>	(<i>-scep</i> , <i>-scip</i>)	Brab.	<i>-scape(n)</i>

Gen.-dat. *-scap* komt ook voor; n.-a. *-sceep* en *-scape*

zijn zeldzaam; verbogen vormen, ook plur., op *-scappe(n)*, *-scippe(n)* zijn jong. In het Gelders: dat. *-scap* en *-scappen*.

OPM. 2. In de 15de e. leest men soms ook een gen. op *-s*: *der bruuts*.

OPM. 3. Nomina op *-heit* vertonen vaak een nom. -acc. op *-hede*, *-heide*, een gen.-dat. op *-heiden*, *-heden*. n o m . - a c c . p l u r . Vormen op *-e* zijn gewoon en komen in de 15de nog voor; in deze tijd echter leest men ook vormen op *-en*: *dadēn*, *dienstmagheden*.

OPM. 4. Een vorm *meegd*, *meechden* 'maagden' is oostelijk mnl.

OPM. 5. Sommige nomina zijn masculina geworden, waaronder de bekendste: *arbeit*, *list*, *lust*, *lucht*, *cust*, *tijt*, *vloet*, *banck*, *daet*, *werelt*; ook namen op *-heit*: *sinen barmherticheit* (15de e.); ook wel tot neutra: *dat borch*, *misdaet*, *graff*, enz.

Aant. Gen. op *-e*: Anderlecht c. 1300 *een dachwant hofstade* (AEB 76, 11), vgl. *een dachwant hofstaest* (d.i. masc. geworden), 1326 *van enen dachwande hofstade*, en *dachwant hoefstade* (AEB 144, f. 4 r°), vgl. Brussel 1365 *een half dachwant hofsteden* (AOO, H 10 n° 12, f. 1 r°); - *in al der werelde hoeken* (Lsp. III 26. 43).

OPM. 2: *der bruuts* enz. V.H. blz. 352 (volgens de Vooy's *Ned. Spr.* § 24 geen overblijfsel uit het os. en ondr. maar veeleer als schrijftaaltvormen te beschouwen).

OPM. 3: over de namen op *-heit* zie V. Helten in *Ts.* 2, 39; 20, 302; voorts Veld. I 266; *Vondel's Taal* § 65 Opm. 1; *Mnl. Spr.* p. 351; Tille § 267; *-heide* in 't Geld. (Tille § 271 b) meest zonder *-e(n)*.

Plur. op *-e*: bijv. Brabants 1389 in G.E. *dachvaerde* (n° 245), *muse* (469), *ganse* (150, 231, 572), *grechte* (242), *hande* (363); Leuven 1427 *ganse* (Brab. 609).

Plur. op *-en*: 1254 *mesdaden* te Middelburg (OMO 3, 15); *dienstmagheden* (Mnl. Lb. p. 274 = Amsterdam a. 1413); Mechelen 1304, 1330 *der 11.000 maghede daghe* (Brab. 660, 670), 1348 *der 11.000 megheden* (673), 1390 *maechden* (683).

Sommige vormen hebben al in de 13de e., in nom.-acc. sing., -e (invloed van de gen.-dat. of suffixsubstitutie: -te voor -f): *biechte*, *ghichte* (*ghifte*), *gheboerte*, *verste*. Andere nemen in de 15de e. een -e aan (wel hypercorrecte grafieën, als de auslaut -e geapocopeerd wordt: reeds tweede helft der 14de e., vooral Holl. maar ook Brab.): *dade*, *gloede*, *vaerde*, *aexe*; ook de stroomnaam *Schelde*: *Schelt*. Een onderzoek (geografisch, chronologisch, stilistisch) hierover en over de genuswisseling is gewenst.

Naar aanleiding van deze opmerking over genuswisseling moge hier enig gedateerd en gelocaliseerd materiaal volgen:

f e m .: voorzetsel + lidw.: *uter mont* Ferg. 184; Duisburg 1. 10 1325 *in der jare ons heren* (AEB 6442), Kraainem 21.10.1296 *in der jare* (AOO H 268), Zandhoven 1350 *in der jare* (Martens p. 265), Halen 1373 *van eenre brive* (Moors 59. 55), Leuven 1334 *in die jare* (Brab. 533), Brugge 1282 *buten der schependoeme* (Drap. I 383. 26), Woluwe 1394 *bi derselver eet* (Martens p. 141), Brussel 1452 *mits der bystant* (Mnl. Lb. p. 224), Brabant 1393 *in 't einde van der winter* (Usuriers 20), Mechelen 1295 *huut deser vornomder erve*, 1291 *van deser erven* (Med VA 1942, 153, 140), Gent 1406 *van der date* (CRH CXVI. 264); voorz. + adj. (ook *elk*, *zulk*): Oudenaarde 1387 *van elker waghen* (Drap. I 294. 29), *ute elker waghen* (295. 1), Antwerpen 1309 *telker kersavonde* (Med VA 1933, n° 23), Diest 1333 *van elker lakene* (ib. 1906, 691), Brugge 1288 *bi alswilker kuere* (Drap. I 367. 4), vgl. Franciscus 5970 *ganc in goeder vrede*, 7430 *tsire eerster omoede*, 8134 *met so groter wille*; - gen. en datief functie: Diest 1444 *eenre nuwer ploech* (Brab. 373; vgl. Ferguut 364, 377); Gent 1306 *dat Hu ontfaerme der jammerliker mort* (Veete 670,33), Brabant 1389 *bedwanc sinre eet* (G.E. n° 58), *bi huere eet* (n° 16), *cracht der eet* (n° 206); vgl. Gent 1324 *van I paerde die ic huerde* (CRH CXVI. 254); 1325 *van ene paerde te inesene die verhaert was* (Ieper II 530.5) Kortrijk 1427 *erve dat* (K.Pn. no 565) = 1424 *van eenre erve die* (580).

m a s c .: 1326 *in den vouchbanc* (Ieper II. 883. 8), Brussel 7. 9. 1308 *in haluen spelmaende* (AOO B 1276. 2), Brussel 1295 *in aluen spelmaende* (ib. B 203 f. 22 r°), Brussel 1385 *in den welken prochie* (sing., ib. H 1063), Antwerpen 1309 *telken sente jans misse* (Med VA 1933, n° 23), Herkenrode 1386 *enen calf gheven* (Moors 61. 22), Gent 1324 *van den grachte, ten fabrike* (CRH CXVI. 250, 254), Gent 1406 *elken wet doende* (ib. 264); - vgl. Esmoreit 77 *dat jonghelinc* en Veld. I 268; - Aardenburg 1310 *van den wanconste* (Wijffels 51).

In jongere taal (teksten der 15de e.) is het echter de vraag of genuswisseling in het spel is dan wel mislukte archaïserende flexie, bijv. Pr. Br. 1476 *in desen misdaet* (155), *dair sulcken valschen munte gemaict wort* (156).

Flexie II.

Men onderscheidt er: 1. mannelijke en onzijdige nomina, die in de gen. sing. *-n* hebben; 2. vrouwelijke nomina die in de gen.-dat. sing. *-n* hebben. Al deze nomina gaan uit op *-e*, in het meervoud op *-en*.

§ 15. 1. Mannelijke en onzijdige substantieven.

a.		Sing.	Plur.
	NA	<i>cnape</i>	<i>cnapen</i>
	G	<i>cnapen</i>	<i>cnapen</i>
	D	<i>cnape</i>	<i>cnapen</i>

b. Naar dit paradigma flecteren bijv.:

A. Masculina.

1. *ape, are* 'arend', *bake*, 'ham', *balke, bere, bode, boge, borne* 'water', *brame, brudegome, dore* 'dwaas', *drake, dume, erve* 'erfgenaam', *erf(ge)name, galge, gegade* 'genoot', *geloove, geselle, getughe, grave, hake, hane, hase, here, hertoghe, hope* 'verwachting', *jode, kempe, koecke, craghe* 'keel', *leewe, lichame, mage* 'lichaamsdeel', *mane, mensche, mombore* 'voogd', *name, navele, necke, neve, odevare, osse, pauwe, rese* 'reus', *rieme, rogge, rocke* 'spinrokken', *rouwe, scade* 'nadeel', *scheme* 'schaduw', *scoutete, smake, sterre, valke, vane, vorste, vorsate, wedersake* 'tegenstander', *wille, wolke, wuwe*;

2. romaanse woorden: *hermite, juge, pape, prinche, prophete*.

B. Neutra.

1. *herte, oge, ore* (die zeer vaak ook naar de vrouwelijke nomina gaan, § 17); voorts *orloghe, mere, spere* (echter met gen. op *-s*);

2. *aensichte, antwoorde, armoede, bedde, beelde, elende, ende, erve* 'erfenis, grond', *gesinne, here* 'leger', *hooi, kin, cleinode, cruce, kunne, kudde, mudde, net, orconde, orloghe, rike, stuck* (*stucke*, Vl. *stic*), *wedde*;

3. woorden op *-nisse*: *betekenisse, kennisse, vonnisse*;
4. afleidingen van *-heid*, nl. *-heide*: *scoenheide, waerheide*;
5. nomina op *-e* met een prefix *ghe-*: *gherechte, ghelucke, gheslachte*.

§ 16. Bespreking.

In de neutra 2 en 5 hebben de nomina (vanouds oudwestgerm. sterke *ja*-stammen) een gen. op *-s* en in oude teksten een pluralis op *-e* (bijv. *mudde, stucke*); in 3 en 4 gaan ze ook naar de feminina, § 17.

In de 15de eeuw verdwijnt bij vele woorden de slot *-e*: *heer, graef, paep, mensch*. *Put* en *rug* komen reeds in de 13de eeuw zonder *e* voor: ze horen dan tot flexie I of II al naar gelang ze consonantisch of vocalisch uitgaan. *Her* voor eigennamen heeft al heel vroeg geen *-e* meer. *Leeu* en *paeu* zijn in de 14de e. ook sterk geworden.

g e n . s i n g . a. bij een titel gevolgd van een eigennaam neemt deze laatste vaak alleen het teken van de gen. aan: *grave Arnouts sone*;

b. zeer laat, meestal in de 15de e., vindt men een gen. op *-s*: *sijns heers, des haens* (soms uit rijmnood: *neefs, greefs*); zeer zelden een dubbele gen.: *sijns bodens*. Zeer oud is nog een zeldzame gen. *des seges, des vreedts*. Steeds leest men *des soons* (soms *des soon*).

OPM. 1. *Rogge* heeft in Brab. oorkonden, reeds in de 13de e., steeds *rogs* (*rogds, rogx*).

OPM. 2. *Here* is voor eigennamen in de gen. *her* (*her Stevens*), meest *ser* (<'s *her*): *ser Stevens*, enz.

d a t . - a c c . s i n g . Uiterst zelden vindt men hier *-en*: *minen ghesellen*; zeer vaak *heren*, en in Limburg: *herten*.

n o m . - a c c . p l u r . Zelden vindt men *-e*: *mensche, bode, gheselle*. Naast *sonen* is nog de oude plur. *sone*; *solre* heeft vaak een plur. *solres* (ook de vorm *solder* komt voor). *Scoe, tee* 'teen', *die* 'dij', *knie, ree* hebben in het meerv. *scoen, teen, dien, knien, reen*. Woorden als *vorder, mombaer* die hun slot-*e* verliezen, kunnen ook plur. op *-s* hebben.

OPM. 3. Verscheidene nomina op *-e* zijn vrouwelijk geworden: *balke, beke, bete, blixeme, boge, galge, gore, grepe, hage, hate, hoghe* 'vreuge', *craghe, core* 'keur', *maghe, mane, name, navele, necke, nese* 'neus', *rieme, roke, sale (sele), scade, scheme* 'schaduw', *scote, sede, seghe, smake, snede, steke, sterre, toghe* 'teug', *vane, vrede, wille, wolke*.

Aant. *b*: zonder *-e*: *soen* in Geld. reeds 1318 (Tille § 272), Limb. (Kern § 139); begin 14de eeuw *mombaer*.

g e n .: *des soon*: zie de plaatsen bij V.H. p. 337 en vgl. Franck § 172 A. 2 (uitgespaarde flexie? Bijv. Mart. 3, 448, has C *Des godszoene* [*menschelicheif*], hs D *des gods sone m.*; Rijmb. 25644 A *tsmenschen sone teken*, D *smenscen sone t.*, maar B *smenscen soens t.*, C *smenscen suens t.* Nader te onderzoeken).

sijns heers enz.: vgl. V.H. § 282 en Brugge 1289 *met scoutetens knapen* (Drap. I 494. 18); Hamondt 1360 *ghesellinne herens Didderic* (Moors 39. 3. 6); Tongeren 1398 *in ons ouders scoutets hant* (Moors 152. 8). Plur. Vormen met *-e* in Drap., Ieper (dus W.-VI.), bijv. nog Aardenburg 1310 *van der cnape voedersele* (Wijffels 30) zijn te onderzoeken in verband met de slot-*n* in 't Wvl. (*Klankl.* § 105).

Nom. *hare sonen* in orig. oork. 24-3-1303 van Alseberg bij Brussel (AEB. 5578); voor de vocalische plur. *scoe*, vgl. § 12γ Aant.

OPM. 1. Bijv. Ieper 1326 *1 vierendeel rugghen, van ere raziere rugghen* (Ieper II 607. 25; 551. 9); Tongeren 1396 *dat vaet rogghen* (Moors 150. 23); Zoutleeuw 14de e. *19 mudde rogghen* (Brab. 869), maar in Brab. oorkonden: Erps 13. 4. 1294 *.ii. mudde rocs* (AEB 5577. 419), Leuven 1491 *45 mud rox* (Brab. 619), Diest 1379 *4 halster rogs* (ib. 368), Tongerlo 1374 *een sister rogs, dit sister rogghen* (Martens p. 267); Antwerpen 1425; *18 muddekene rox* (Brab. 53), Breda 1338 *een lopen rogghs* (117).

OPM. 3. *Name* is bijv. al vrouwelijk in 1260 te Saaftinge (OMO, 4. 15).

§ 17. 2. Vrouwelijke substantieven.

N.B. In onderstaand paradigma is *siele* een oorspronkelijke oudgerm. *ō*-stam, *tonge* een *n*-stam.

a.		Sing.	Plur.
	NA	<i>siele, tonge</i>	<i>sielen, tongen</i>
	G	<i>siele(n), tonge(n)</i>	<i>sielen, tongen</i>
	D	<i>siele(n), tonge(n)</i>	<i>sielen, tongen</i>

b. Naar dit paradigma flecteren:

1. *ö-* (en *jō-*)stammen:

a. *bede, boete, brake, brugghe, erde, ere, ghenade, gerde* 'tak, roede', *gerste, have, helle, hitte, hoede, hulpe, hure, claghe, crebbe, mate, miede* 'loon', *minne, nichte, pine, rouwe, side, sake, smarte, sonde, sorge, spise, tale, trouwe, veede, vreesse, vroude* 'vreugd', *vrome, wile, woestine, wolle, - adere, havene, redene, scotele, scoudere, vedere, wortele*;

b. *evene* 'haver', *camere, cokene, crone, mettene, molene, strate; kemenade* 'woonvertrek', *maniere, noene, plaetse; abdisse, meesterse, draperie, costrie, voghedie, avonture, nature* (alle ontleend);

c. namen op *-inge*: *maninge, woeninge*, - op *-inne*: *coninghinne*, - op *-nesse*: *kennesse*, - op *-te*: *biechte, ghemeente, ghifte, siecte*;

d. aansluitend, oude formaties op *-î*: *diepe, goede, hulde, coude, meneghe* 'menigte', *oude* 'ouderdom', *were*.

2. *n-*stammen: *assce, bloeme, dierne*, 'deerne', *duve, linde, quene* 'vrouw', *scale, sonne, vrouwe, weduwe, wonde; kerke, munte, plante*.

3. de feminina geworden masculina: *balke, beke, bete, blixeme, boge, galge, gore, grepe, hage, hate, hoghe* 'vreugde', *craghe, core* 'keur', *maghe, mane, name, navele, necke, nese* 'neus', *rieme, roke, sale (sele), scade, scheme* 'schaduw', *scote, sede, seghe, smake, snede, steke, sterre, toghe* 'teug', *vane, vrede, wille, wolke*, en neutra *herte, oge, ore* (§ 15 b), *antwoorde, beelde, ellende, kinne, cruce, cudde, conne, orconde, orloghe, scade* 'schaduw' (§ 10).

§ 18. Bespreking.

g e n .-d a t . s i n g . Doordat vele woorden, die in een vóórmnl. periode tot de vocalische flexie behoorden, wegens de overeenkomst in de nom.-acc. met de woorden der consonantische flexie in één flexiesysteem zijn samengevallen (beide gingen uit op *-e*), treft men nog de vroegere vocalische uit-

gang aan: *der tale, ere, boete, vastnesse, kerke, were*; zo ook in het Gelders vaak -e bij de namen op -inge: *betalinge*.

Naast *vrouwe* bestond een verkorte vorm *ver(en)*.

Plur. *Coe, vlo, su* 'zeug', see vormen een pl. *coen* (VI.) en *coye(n), vlooen* (VI.) en *vloien, suwen, sewen*.

Aant. Er ontbreekt nog een uitvoerige studie over het gebruik van de gen. en dat. op -e, resp. -en (*der tale, der kerken*, na voorzetsel *in der eerden, in siere hulpen*, in vastere uitdrukkingen *ter core*).

In adverbiale functie is *noene* 'middag' *snoenens* geworden: bijv. Mechelen 1453 *des goensdaegsnoenens*, Brussel 1482 *snoenes, snoenens* (Brab. 696, 202).

Plur. In 1292 te Asse (Brab.): sing. *coe*, pl. *coye, coy* (Mnl. Lb. p. 217 v.); Brab. 1389 *coye* (G.E. pass.), *coy* (n° 334, 336); - leper 1326 *van 5 coen* (leper II 603. 17), Gent 1360 *coyen no verkinen* (Drap. II 492. 25); in Holland-Geld. *coene(n)*: Mnl. W 3. 1652; - Herkenrode 1379 *tien coye* acc. (Moors 53. 22), 1384 *drieendetwentich gūeder kūeye* (61. 21); Tienen 1459 *van eender couwe, den coieheerde, de couheerde* (Brab. 795), Zoutleeuw 1451 *de cuyporte*, 1472 *boeuten der coupordten* (ib. 844. 848). Thans nog (inz. westel.) Limb. *kou* (sing.) L. Taalatlas 2de afl., krt 11.

§ 19. Afzonderlijke groep.

Enkele woorden vormen een afzonderlijke groep: 1. de verwantschapsnamen op -er; 2. de woorden *viant* en *vriend*; 3. enkele oude consonantische stammen.

1. Verwantschapsnamen op -er.

De mannelijke: *vader, broeder* (en de pluralis *ghebroeder*). In het enkelvoud vertonen ze geen uitgang, hoewel analogisch in de gen. reeds in de 13de e. -s voorkomt: *in den name des vader* (of *des vaders*). In het meervoud evenmin, hoewel de vier naamvallen op -s (Vlaanderen), op -e, d. -en (Brabant) al in de 13de e. voorkomen; later: -en.

De vrouwelijke: *dochter, suster, moeder* blijven eveneens onveranderd, hoewel een plur. op -e in de 13de e. al voorkomt, later -en.

2. *vrient* en *viant* hebben in gen. vaker -s dan geen uitgang; de d. sing. heeft vaak -e; de plur. is *viande, vriende* (ook nog *viant, vrient*), met later *n*.

3. *man* heeft in sing. gen.: *mans*, d. *man(ne)*, in plur. *man*, *manne*, *mans* (en later *mannen*). Oude pluralia zijn *ghenoet*, *voet*, *boec*.

Aant. Gent 1306 *vrienden* n. pl. (Veete 665, 5). In Lev. v.J. steeds gen. *vader* (T.L.J. § 107). Eenmaal a. 1280 *sins vaders* Oudenbiezen p. 258.

Flexie der persoonsnamen

§ 20. De m a n n e l i j k e namen die op een consonant uitgaan, hebben de uitgangen der sterke flexie: gen. -s, d. -e, acc. niets, of soms -e: *Jans*, *Hughemans*, *Pieters*; *Janne*, *Hughemanne*, *Lonijse* (bij *Lonijs*, d.i. *Appollonius*), *Pietre*.

OPM. Hier en daar bestaat een gen., dat., acc., op -en: *Robbrechten*: *Woutre* heeft een g. *Wouters*, d.a. *Woutren*.

Die op een -e eindigen, hebben: gen. -en (soms -ens), dat. -en, acc. -e (soms -en): *Folke*, *Folken*; *Hughe*, *Hughen(s)*.

De v r o u w e l i j k e namen hebben gen. -en, dat. -en, acc. -e(n): *Aleit*, *Aleiten*; *Marien*, *Lisebetten*, *Heylsoeten*, enz.

Hoofdstuk III. Het adjectief

§ 21. In het Oudgermaans had het adjectief (bijv. nw.) een sterke en een zwakke flexie.

Zoals men dat nog duidelijk in het Gotisch kan zien, waren de uitgangen in de sterke flexie deels gelijk aan die der nomina, deels aan die der pronomina (bijv. aanwijzend vnw. of lidwoord). De uitgangen der zwakke flexie bevatten een *n*. Het gebruik der sterke of zwakke flexie werd, zowat als in het Hoogduits nu; beheerst door de al of niet voorafgaande determinatieven.

Terwijl nu de indeling in stammen of in sterke en zwakke flexie bij de substantieven tot recht begrip van de stand van zaken in het mnl. nog nodig is, omdat anders vele formaties duister blijven en trouwens, door de werking der analogie, ontleende woorden zich aan de bestaande flexie aanpassen, is een scheiding bij de adjectieven in sterk en zwak niet goed meer door te voeren. Niet alleen zijn vormen der twee soorten dooreengelopen, maar ook hebben ze in sommige casussen de uitgang van het lidwoord aangenomen en schijnt de flexie, in het mnl., niet meer af te hangen van een al of niet voorafgaand demonstrativum. M.a.w., het dooreenlopen en vereenvoudigen der flexie, die bij het substantief langzamerhand groter wordt tot aan het eind der mnl. periode, was bij het adjectief reeds in de 13de e. voltrokken, op enkele resten na.

§ 22. Alvorens een paradigma te geven, moeten wij er op wijzen, dat vele adjectiva in het mnl. op *-e*¹ eindigen:

a. bequame, blide, blode (soms bloot), boose (s. boos), broosche (s. broosch), dicke, diepe (vaker diep), diere 'duur', dorre, droeve, dunne, echte, edele (ook edel), effene (ook effen), enge, erre, gave, gehiere 'lief' (soms gehier), gele, gemeene (s. gemeen), gename 'aangenaam', genge

1 Die *e* is de verdopte vocaal uit een vroeger *-ja*, *-i*, of *-u*-suffix in de stam.

'gangbaar', *gerechte* (vaker *gerecht*), *gestade*, *gewisse*, *groene*, *harde* of *herde* (vaker zonder -e), *cale*, *cleine* (maar *clein ende groet*), *coene* (soms *coen*), *cuesche* (s. *cuusch*), *lage*, *lichte* (vaker *licht*), *maere* (soms *maer* 'vermaard'), *mate*, *milde*, *moede*, *murwe*, *niewe*, *nutte*, *openbare* (s. zonder -e), *reine*, *rike*, *ripe*, *rive* 'overvloedig', *rume* (vaker *ruum*), *ruwe* (id. *ru*), *safte* (ook *sacht*), *sciene* (ook *scier*), *scone*, *selsiene* 'zeldzaam', *snode*, *soete*, *stercke* (vaker *sterck*), *stide* 'stijf' (ook *stijft*), *stille*, *stive* (*stijft*), *strenghen*, *sture*, *sure*, *sware* (vaker *swaer*), *taye*, *trage* (soms *traech*), *trouwe*, *vale*, *vaste* (ook *vast*), *veige* 'veeg', *veile*, *vreemde*, *vlugge*, *viervoete*, *vuchte* 'vochtig', *vrie* (*vri*), *ware*, *wide* (vaker *wijt*), *wilde* (soms *wild*), *wise* (*wijs*), *woeste*;

b. en soms¹ door analogie: *arme* (naar *rike* bijv.), *blauwe*, *blinde*, *blonde*, *boude*, *domme*, *dove*, *dulle*, *dwase*, *felle*, *fiere*, *grawe*, *grote*, *hete*, *hoghe*, *hovesche*, *ijdele*, *clare*, *cloecke*, *corte*, *crancke*, *langhe*, *nate*, *nedere*, *puere*, *sere*, *siecke*, *scarpe*, *swarte*, *valsche*, *versche*, *vule*, *waerde*, *wrede*.

§ 23. Het gewone paradigma van het adjectief is:

Sing.	M	F	N	Plur.
N	<i>goede</i>	<i>goede</i>	<i>goede</i>	<i>goede</i>
G	<i>goets</i>	<i>goeder</i>	<i>goets</i>	<i>goeder</i>
D	<i>goeden</i>	<i>goeder</i>	<i>goeden</i>	<i>goeden</i>
A	<i>goeden</i>	<i>goede</i>	<i>goede</i>	<i>goede</i>

Bespreking.

a. In de vormen op -*ele*, -*ene*, -*ere* werd de auslaut-e vaak geapocopeerd: *idel vate*, *die simpel man*; *besloten doren*, *die ijseren slote*; *wreeder dinge*, *die bitter doot*, -*enen* > -*en*, -*erer* > -*er*. *beloken doren* (d. pl.), *van den verloren sone*; *ander liede* (g. pl), *der lecker spise*.

Singularis

b. N o m . 1. zonder -e: a. m a s c . n e u t r . : wanneer het adj. door geen determinatief of door *een*, *geen* (in het neu-

1 Deze adjectieven hadden oorspronkelijk geen -e.

trum soms door een possessivum) wordt voorafgegaan: *sterflijc laet, een out man* (soms ook bij adjectieven op -e § 22: *een rijc man, een clein stuc*), *een half boenre lands*. Dit is eig. een overblijfsel der oude sterke, uitgangloze flexie (§ 21).

OPM. 1. Nu en dan mist het adj. na *die, dat* enz. ook de -e: *die arm ridder, dat half jaer*.

b. f e m .: hier was de vroeger in de sterke flexie aanwezige, uitgang geapocopeerd en sporen komen nog voor bij *groot (groot ere), half, selc, swart*, zelfs bij *swaer (< sware)*, *waer, scoen*, enz.

OPM. 2. Evenals in opm. 1: *in die claer lucht*.

2. Met -e: in het masc. en neutr. was -e in het alleenstaande adj. of na *een, geen* eig. uit de zwakke flexie ingedrongen, wat in de jongere periode gewoon is geworden: *goede wijn, een oude man, een hovesche wijf*; - of naar het voorbeeld der adj. op -e (§ 22): *een domme man, een clare licht, een swarte cleet*.

c. G e n .: m a s c .-n e u t r .: a. de -s is opgeslorpt door de stam-s in: *eens wijs conincs*, is achter -ch geapocopeerd: *menich wormes*, is niet aanwezig als adj. en substantief als een geheel worden gevoeld: *eens goetmans, des oude testaments, des ewich rijcs*;

b. naast -s komt ook -en voor, nl. na een determinatief met uitgang na het substantief: *Puppijns des clenen*; of voor het subst.: *des goeden mans*; soms ook, in de latere taal, bij het alleenstaande adj.: *bedochten sinnes*; zonder -n: *sijns lieve broeders* (sporadisch vooral in de 15de e.).

d. G e n .-d a t . f e m .: a. i. pl. v. -er komt soms de oudere vorm -ere nog voor; vaak heeft men -re na -(e): *edelre*, na -n(e): *scoenre*, na -r(e): *clierre* (maar na -er is er versmelting: *van ere suver maget < suverer*);

b. een uitgang -en (die eig. tot de oudere zwakke flexie hoort) komt soms nog voor: *der edelen vrouwen* (vooral in 't oosten) (ook dat., en gen. pl.);

c. een uitgang -e komt (ook in dat., en gen. pl.) in de

jongere taal dikwijls voor: *metter minste scaden, der oude cuer.*

e. D a t .: zonder *-n* en zelfs zonder *-e* in adj. en subst. als een geheel beschouwd: *bi den heilige geest, t'ervelic cense*; vaak bij part. praes.: *met bernende moede.*

f. A c c .: zonder *-n*, vgl. datief;

zonder *-e*: naar de nom. (vgl. aldaar): *van een groot landsheer*;

met *-e* in het neutr.: zie nom.

Pluralis

g. N o m .-a c c .: zonder *-e*, naar het voorbeeld van neutr. waar de *-e* klankwettig geapocopeerd was: *claer ogen, duerbaer cleder, scoen orse, die swaer wonden.*

h. G e n .: zie sing. gen.

i. D a t .: zonder *-n* bij part. praes. in jongere taal: *den comende vianden.*

Aant. Historisch: Schönfeld §§ 124-126. Voornamelijk in W.-VI., doch ook in O.-VI. komen vroeg in de 14de e. vormen op *-e* voor, ook d. pl. Nader onderzoek, ev. in verband met plur. der subst. op *-n* (§ 11) gewenst (analogisch archaïserende grafieën?).

Met bernende moede is, historisch gezien, een oude instrumentalis (vgl. Schönfeld § 95, § 125 Opm.).

Hier volgen enkele vroege vindplaatsen van deflexie: Brugge 1288 *tere sonderlanghe stede* (Drap. I 370. 22), Gent 1306 *bi beradene rade* (of oude instrumentalis? Veete 665. 8), *met hervachteghe lieden* (668. 30), *dat Hu ontfaerme der jammerlike moert* (670. 33), leper 1325 *van 32 witte lakenen* (verwacht wordt de gen. na een telwoord; leper II 490. 29), *van elke manieren* (II 551. 12).

Daarentegen oude uitgang in jongere bronnen: Oudenaarde 1387 *van der bestere wullen* (Drap. I 296. 6), Brussel 1402 *van alsulkere rekeningen* (Martens p. 25), ib. 1355 *met zulkere condicien* (p. 137), Leuven 1415 *van eenre ijserender veynsteren* (Brab. 606), Antwerpen 1425 *in sympelder ghiften* (52).

In Pr. Br. 1476 bijv. *useren sijnder eigender vrijer natuerlijcker condicien* (6), *tot civilder reparacien* (19), *in cas van gebrokender sauvegardien* (30), enz.

Aansluiten bij de flexie van het voorafgaande lidwoord (een westmnl. verschijnsel: Veld. I 242) bijv. reeds Antwerpen 1292 *des naestes erfagtes heren* (Med VA 1933, 316).

§ 24. Het zelfstandig gebruikte adjectief.

De flexie van het als een substantief gebruikte adjectief was gelijk aan die van het adjectief.

Men vindt zowel *een vroede, geen sieke* als *een vroet, een ziec* (vgl. nu nog *een zot, een gek*).

Onder invloed van het substantief vindt men echter ook: nom. *die sot, die dwaes, dat heet, dat quaet* (vgl. nu *het kwaad*), d. *ten leste*; acc. *den dode, den wise, enen sot, den keitijf*; dat. f. *der schoenste*; n.a. pl. *kerstinen, die keytiven, armen*; g. pl. *der kerstinen, armen* en *der kerstine, oude* (naast *der armere*).

Aant. Er blijkt verschil te bestaan tussen *de arme* 'zij die arm zijn' en *de armen* 'de groep, de stand der armen' (Veld. I 243, met literatuur).

§ 25. De comparatief en de superlatief.

a. Het adjectief in de c o m p a r a t i e f-vorm heeft het suffix *-er*. *langer, groter*.

Dit suffix *-er* is met apocope der *-e* uit een ouder *-ere* ontstaan, dat als *-re* nog voorkomt na *-n, -l, -r*. *dulre, scoenre, swaerre*; in deze laatste positie wordt dit *-re* tot *r* (tongpunt-*r*) en ontstaat er epenthetische *d* er voor: vandaar in het latere mnl: *dulder, scoender, swaerder*.

b. De s u p e r l a t i e f-vorm gaat uit op *-st*. *langst, scoonst, crachtichst*.

OPM. 1. Het suffix *-est* is zeldzamer en komt voor na velare en dentale occlusief: *crankest, nuttest*, in dichtwerken ook om het metrum.

c. Tot verschillende stammen behoren de trappen van vergelijking van de volgende adjectieven:

<i>goet:</i>	<i>beter,</i>	<i>best</i>
<i>clein:</i>	<i>minre,</i>	<i>minst</i>
<i>groot:</i>	<i>meere,</i>	<i>meest</i>

OPM. 2. Naast *minre* ook natuurlijk *minder, mindre*; naast *meere* ook (met nog eens *-re*): *meerre*.

OPM. 3. Een superlatief *lest* (van het verouderende *lat*); *laetste* is Hollands; een zeldzaam *werst* 'slechtst'.

d. De flexie is die van het adjectief (§ 23); oorspronkelijke zwakke vormen (op -e) komen nog voor (*blindre, felste*); de acc. sg. masc. heeft vaak geen *n*: *si noit en sagen scoenre man*.

e. Van adverbia wezen de volgende comparatiefvormen vermeld: *wers* en *wors* (comp. van: slecht, erg, maar ook positief: kwaad);

<i>min</i> (comp. van <i>mee, meer, luttel, lettel</i>);	<i>meerre</i> (van <i>vele</i>);	<i>bat</i> (ook <i>bet</i> naar <i>beter</i> (van <i>wel</i>);	<i>lang</i> (bijv. <i>ie lanc so meer</i> en dgl.);	<i>sijt, sider, siden(t), seder</i> (= later).
---	-----------------------------------	---	---	--

Aant. v.H. § 321 vermeldt *werst* 'slechtst'. De comparatief wordt ook door *bat* omschreven.

Van *goed* komt ook een zeldzame comparatief *goeder* voor, waarover (waardering van personen of zaken in hun totaliteit) nader Duinhoven *NTg* 65 (1972), 353 v

Hoofdstuk IV. De Pronomina

A. Het pronomen personale

§ 26. Eerste persoon

a.		Sing.	Plur.
	N	<i>ic</i>	<i>wi</i>
	G	<i>mijns</i>	<i>onser</i>
	D	<i>mi</i>	<i>ons</i>
	A	<i>mi</i>	<i>ons</i>

Bespreking.

b. Sing. nom.: naast *ic* komt soms een langere vorm *icke* voor. Uit *ic* en de negatie *ne*, *en* ontstaat *ine*, *in*, *en*. In Limburg: *ich*.

c. Gen.: in *mijn selfs* is de -s niet geschreven; in 't Oosten en in 't Holl.: *mijnre* (en varr.), denkkelijk analogie naar *onser*.

d. Dat. acc.: de *i* is kort of lang, al naar gelang van het zinsritme; vaak komt ook *mie* voor. In het jongere mnl. ook *mijn*, in het rijm zelfs *mien*. In Limburg *mich* (maar niet in 't Gelders).

e. Plur. nom.: *wi* met korte of lange *i*, ook *wie*. In Limburg: *wir*, *wer*, *wē*.

f. Gen.: naast *onser* komt in later tijd meer *ons* voor.

g. Dat. acc.: bij (vooral) Vl. schrijvers, vaak in rijm, de kustmnl. vorm *uus* (vgl. Eng. *us*).

h. Reeds in de 13de e. wordt *ons* verzwaaard door *liede*: *onsliede*, (ook wel eens in de Wvl. vorm *-lede*), later *-lieden*, in de gen. *-lieder*.

Aant. b. Over *icke*: V.H. § 326, Mnl. W. 3,808; voorts Mnl. Lb. s.v. *enne* in Gloss.

d. *mie*: naar *sie?*, vgl. Klankl. § 66, opm. 1; *mijn*, *mien* naar d.a. *haer* / gen. *haers* = *mijn* / *mijns*, of naar dat. acc. *die*, *dien* (§ 31 d); vindplaatsen V.H. § 329.

e.wer in 't Geld. maar twee keer (Tille § 286); Limb.: Moors p. 424.
f-g. Gen. *ons*: uitbreiding van d.a. *ons*, of uit *onses* (analogisch naar *mijns*)? Soms geschreven *onss* (kanselarijtaal; Lutg.). - *uus*: V.H. § 331; Mnl. W. 8, 1127, Schönfeld § 29c; L.C. Michels *Fil. Opst.* I 95 v.
h. De uitbreiding door middel van *liede* is Westmnl. (schijnt in Limburg niet voor te komen): V. Loey in Album E. Blancquaert (1958), 319 v v De vorm *-lede* wordt door *iu* > oudfries *io* > *io* > *ie*, d i *jee* > *ee* verklaard door Heeroma, *Album W Pée*, 1973, inz 222
Zilieden (nom.) Poperinge 1344 (Drap. III 129), 1339 *sylieden* (L.S. VI. 36 v.).

§ 27. Tweede persoon

a.		Sing.	Plur.
	N	<i>du</i>	<i>ghi</i>
	G	<i>dijns</i>	<i>uwer</i>
	D	<i>di</i>	<i>u</i>
	A	<i>di</i>	<i>u</i>

Bespreking.

b. Sing. nom. In *du* klinkt de vocaal als nld. *uu* (lang of kort). Enclitisch na een werkwoord wordt *du* tot *tu*: *wiltu*, *soutu* (uit *wilt du*, *sout du*), *hevestu* (*heves du*), *slaepstu*.

OPM. 1. Van deze formaties uit werd *-stu* ook achter conjuncties, adverbia en pronomina in later tijd gebruikt: *jaestu*, *datstu*, *alsostu*. Over *segdi*, *segd di*, zie beneden *e*.

c. Gen.: ook *dijnre*, zie § 26 *c*.

d. Dat. ac.: *die*, *dijn*, *dich*, zie § 26 *d*.

e. Plur. nom. Over de vocaal, vgl. § 26 *e*; een vorm *ghe* schijnt niet voor te komen (vgl. evenwel § 50 *c*).

Ghi is ontstaan uit een ouder **ji*; in de inversie (onderwerp na het werkwoord is **ji* > **î*, wegens de onbeklemtoonde positie, verzwakt tot *i*: *hoordi* (< *hored-i*) 'hoort gij' (over de verbale uitgang *-d i.pl.v.-t*, zie § 49 *h*), *sechdi* (< *segged-i*) 'zegt gij', *laeti* of *lati* (< *laetti* < *lated-i*) 'laat gij'. In jongere handschriften komen van deze vormen spelwijzen als *segd dij*, *laet di* voor.

Voor de verzwaarde vorm *ghiliede*, vgl. § 26 *h*.

f. Gen. Naast *uwer* (met vooral pluralische betekenis) ook *uws* (met vooral singularische waarde); de *-s* wel naar

mijns. Uit *uwere* ontstond *urre* (in enkele Brab. en oostel. teksten).

g. D a t . a c c . Naast *u* ook in 't Westen en in Holland *ju, jou* (zelfs in de gen. *juwes*).

Aant. Een nom. sing. *di* (i. pl. v. *du*) heeft nooit bestaan. *Du* met *oe*-uitspraak is oostelijk (Limburg, enz.); literatuur bij Schönfeld § 112 en Aant. aldaar.

e. In *ghi* < **ji* is *g* op volgende wijze verklaard: 1° voor palatale vocaal *i* (V.H. § 100); 2° uit het collectivierende prefix *ge* + *i* (Heeroma, *Ts.* 56, 249 vv., wel ten onrechte); 3° door differentiatie, nl. om het verschil tussen de semi-vocaal *j* en de vocaal *i* scherper te maken gaat de *j* in *g* over (m.i. terecht, door C.B. van Haeringen, *Ts.* 57, 205); 4° door 'verkeerde fonetische regressie' (Pauwels, L.B. Bijblad 39e jrg., 109). - Zeldzame voorbeelden van *je* te Aardenburg, Briel (wel uit -i A A Verdenius, *Ts.* 43, 88) Over Gijseling door assimilatie *dgi* > *di* (*hebdgi* > *hebdi*) zie Med VA 1974, blz 263

g. Materiaal over *ju, jou*: V.H. § 333; Mnl W. 3, 1075 v.s.v.; Jacobs Wvl. p. 286 (*iou, ou, u*); Overdiep § 32, Med VA 1966, blz. 195 vv. - Een vorm met diftong *ou* (nog in de Brab. dialecten; vaak in spelen der 16de e) is totnogtoe in het mnl. alleen Plaijerw. vs. 23, 311 aangewezen (hs. eerste kwart der 16de e.). Vgl. a^o 1444 *douwe* = de uwe (Hennen van Merchtenens Cornicke van Brabant, r. 1842).

§ 28. Derde persoon

Dit pronomen vertoont een verschillende vorm naar gelang van de accentuatie in de zin.

a. In beklemtoonde positie

a.		Sing.		Plur.	
	M	F	N	Alle drie genera	
	N	<i>hi</i>	<i>si</i>	<i>het</i>	<i>si</i>
	G	<i>sijns</i>	<i>haer</i>	-	<i>haer</i>
	D	<i>hem</i>	<i>haer</i>	<i>hem</i>	<i>hem, hen</i>
	A	<i>hem</i>	<i>haer</i>	<i>het</i>	<i>hem, hen</i>

Bespreking.

Singularis

b. M a s c . n o m . Bijvormen zijn *hie*, zelden *he* (oostel.).

c. G e n . Ook *sijnre* en varianten.

d. Dat. acc. Een oudere (inz. dat.) *heme* komt in litteraire (Ferguut bijv.) en ambtelijke taal nog voor; zeldzaam

(ook in rijm) zijn *him, hen, hin*; in Geld., Limb. en tot in de Kempen toe ook *home, hom*; in het Noordoosten: *oen(e)*.

e. F e m . n o m . *Si* met lange en korte *i*, ook *sie*. In het VI. ook *soe* (waarnaast zelden *su*).

f. G e n . d a t . In oudere documenten nog *hare* (later ook in gen. *haers*). Daarnaast, doch minder verspreid: *hoere* (en varr.: *hore, hoir, huere, hoers*, enz.); in Zuidbrabant ook oud en zeldz. *here*.

g. A c c . Zelden *sie, si* (oostmnl.); (wel eens *hem?*).

h. N e u t r . In nom. en acc. ook, maar zelden: *hit*, Brab. en oostelijk ook *et*, in gen. zelden *sijns*.

Het + neg. en geeft hen (en).

Pluralis

i. N o m . : met *î* en *i*, ook *sie*.

j. G e n . : ook *haerre, haers, haerer, haerder(s), huerer*, zelfs hier en daar *hems, hens, hunner, hender*.

k. D a t . : westelijk *hem*; Brab. *hen*, oostel. *hen, hun, hon*.

A c c . : zelden *si, sie* (oostel.); in de 15de e. ook: *haer*, ook verlengd met *-liede*.

l. β . In onbeklemtoonde positie

In deze positie staat het pronomen veel vaker na een beklemtoond woord (enclitisch) dan er voor (proclitisch). Doordat onbeklemtoonde, vocalisch anlautende pronomina dicht aan een voorafgaande werkwoord aansloten, ontstond in de zin een nieuwe klankgroep waarin de verdeling in syllabes zo geschiedde, dat de slotconsonant van het werkwoord syllabisch tot het volgende pronomen ging horen; aldus werd de vocaal van het werkwoord gerekt: $(h\hat{i}) \textit{ nam et} > (h\hat{i}) \textit{ na-met} > (h\hat{i}) \textit{ naemt}$, $(h\hat{i}) \textit{ sal es}$ (sculdich sijn) $> (h\hat{i}) \textit{ saels}$ (sc. s.).

m.	Sing.			Plur.
	M	F	N	
N	<i>-i (-e?)</i>	<i>-se</i>	<i>-(e)t</i>	<i>-se</i>
G	<i>-(e)s</i>	<i>{-ere, -er, -re}</i>	<i>-(e)s</i>	<i>-ere, -er, -re</i>
D	<i>-em, -en</i>	<i>{-ere, -er, -re}</i>	-	<i>-en</i>
A	<i>-ene, -ne -en, -s</i>	<i>-se</i>	<i>-(e)t</i>	<i>-se</i>

Bespreking.

n. Masc. s. acc. Naast een pronomen met *h*: *hem*, heeft er een zonder *h* bestaan: *-ene*. Dit pronomen kan in de *n* van een pluralis opgaan: *wi sloegen* (= *wi sloegen en*).

In de acc. is soms, door verwarring van een pronomen indefinitum *niet* (+ gen. part. *-es*; vgl. ons *niets*) met de negatie *niet*, een genitiefvorm *-s* gebruikt: (*hi*) *sochtene lange ende vants niet*.

o. Fem. s. acc. Hier (en in de n.a. pl.) kent Lev. Christina een encliticon *-ghe* (uit ze of *zie* ontstaan): *deedghe* (deed ze, pl., v. 472), *so sachmenghe vlien* (zo zag men ze vluchten, sing., v. 314). In de Limb. Serm. ook *-s*: *dat sis* (nl. de genade) *ons wedergeue*.

Aant. Er ontbreekt nog een studie over de geografie, de chronologie en de syntaxis van de pronominale vormen; veel materiaal bij A.A. Verdenius, *Ts.* 43, 1 vv.; Overdiep § 33 vv.

a. Hie: vgl. § 26 *e*; vindplaatsen: V.H. § 337 *a*; nog G.E. n° 734, Brussel 1374 3 × (CRH CXII. 33);

he: vindplaatsen Mnl W 3. 418 v., Tille § 287; voor Limburg: Moors p. 414 (oudste vorm *he* in 1277); 1280 - (procl.) *he*, (enclit.) *-er* (Oudenbiezen pass.) Het tegenwoordige Brussels / ε / wijst op *hē*. Voor een toonloze *-e*, zie beneden sub *m*.

d. Vormen met *-n* en *i*: V.H. blz. 439 *i*; Ziesele bij Brugge 1276-7 dat. sg. masc. *hin* (AOO S. Jan 62, 65), 1279 *ham* (Begijnh. 22); *- hom*, oen: Mnl W 3. 419; Mnl. Lb. blz. 304 (Zutphen). Limburg: *hoem*, *home*, *hoeme*, *hom*, *hem*, *heme*, *heem*, *hemme*, *hum* en *hume* (dit in 1277), zie Moors p. 415. Geld.: Tille § 288 v.

Heme in *verzen*: volgens Overdiep § 33 wegens ritme of metrum (zeer zelden acc., zegt O., die geen bewijsplaatsen aanhaalt); in datieffunctie: pass., ook in Servaes (de fragmenten F uit de 13de e. hebben *heme*, hs H uit de tweede helft der 15de e. heeft vaak *hem* in de plaats), acc. 633 *te busscop sij heme wijeden* (H), 5324 = II 2072 *Dae hoem verloeste sinte Servaes* (H) = *da heme erlostente ... as* (F) (vgl. Veld. I 13, 22).

heme in oorkonden:

datief: 10 en 11. 6. 1277 Bodegem (AOO ChSJ 36), Alseberg 1297 (AEB 5577), Gooik 1312 *die hi van heme hilt* (Arch. Kerk St. Goedele 180), Itterbeek 1312 *sine scade die heme daer aue comen ware* (AOO H 871. 54 v°), Kampenhout 1329 *te gheldene heme* (AOO B 1453), Turnhout 1336 *die heme niet orborlec ware* (Martens p. 84), 1389 in

G.E. (n° 872, 880ter, 884, 885 en pass.); Limburg 1323 *dis sulen heme bliuén II ruden* (Oudenbiezen p. 113);
 a c c .: Dilbeek 1344 *ende onterfde heme 'hem' daer af* (AOO B 1453),
 Antwerpen 1292 *so dats heme 'zich' jeman beclaget* (Med VA 1933, 316),
hi sal heme 'zich' onsculdeghen (318).
 In Limburg (zie Moors p. 415 v. en vgl. nog Veld. I 50, 57 v.) is h e m e 5
 × objects-dat., voorts Werm 1396 *tusschen heme ende die heren* (158.
 35), Henis 1397 *oft hi heme iet rechts... vermeten ... wolde* (refl.; 53. 14);

h e m m e : 1 × dat., en Henis 1398 *op hemme* (53. 20), Tongeren 1398
voer hemme (152. 23) (naamval telkens onzeker), Werm 1396 *dat hi
 hemme 'hem' denre 'dezer goederen' mochte ontgueden* (158. 16. 33);
 h o e m e : 11 × dat.,
 h o m e : 21 × dat., voorts: acc. St.-Truiden 1344 *dat mer home van desen
 zaken ... beteghen* (Moors 140. 26), 1345 *dat men home ... beteghe* (141.
 12. 20); reflex.: St.-Truiden 1344 *so mocht hi home onschuldighen* (140.
 28), 1345 id. (141. 21), Halen 1390 *kijnde ende lijde home hebbende
 ghehaven* (vgl. intrans. 'innen' Mnl. W 3. 246), *home content houdende*
 (32. 3. 5), Halen 1394 *daer hij home begheven hadde* (36. 6), Brustem
 1396 *ende home daer mede behelpen muchte* (12. 15); na voorz.:
 St.-Truiden 1344 *vore home selve ende vore sijn maghe ende vriende*
 (dus acc.?, 140. 23), *over midts home ocht ymans anders* (dus dat. of
 acc. en gen., Mnl W 5. 2234; Moors 140. 33), 1345 *vore home selve ende
 vore sijn maghe ende vriende* (141. 18), Loon 1399 *van home* (82. 7) [*van
 honre gehaven* 81. 7 is fout voor *hs home* naar Dr. J. Moors mij bericht].
 Bevreemdend is *huere* = hem (*hs hue*) in 1389 in de meierij van Tienen
 (na *van* en als datiefs-object in G.E. n° 1405, 1497, 1499, 1502, 1505
 enz. tot 1642) (= gen. plur.-vorm in sing. gebruik?, vgl. beneden sub *k* en
 over sg. en pl. *heme*).

In de 15de e. schijnt *heme* niet meer voor te komen: toch nog Leuven
 1421 *dat hoeme toe te hoeren plach* (Brab 554). *Heme* dat. pl. vgl sub *k*.

e. *Soe* (ook *sou*, zeer zeld. *so*) bij Maerlant, Stoke enz. (niet in 't Noorden),
 als schrijftaalvorm ook elders (nog na te gaan); een bijvorm is *su* (in het
 VI. gekleurd *hs I van Lsp.*, in *Sp. Hist. en Corn. v. VI.: v.H. § 337 b*; M.W.
 7 1456; Jacobs Mvl. p. 187). Zie ook van Wijk, over *hi* en *soe*, in *Ts.* 27,
 38 vv. Oudenaarde 1387 *soe* (Drap. I 296. 4), vgl. Geraardsbergen 1443
so (pl.) *zullen ghehouden sijn* (Drap. II 658. 24), Gooik 1307 *doe soe
 leefde* (AOO B 1453), Brussel 1317 *enen man daer so haer bier dede
 halen, dat soe begherde dat ...* (B 1452) (thans nog Brussels /zøi/ < *zeu*
 [of analogisch naar nom. pl. /zøilə/ 'zij-liede', acc. /øilə/ *heur-liede*?]. Over
 het in het Wvl uitstervend *zoe* Ryckeboer TT 24 (1972), blz 67 vv
f. Over *here*: ZWBr. p. 16; Limb.: Veld. I 242; *haers* bijv. Beatrijs (*hs a.*
 1374), v. 603; - uit oorkonden: Steenhuffel (Brab.) 10. 6. 1303 *soe wannier
 soe 'wanneer' hors ghebrake* (AEB 290. 157), vgl. Brugge

1282 *up hars selves cost* (Drap I 379 14)

Oude vorm *hare* (vnl VI), *hore*, *huere*, jonger *haerre*, oostel *erer*, *irre* (Veld. I 242), Limburg met e en (talrijker) *o* (Moors 380 v.); 1302 *irre* (Oudenbiezen p. 89).

g. Franck § 212.

h. hit Brugge 1290 (Drap. I, 447, 15); - *et* Mechelen 1286 (Med VA 1942, 132: *et si cont*, zo geen VI. spelling!), Anderlecht ca. 1300 *et went almeest willem*, *et pleghet tegheldenne* (AFB 76, b. 11), Brussel 1393 *id were* 'hd. ware' (Martens p. 45), 1389 *id* (GE. n° 349).

j. V.H. § 336-7; Franck § 213; Mnl W. 3, 419 (veel materiaal); een gen. *haerlieder molen* reeds 1297 te Mechelen (Med VA 1942, 160): vgl. § 26 *h* en beneden sub *k*.

Reeds Tervuren 1301 *welc horre dat langts leuede* (AOO ChSJ 45);

St.-Truiden (Limb.) 1399 *honre beyder* (Moors 139. 13).

k. Oostmnl.: vgl. Holmberg p. 114 v. (gewoonlijk *vn*, niet zelden ook *vme*, *vm*, *hume*, *hum*; -*m* waarschijnlijk uit sing. p. 118). Vgl. ook Tille § 294; - T.L.J. § 125 (*hen*). Voor Limburg zie Moors p. 415 v.: *hon*, *hoen*, *honne*, *hen*, *hun*, *hun* (a. 1277), *houn* (1 x), *hem* (1 x, te midden van *hen*).

Westmnl.: d. pl. *hem* pass. in Drap., leper enz. enz. - *Brabant*:

Antwerpen (eind 13de- begin 14de e.) *hem* en *hen* (verhand. Mej. M. Houf Univ. Brussel 1949); Zuid-Brab. volgens mijn excerpten: *hen* te Brussel, Leefdaal, Gooik, Kampenhout, Lubbeek (*heen*), steeds *hen* in G.E. en verder oostwaarts (verhand. Mej. H.v. Pottelsberghe ibid. 1950); Diest 1335 *hoen*, 1380 *hoen*, 1430 *hon*, 1433 *hoin* (Brab. 316, 322, 326), Tienen 1377 *heyn* (Martens p. 229), Herentals 1385 *hon* (ib. 156); westwaarts: Merchtem 1403 *hen* (120), Asse 1394 *hen* (acc.! 251).

m-vormen in Brabant: Alsemberg 1303 *hem* d.pl. (AEB 5578. 496. 504; voluit!), Anderlecht 1318 (AOO ChSJ 34), Brussel 1370 (ib. B 213, 67 r°), 1385 (H 1063), Mechelen 1304 (Brab. 656). Vgl. Turnhout 1336 *dies si heme sere beclaghende waren* (refl.), *onder heme discordeerden* (naamval?), *die heme niet orborlec en ware* (dat.) (Martens p. 84 en vgl. Holmberg hierboven p. 118); overigens staat *heme* (pl.!) in literaire werken slechts in Parthenopeus van Bloys r. 1200 *heme: gheteme*.

Haer dat. en acc. pl.: vgl. V.H.p. 439; bijv. Leiden 1420 *die hoir ... voerden te Delf* (L. Stadsr. I 385).

acc *si*: Limb. 1304 (hi) *nam si* (scil. 2 bunders) (Oudenbiezen p. 217).

-*liede*: reeds in de 13de e. in Vlaanderen, ook in Brabant, toenemend in de volgende eeuwen (vnl. als possessivum: vgl. § 30): zie Aant. § 26 *h. leper* 1485 *huerlieder* (= ulder 'zich') *te presenterene* (Drap. 2e p., 1, p. 50).

m. Vele voorbeelden bij Overdiep §§ 33-35.

msg. nom.: Een onbetoond -*e* wordt door J. van Mierlo *Sprokkelingen* p. 48 vermoed: *dade* (= *dad-e*) *tsine*, *minne soude thare wel doen*

(Hadewijch), Alex. I 1094 *dus priset elkerlijc sijn lant / Maer seide* (= *seid-e*) *dat hi noit en vant*, waaraan men nog kan toevoegen Renout v Montalbaen (ed P J J Diermanse, p 70) r 1350 *doe antworde hem te ant*, Borchgrav.v. Vergi 393 *Alse dus die ridder goet / In den groten anxte stoet / Wat hi mochte ane gaen / Wenende herde meneghen traen* (= *wenend-e*; over *-ende* = *ede*, vgl. V.H. § 135 b p. 211 r. 4 v.b. en § 198 opm. 2), 778 *Ende dat ghevaren alte male / vertelde* (= *-e*) *hare herde wale*. Over *datte* = *datti* in Keure v. Hazebroek a. 1356 (ed. E. Gailliard) I 277, IV 58, vgl. Jacobs Mvl. p. 4, p. 95, Mnl W 3, 419; over Limb. *he* (*-e?*) Veld. I 50.

Een nom. *hem* (Sp. d. Sonden 10827) bestaat niet: L.B. 43. 50, vgl. 45, 52.

- dat *-en, ne* Franc 1317, 2451, Sp Hist III 8 56 44 (*ne*) en IV 1 31 21 (*en*), Lanc III 24471, Wal 3459 (*souden*), Flandr I II (*ne*)

- acc.: *-ne, -en* komt in de 15de e. nog wel eens voor: Brussel 1409 *opdat menne gevaen can* (Brab. 252), 1411 *sneeten, schoerden, vernielden* (sc. den brief; CRH CXII. 61), 1452 *men mochten* (sc. den vrede) *aen hen vernuwen* (Mnl. Lb. p. 226); Geraardsbergen 1443 *doenen* (= doen den pant) *vercoopen* (Drap. II 659. 3); Brabant a. 1476 *men neemten gevangen, men ondervrachten* (Pr. Br. 19), *worpenen, latenen, men mochten worpen* (151) enz. pass.

Over een zeldzame acc. *-ten* in Limburg (oudste vindplaats 1387) en Brabant (kruising van *hi hoorten* > *hoort-ten* met het demonstr. *den?*), vgl. *Taal en Tongval* VI. 1954. 17 v.v.

- pl. dat.: merkwaardig is Lev. o. Heren (ed. Beuken) r. 85: *men deden 'hun' lachter*.

n. een vorm *cannem* 'kan hem' (Franck § 211) bestaat niet (*Ts.* 43, 8); acc. *haddem* Wal. 753 kan ook dat. zijn (Overdiep p. 41). Zie voorts § 29.

o. *-ghe* vgl. Top. Dial. XXV (1951), 273 v. (met lit.).

§ 29. B. Het pronomen reflexivum

In het mnl. wordt als pronomen reflexivum het pronomen personale gebruikt, ook in de derde persoon: masc. neutr. *hem* (om 't metrum *heme*), *-em, -en*; fem. *hare*; plur. *hen* (*hem*). (Het nnl.) *sich* (vgl. Duits *sich*) komt in het oostmnl. voor sedert de 14de e., t.w. Limburg (zelfs in 't Westen), de Graafschap en Gelderland; sedert de 15de e. in Utrecht. Een zeldzame bijvorm is *sick* (later dan *sich*) in de noordoostelijke provincies; nog zeldzamer is *si* (in Gelderland).

Aant. Zie thans L. Hermodsson, *Reflexive und Intransitive Verba im älteren Westgermanischen* (Uppsala, 1952), met een uitvoerige excursus over mnl. *sich* en mijn kanttekeningen hierbij, met literatuur, in *Med VA*

1953, blz. 361 v.v. Eenmaal Wvl. *zij*: L.C. Michels Med. V A. 1950, 202
= Fil. Opst. I 91.

§ 30. C. Het pronomen possessivum

De adjectiva possessiva (bijv. *zijn moeder*) zijn uit de genitief van het pronomen personale (*moeder zijn* 'mater ejus') ontstaan.

De possessiva zijn:

- a. Sing.: 1e *mijn*; - 2de *dijn*; - 3de masc. neutr. *sijn*, fem. *hare* (en varr. *huere*, *hore* enz.; Gelders 2de helft 14de e. ook *oere*);
b. Plur.: 1e *onse*; - 2de *uwe*; - 3de *hare* (en zelfde varr.).

OPM. 1. Men vindt, met betrekking tot een bezitter in het fem. sing. en in de plur., i. pl. v. *hare*, nog wel *sijn* (vooral Vlaams).

OPM. 2. In de 2de plur. bestaat ook *ju*, *jou(we)*, vgl. § 27 g; vgl. ook § 26 g voor *use*.

OPM. 3. Van de 2de en (reeds in de 13de e.) van de 3de pers. plur. vindt men een met *-liede* uitgebreide vorm: *haerliede(r)* (*molen*), in Vlaanderen, soms in Brabant. Daartegenover wordt reeds in de 14de e. in Limburg, later in Brabant ook de vorm van de dat. plur. van het pron. pers. gebruikt: *honne bode*. Al deze vormen zijn indifferent t.a.v. het geslacht van de bezitter.

De flexie is die van het adjectief (§ 23). Nochtans lette men op het volgende: 1. daar de possessiva eig. eng verwant zijn aan de genitief van het pronomen personale, blijven *mijn*, *dijn* *sijn* ook onverbogen in de sing.: nom. fem., acc. fem. en masc., en in de plur. neutr. en acc., bijv. *sijn moeder*; 2. staan *hare*, *onse*, *uwe* voor subst. in nom. masc., neutr. en acc. neutr. (en nom. fem. alsook in plur.), bijv. *onse vader*, *onse lant*, *uwe kint* enz.; 3. vindt men, naar analogie der zgn. uitgangloze vormen *mijn* enz., ook: *ons vader*, *ons tale*, *ons steden*, *u vriende*, *haer vriende*; 4. vindt men, naar analogie van vormen als *onse lant* enz. ook *sine hovet*, *mine broeder* enz.

OPM. 4. De vormen op *-e*: *mine* enz. staan ook als postpositum: *na den wille zine* (naast bijv. *die cleder mijn*).

OPM. 5. Uitgangloos *sijn*, *haer* ook in de dat. masc. neutr.: *in mijn huuse* (analogie); met *-e*: *mit sine wive* (oude instrumentalis; vgl. § 23 e).

Uit verbogen vormen *sijnre* < *sinere* (gen. dat. fem. sing; gen. pl.), *mijnre* < *minere* enz. ontstaat *siere*, *miere* (en zelfs analogisch verlengd *sirer*); *di(e)re dinere* is zeldzaam (wegens verwarring met het demonstrativum § 32 c), in jongere teksten *mijnder*, *sijnder*.

Aant. OPM. 1. V.H. § 342; J. Franck, *Alex.* p. 406 v.; Mnl W 7, 1111.

OPM. 3. De opgaven bij V.H. § 342 zijn fout in diens bron (*hun* aldaar komt slechts voor in de regesten opgesteld door de uitgever!).

Zie over het type *haerliede* V. Loey in Album E. Blancquaert (1958), blz. 319 v.v., over *hun* dez. in Med. Kon. Ned. Akad., lett., NR. dl. 21, no. 2, blz 23-36 (1958), bijv. *hon* in Limburg Moors p. 415 (oudste vindplaats Bilzen 1360: *betalen ... honnen sekeren bode* dsg.), reeds geflecteerd *honne*, *honnen*, *honre* gpl, *hons* gsg. masc.; ook in Servaes I 1598 *want hij was honne bode da* (hs 2de helft 15de e.; de regel ontbreekt in de fragmenten der 13de e.);

in Brabant: 's-Hertogenbosch 1364 *hen saken* (Brab. 448), Diest 1457 *voir hon colen*, *voir hon pelzen*, *voir hon gewoenlic cleedere* (Brab. 339), Leuven 1464 *by honner ordinancie*, 1474 *op hunder lieder cost* (ib. 612, 616) Brussel 1485 *hen stellinghen* (ib. 193).

b. mijn, *dijn*, *sijn* i.pl.v. *mine*, *dine*, *sine* zijn jonger volgens Veld. I 242. *mijnre*: bijv. G.E. pass.

sire: vindplaatsen bijv. Overdiep § 47; reeds Brugge 1288 *te sire broodhate* (Drap. I 367. 12).

mier: Grimbergen (Brab.) 1292 *mir man* gpl. (AEB (77. 397), Epegem 1296 *mier ionfrouwen* (L.B. 37. 3);

sier: Anderlecht 1326 *van sir hofstat* (AEB 144), Oudenaarde 1387 *bi sier namen* (Drap. I 296. 31), Zoutleeuw 1384 *sier weerdinnen* dsg. (Brab. 823), Tienen 1415 *met allen sier toebehoirten* (Brab. 757, dat. pl. analogisch naar sing., dus deflexie!), 1408 *te hulpen sier zoenen* 'verzoening' (ib. 790);

in W.-VI. *sere*: Ieper 1325 *boven sere rekeninghe* (Ieper II 492. 17), *van sere teringhe* (554. 29), *sere moeder* gen. (482. 19; 497. 20) enz.; te Aardenburg 1310 *te ser scole* (Wijffels 32 v.);

sir wordt vroeg als gelijk aan *sijn* gevoeld en geflecteerd: Antwerpen

1292 *ute siren plegth* (Med. VA 1933, 317), Brugge 1277 *te sierer orbare* (Drap. I 368. 5).

hare enz komt vaak voor in de vorm *haerre* (= *haer-re*) bijv Mechelen 1304 *huerre* (gsg) *dochter* (Brab 659), vgl Gent 1366 *te harer* (gpl) *nacommeren bouf* pl (Drap II 514 4), Brussel 1441 *in huerrer* (pl) *herberghen ende huysen* (CRH CXII 147), 1443 *in huerrer* (pl) *macht* (ib 156), Brabant 1476 *van huerder consten, van huerder saken, met huerder hulpen* (telkens pl, Pr Br 145, 154, 150), vroeg geflecteerd: in Vlaanderen: Gent 1253 *met haren segelen* (OMO 2. 35), 1298 *hars vader Abiins ende hare moeder* (Stadsarch., Begijnh. 36 ter); Middelburg 1254 *van haren lande, bi haren ede* (OMO 3. 32, 48); Brugge 1277 *gheven haren* (pl.) *loy* (Drap. I 360. 9), 1279 *ards* (sg.) *danx* (RA. Brugge, Blauw 6753), 1282 *bi haren* (pl.) *hede* (Drap. I 370. 4), *up haers selves* (pl.) *cost* (Drap. I 379. 14); Damme 1280 *jeghen haren eed* (CRH CXV. 11); - In Brabant: Grimbergen 26. 4. 1293 *donder* 'doen er' *haren wille met* (AEB 5577. 413), Erps 3. 5. 1302 *met haren* (pl.) *ghemeinen segele* (AEB 5578. 480); - in Limburg: Guigoven 1277 *huirs* (pl.) *vader* (Moors 25. 11).

zonder -e: Grimbergen 1295 *hor* (nsg.) *sonne* (AEB 5577. 425), Asse 1299 *so mocht ... aliit haer hant slaen* (AOO B 1452), Steenhuffel 10. 6. 1303 *dat si hor hant sel slaen* (AEB 290. 157).

Let nog op, zonder -n: Antwerpen 1426 *my vrouwen* (vgl. *Mevrouw*) (Brab. 99 v., 104), Brussel 1485 *Peeter Bertels sij soene* (225).

Nom. masc. *minen* enz. (vgl. Aant. § 31 b) bij Tiemeyer § 331. Limb. *mine hus* enz.: T.L.J. § 132; voor de verwantschapsnamen: ib. § 134.

Deflexie: Kortrijk 1424 *zijne moeder* (g. sg.), 1410 *zijne dochtere* (d gs.; K. Pn. no 255, no 15, en pass.).

D. Het pronomen demonstrativum

Onder dit hoofd worden bijeengebracht:

1. het uit het demonstrativum *die* ontstane bepalend lidwoord; 2. het demonstrativum *die*; 3. het demonstrativum *dese*; 4. het demonstrativum *ghene*.

§ 31. 1. Het bepalend lidwoord

Het is eig. het onbeklemtoonde demonstr. *die*.

a.	Sing.			Plur.
	M	F	N	Alle drie genera
N	<i>die</i>	<i>die</i>	<i>dat</i>	<i>die</i>
G	<i>des</i>	<i>der</i>	<i>des</i>	<i>der</i>
D	<i>dien</i>	<i>der</i>	<i>dien</i>	<i>dien</i>
A	<i>dien</i>	<i>die</i>	<i>dat</i>	<i>die</i>

Bespreking.

b. N o m .: bij 't masc. leest men minder vaak *de*; bij Stoke en oostmnl. schrijvers is *de* als *dee* (< *die*) te lezen. Soms ook de acc.-vorm *den*. Limburg: *der*.

OPM. 1. Vóór eigennamen (VI. teksten) is *der* = *de heer*. Het neutrum *dat*, proclitisch met syncope van **ə* < *a* (*dat* > *dət* > *dt*) wordt *t. tlant, trike*; deze *t* is, behalve in het oudste Westvlaams, reeds in de 13e e. *d* geworden voor *l, w, b* en voor vocalen (daarnaast ook de spelling met *t*): *doghe* (dus te lezen *d oghe*), *dlant, dwater, dbunder*.

c. G e n .: naast *des* (de oude, historische vorm) staat analogisch het niet frequente *dies*; *diens* is jonger en zeldzamer. De vorm *des* wordt zeer vaak proclitisch, met syncope der *e*, tot *ts*: *tsapen*, zelfs tot *s*: *spapen*; hiernaast de analogische spelling *ds*: *dsgraven*.

OPM. 2. Als de genitiefsbepaling voorafgaat, blijft van het lidwoord vaak alleen de dentaal over: *tkints mont, int keisers hus*.

d. D a t . a c c .: ook *die* (zelfs d. pl.), fem. *dier* (ook *die*).

Aant. b. Nom. *den*: vbb. Jacobs Wvl. p. 287; Limb. *der*: invloed uit Duitsland, eerste helft der 14de e. ook *die* (Noldus, L.B. 28, 85), *derselve* (Zoutleeuw 1400, Martens p. 153); *bunre*: Mnl. Lb. p. 197, p. 220.

c. Gen. *s* < *ts*: v.H.p. 450; Holmberg p. 119; gen. fem. *dier*: Eppegem 1296 (L.B. 37,3); gen. n. *das* 1280 Aardenburg (Brugge Op. Ond. Mad. 70); *dies* Erps 13. 4. 1294 *van dies godshues haluen* (AEB 5577. 419).

OPM. 2. Franck p. 26: dissimilatie *ts* - *s*: *t* - *s*; of groepsgenitief: *tkints* naar *tkint*, begunstigd door het type *tsoons* naar *soon*; vgl. V.H. p. 450 v., Overdiep p. 47, 53, vgl. Limburg *dJohans Ketshasen*, en (= in) andersiden *dWillems hagen* (Oudenbiezen p.68, 159).

d. Dat. fem. *dierre* 1475 Brussel (CRH CX. 56), *dere* Brugge 1272 (AOO Beg. 18), Lubbeek 1291 *in orcunscape van derre waerheit* (C/13 op de Abdij Park bij Leuven, 55 r°), Brugge 1288 *vinders van derre draperie* (Drap. I 367. 13), Merchtem 1341 *tote ane dire tiit* (AOO ChSJ 39).

Dat pl. Limburg 1293 *van denen XXI ruden* (Oudenbiezen p. 73).

Bij de vervanging van de zwakke vorm *t* (< *d□t*, *dat*) door een sterkere ontstond door verkeerde reconstructie het lidwoord *het* (lidwoord *dat* > *t*, pron. pers. *het* > *t*); oudste vindplaatsen in Mnl.W. 3. 409: 1380 *het ghestant* (Zuidholl.-Utrechts, vgl. Bwst. 241 II B2), 1370 *het ghemeen convente* (Noordholl., Bwst. 622), c. 1390 *in het parc* (Stoke IX 730; Bwst. 1242), 15de e. *het hof en dooch niet* (Rein. II 3824; Bwst. 1070); - Mechelen 1461 *het cnechtken*, 1466 *het cruse*, *het poedder* (Brab. 715 v.).

Volgens Th. Frings (*Niederd. Mitteilungen* 3. 1947. 7) was die vorming (*het*) reeds mogelijk sedert de 12de e.: zie ald. ook p. 10.

Over de 'geboorte' van *het* Koelmans N Tg 68 (1975), blz 173

Deflexie: Kortrijk 1422 *de lieden* d.pl. (K.Pn. no 378), 1391 *de kinderen* d. pl. (450), 1418 *ute* (= uut de) *voochdyen* (417).

§ 32. 2. Het demonstrativum *die*

a.		Sing.			Plur.
	M	F	N	Alle drie genera	
	N	<i>die</i>	<i>die</i>	<i>dat</i>	<i>die</i>
	G	<i>dies</i>	<i>dier</i>	<i>dies</i>	<i>dier</i>
	D	<i>dien</i>	<i>dier</i>	<i>dien</i>	<i>dien</i>
	A	<i>dien</i>	<i>die</i>	<i>dat</i>	<i>die</i>

Bespreking.

b. N o m .: *die* heeft een bijvorm *di* (Limb.) en *de* (d.i. *dee*, Holl.); - neutr. *dat is* wordt samengetrokken tot *dats*; *dat en* < *dan*; *dat en es* < *dannes*, *dans*; - nog een bijvorm in het neutrum is *das* (in oorsprong de gen. *des* met de *a* van *dat*).

c. G e n .: *des* (eig. oorspronkelijke, maar verouderende vorm, nog in bepaalde uitdrukkingen) heeft in rijm bijvormen *dis* en *dos*; daarnaast *das*. *Dier* ook *diere*, *dierre*, nog *dere*.

d. A c c .: fem. ook *dien*; neutr. *datte*; masc. d. en a. ook *die* (sporadisch in oudere, vaak in jongere teksten: tweede helft der 15de e.); *d a t*. fem. en pl. reeds vroeg ook *die*.

OPM. Oude instrumentalisvormen in: *bidi*, *bedie*, *bede* 'daarom', *dieghelike*, *de bet* 'te beter'. In Vl. *danof* 'daarvan' (ook *henof*) is *dan* een oude ablatief.

Aant. *b-c.* Materiaal in Mnl.W. 2, 74 vv., 2, 364 *dos*; over masc. *des*: Franck § 217, V.H. p. 449; *diere, dere* Franck p. 183.
d. datte: veel materiaal Mnl.W. 2, 74, 78 v., *die*: V.H. §§ 352, 353; Limburg: zie Moors blz. 413 (dsg. *deme* 25. 27, gpl. ook *denre, deenre* 158. 16; 53 52).

§ 33. 3. Het demonstrativum *dese*

a.	Sing.			Plur.	
	M	F	N		
				Alle drie genera	
	N	<i>dese</i>	<i>dese</i>	<i>dit</i>	<i>dese</i>
	G	<i>des</i>	<i>derre</i>	<i>des</i>	<i>derre</i>
	D	<i>desen</i>	<i>derre</i>	<i>desen</i>	<i>desen</i>
	A	<i>desen</i>	<i>dese</i>	<i>dit</i>	<i>dese</i>

Bespreking.

b. Nom.: fem. *dees* (in Limb.) ook voor acc., en pl.; neutr. ook *ditte* (en acc.).

Gen.: m.n. ook *dees*, soms *deses*; fem.: naast *derre* (< [*]dezre) ook nogal vaak *deser, desere* (ook dat.!).

d. Dat. acc.: masc. ook *dese*; n.a. *ditte*.

OPM. 1 Fem. ook; *in desside* 'aan deze zijde'.

OPM. 2. *te + dese > tese* enz.; vgl. *terre < te derre*.

Aant. *ditte*, bijv. Antwerpen 1296 (Belg. Ts. Phil. Geschied 27. 735), Aaidenburg 1311 (Wijffels 52).

§ 34. 4. Het demonstrativum *ghene*

Dit pronomen vertoont, buiten de casus obliqui fem., een grote verscheidenheid in het vocalisme: er is een type met *ē*, en een met *ō/eu*.

a.	Sing.			Plur.	
	M	F	N		
				Alle drie genera	
	N	<i>ghene</i>	<i>ghene</i>	<i>gheent</i>	<i>ghene</i>
	G	<i>gheens</i>	<i>gherre</i>	<i>gheens</i>	<i>gherre</i>

D	<i>ghenen</i>	<i>gherre</i>	<i>ghenen</i>	<i>ghenen</i>
A	<i>ghenen</i>	<i>ghene</i>	<i>gheent</i>	<i>ghene</i>

Bespreking.

b. De vormen met *o*, *ue* blijken Vlaams te zijn.

c. N o m .: masc. *gheen* is jonger; neutr.: *gheen* (oude vorm), *ghene*, *ghent*, *ghint*, *ghont*, *ghoont*, *ghuent*, *ghunt*.

d. G e n .: *gherre* is oud en frequent (< *ghēnere*, toen *e* in open syllabe nog niet gerekt was), *ghere* (met *ē*) is jonger, naast *gheenre*, *ghener*, - *ghore* is zeldzaam.

e. *Dieghene*, neutr. *tgeent* fleecteert zoals een als substantief gebruikt adjectief. Jonger is *diegheen*, enz.

OPM. Slechts eenmaal (1324, Holl.) is *dieghenighe* aangetroffen.

Aant. *b. goent* (*o*, *oo*) tot ca. 1400, *ghuent* (*u*, *uu*) vooral 15de e. in W.-VI. (Jacobs *Mvl.* p. 75); Franck, *ZfdA.* 24. 1890. 26 v.v.

§ 35. E. Het pronomen interrogativum

a.	Sing.			Plur.	
	M	F	N		
				Alle drie genera	
	N	<i>wie</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>	<i>wie</i>
	G	<i>wies</i>	<i>wier</i>	<i>wes</i>	<i>wier</i>
	D	<i>wien</i>	<i>wier</i>	<i>wien</i>	<i>wien</i>
	A	<i>wien</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>	<i>wie</i>

Bespreking.

b. Nom.: neutr. zelden *watte*, *wes*, *wies*.

OPM. 1. Het substantief na *wat* staat in de genitief plur.: *wat manne*, *wat lande*.

c. G e n .: masc.: een oudere vorm is *wes*; f. soms *wiere*; jong en zelden *wiens*; onz. ook *wies*.

d. D a t .: masc. *wie* (eind 15de e.), Limb. *wim(e)*; fem. soms *wien*; ook *wiere*.

e. A c c .: masc. *wie* (eind 15de e.) (oost. *ween*, Limb. *weme*); fem. en pl. soms *wien*; n. zelden *watte*, *wes*, *wies*.

OPM. 2. Het woord *welc*, als adj. gebruikt, gaat als een sterk adj. Als subst. is het vrij ongebruikelijk (meest als *welc* in de casus recti).

Aant. *b-e.* V.H. § 360; dat.-acc. *ween*, *wen*: Geld.-Kleefs (Holmberg, p. 119).

Diest 1346 *wiemst es* (= *wiem so 't es*), *bi wienne dat ment vint* (Brab. 315), Leuven 2de helft 14de e. *wyene sij willen* (534), 1394 *wiem dat hi soude bedragen* (550).

§ 36. F. Het pronomen relativum

Het gebruik van constructies ter aanduiding der onderschikking hoort in de syntaxis thuis. Het volgende is alleen een beschrijving van de vormen van enkele woorden: 1. *die*, 2. *wie*, 3. *welc*.

§ 37. 1. die

De flexie is *die* van het demonstrativum (§ 39 a). Afwijkend is: a. een vorm *de* met ee i. pl. v. *ie*; in nom. n. ook *des*, in n. pl. masc. ook *de* (zeldzaam);

b. gen. vaak neutr. *des*, masc. jonger *diens*, fem. zelden *dies*;

c. dat. zeer vaak masc. en pl. *die*, fem. soms *dien*, *die*; n. *die*, *dat*, acc. masc. vaak *die*, bij Stoke en Wvl. schrijvers *de*; n. soms *dies* (m.: *des*).

Aant. Nom. *des*: V.H.p. 463; *de* ib. p. 462 c; gen. *dies* V.H.p. 463; overigens P.J. Cosijn in *Taal- en Letterbode* 6, 276 vv. Limb. nom. *de* (Noldus p. 86): T.L.J. § 143; Moors p. 413. Vgl. nog Leuven 1448 *de* pass. (L.B. 38. 1948. 1 vv.), 1394 *den wech de gheet ouer enz.* (Brab. 550).

§ 38. 2. wie

Wie komt wel eens voor als *wie so* (ook *wie dat*, *wie daer*), *wat* als *so wat*. Als relatief is het in de 13de e. nog zeldzaam; als onbepaald voornaamwoord (= al wie) is het wel gebruikelijk. Buiten § 35 a ook *we*; gen. *wiens* is jong; *wes*, *wies* is ook: n.a. sing., gen. fem. en pl. (hier vaker *wier*); dat. fem. ook *wien*.

Aant. Over *wie*, ook G.A. Van Es: *De attributieve genitief in het Middelned.*, §§ 58-74.

§ 39. 3. welc

Naast de declinatie van het adjectief vertoont dit relativum in jongere teksten nog: *welcke* (sing. nom. m., n.; a. neutr.), *welc* (sing. nom. acc. fem., acc. masc., pl. n. acc.). Naast *die welcke* (enz.) ook *die welc* in n.a.s.m.f. en pl.

Aant. *wilc* W.-VI.: Jacobs *Mvl.* p. 98.

§ 40. G. Pronominaaladjectieven

1. Al

A. Als adjectief gebruikt:

a. 1. Zonder determinatief tussen *al* en het substantief: sing. (= elk), plur. (= alle) als een adj. geflecteerd (maar nom. fem. ook *al*, en gen. m.n. *alles*): *al ongeluc*, *alles troestes*, *al(le) ere*.

OPM. 1. In sing. nom. acc. m. en n. vindt men al vroeg *alle*: *alle twist* (acc.), *alle laken*.

b. 2. Met determinatief tussen *al* en het substantief: *al* wordt vervangen door een adverbium *al* of *alle* (sing. = geheel, plur. = te zamen): *al sijns goets*, *alle des goets*, *al sijre werken*, *met al sinen sinnen*, *alle die prochiane*.

OPM. 2. In dat. pl. is het verbogen adjectief nog bewaard: *in allen dien manieren*.

B. Als substantief gebruikt:

c. a. Sing.: alleen neutrum nom. acc. *al* en *alle* (oostelijk *allet*, sporadisch *allent*, - nog niet het nnl. *alles*, behalve in jongere taal na voorzetsel: *in als*, van *a[l]e[s]*); gen. *alles*, *als*, dat. *allen* (ook *van alle dien*, *van al dien*);

d. b. Plur.: n.a. *alle* (later *allen*), g. *alre*, d. *allen* (ook *alle*, *al*).

§ 41. 2. Ander

Buiten de sterke flexie van het adj. vinden we ook de vorm *ander* in alle naamvallen (uitgenomen d. pl.); vgl. bijv. nog 's *anderdaags*. Met het lidwoord: *de (andere)*, is de flexie zwak, maar men vindt ook d.a. sing. m. *dander*, gen. *danders*. Over *dander*. V.H. p. 468.

§ 42. 3. Een. Negheen. Eenich

a. *Een* (en *negheen*, *gheen*) vertonen de sterke flexie van

het adjectief (§ 34): bijv. nom. fem. *een* (naast *eene*), gen. m.n. *eens*; fem. g.d. *ere* is uit *eenre* < *enere*.

De onverbogen vorm *een* vindt men ook in de acc. m.f. (soms dat. m.n.).

b. In de 15de e. (en sporadisch vroeger) vertoont *een* (naar het adj., of het pron. *dese*, *ghene* enz.) soms een vorm *ene* in nom. acc. neutr., nom. masc. (en zelden dat.).

OPM. 1. Reeds vroeg, enclitisch na een adj. of bijwoord, wordt *één* tot *en*: *so sconen wijf* (= *scoon* - *een*).

c. Voorts bestaat *de een*, *deen* (vaker dan *de eene*), ook in de datief; in het meervoud: *die ene* in verbinding met *dandre*.

d. *Eenich* (Brab. 15de e. *ennich*) heeft de uitgangen van het sterke adj. (§ 23); in nom. en acc. fem., in acc. masc. staat ook uitgangloos *eenich*, in jongere taal ook in dativo. In de 15de e. in nom. masc., nom.-acc. neutr. ook *enighe*.

OPM. 2. Zelfde flexie bij *menich*, *som(ich)*.

Aant. Dat. 1326 *van ener hofstat*, Anderlecht (AEB 144).

Over het ontstaan *van geen* uit *negeen* (*engeen*) na *-n* of *-m*, zie Overdiep § 62: *datmen gene porte sloet; hem ware gene dinc so goet*.

OPM. 1. Vele voorbb. Mnl.W. 2, 532. Vgl. C.B. van Haeringen *N. Tg.* 47. 1954. 71 vv., en J. van den Bosch ald. 166 v. voor een mogelijke uitspraak /ən/ in proclisis: *en stic*, *en swaer slach*, *en ridder* (c. 1350), waarbij nog: Mechelen 1287 *en stucke* (Med V A 1942, 133, Laken 1297 *op en hofstaet* (AOO Brussel B 1455), 's-Hertogenbosch 1369 *en huys* (Brab. 488) (vgl. G. Kloeke, *Kamper Spreekwoorden*, 1959, XXVI). Brussel 1381 *dat en yegelijc ... sculdich is* (Martens p. 71), Diest 1488 *op en witten donresdaghe* (Brab. 342).

d. Opgestapelde flexie in Brugge 14. 3. 1279 *in eregher manieren* = *eneregher* (RA Brugge, Blauw 1753), Gent 6. 10. 1298 id. (Vad. Mus. 5, 291).

§ 43. 4. Elc, sulc

a. *Elc* is de gewone vorm, daarnaast sporadisch *elec*, *eelc*, in het N.-O. *illick*.

Andere pronomina: *ieghewelc*, *ieghelijc*, *eckerlijc*, *elkermanlijc*, *elkermalc*.

De flexie is als die van *een* (§ 55 a b); reeds in de 13de e. komt vaak *elkes*, *elcs* voor.

o. Sulc is Westmnl., *selc* Brabants, *sulch* (*sullich*) Limburgs; daarnaast *suilc* (W.vl.), *suelc*, *soelc*, *solc*.

Sulc betekent ook 'menig, de een, de ander'. De flexie is die van *elc* en *een* (vgl. *selcstont*, *selctijt* 'soms'). In de 15de e. duikt *sulcs* op (in het N.-O. *sulkes*). In plur. n. acc. *selke* en *selc*.

Uit *sulc een* is een vorm *sulken* ontstaan die in de 15de eeuw zowel in meervoud als in enkelvoud verder ongefleeteerd blijft: *sulcken daet*, *alsulken coeplude*.

Aant. a. Franck § 226 vermeldt een jonger *elker* (uit *elc hare*). Neutr. *elcx*. Brabant 1476 *van elkcx* (Pr. Br. 4).

b. Antwerpen en Mechelen schijnen een menggebied van *sulc-* (*solc-*) en *selc-*vormen te zijn.

Sulken (vgl. ook § 42 Opm. 1, N. Tg. 47. 72 o.m. *enen alten vasten casteel*): Mar. v. Nieum. 142 *sulcken woorden*, 151 *alsulcken woorden*; Brussel 1441 *op alsulken boeten* (CRH CXII. 149), 1436 *alsulken coeplude* (ib. 93), Mechelen 1451 *alsulken lakenen* (Brab. 696); 1476 *sulcken heeren* npl. (Pr. Br. 10), *sulcken daet te doen* (147), *sulcken gelt* asg. (152), *sulcken valschers te vangen* (155), enz.

§ 44. 5. Ieman, nieman; iet, niet

Ieman (< *ie* = veralgemenend, en *man*) of *iemen*: gen. -s, dat. -e (ook acc., of beide onverbogen). Ook *iemand*. *Iemene* is ook nom. Idem voor *nieman* (zelden acc. *niemanden*).

Iet, *ietwat*, *niet*, *niewet* (*iewent*, *niewent*): gen. -s, dat. -e.

Aant. Nom.: Middelburg 1254: *niemene ne moet* (OMO 3, 51); Brugge 1282 *dat iemene wilde* ... (Drap I 380.6; nog 459.24; 363.6; 380. 6); 1325 *hiemene* (Memoriaal 4, 5);

acc.: Brabant 1476 *men ... niemende in recht en ontfanckt, yemenden daigen, niemenden te verongelijcken* (Pr. Br. 8, 6, 15 enz.).

§ 45. 6. Selve

Het woord heeft in sing. en pl.: nom. *selve*, gen. *selfs*, d. *selven*, acc. *selven* (neutr. *selve*).

Men vindt ook: n o m .: *self* (jonger), *selver* (jong en oostelijk), *selven* (m.f., jong); g e n .: *selven* (na pronomina), *selve* (zelden); d a t . a c c .: *selve* (en *selver*, vgl. nom.).

Na het lidwoord: *deselve*, flexie van het adjectief (§ 23). In gen. reeds *des selve* (jong en zeldz.: *des selvens*).

Aant. *Selver*: reeds a. 1320 Venlo § 72.

Hoofdstuk V. De telwoorden

§ 46. A. De hoofdtelwoorden

De hoofdtelwoorden (cardinalia) worden vóór het substantief vaak verbogen (-e, -er, -en, -en); achter een substantief hebben ze meestal -e, na pronomen nom. -e, acc. -en.

een: zie § 42;

twee, met bijvorm *tween*, ook *twie*; gen. *tweer* (soms *twier*, *twere*, eenmaal *tweeder*); dat. acc. *tween* (met ê), in jongere taal *twee* (ook *twie*);

drie (soms *drî*, bij Stoke *dre*); gen. *drier*, d. *drien*, jong *drie*; acc. *drie* (*dri*);

vier, *vijf*; *ses*; *seven* (met eu-klank gespeld: *soven*, *soeven*, *suven* N.-O); *achte*; *negen*; *tien*; *elf* (soms *ellévene* bij Maerlant); *twalf* (*tweelf*);

meest onverbogen blijven: *dertien*, *viertien* (*veertien*), *vijf*-(*viftien*, *vichtien* W.-Vl.), *sestien*, *seventien*, *achttien*, *negentien*;

twintich, *dertich* (*dartich*, *dortich* Noordbrab.-Holl.), *viertich* (*veertich*), *vijf*- (*vif*-, *vich*-) *tich*, (*t*)*sestich*, (*t*)*seventich*, (*t*)*achtich* (*tachtentich*, *tachtentich*), (*t*)*negentich*; *hondert* (*hondart*, *hondertich*, -*tach*); *dusent* (-*ich*, -*ach*, *duust*).

Bij *twee* behoort n.a. *beide* (soms *beiden*, na pronomen), g. *beider*, d. *beiden*; in de constructie *beide* + determinatief + substantief is het onveranderlijk (evenals *alle*, § 40 b). Eenmaal (Ruusbroec) komt (gen.?) *beids* neutr. sing. voor.

Aant. *tween*: vier voorbeelden in nom. Mnl.W. 8, 798 (nader 8, 796);

tweeder ib.; *tween* is niet uit *tweeën* ib.; over -*ie*: Heeroma, p. 11, 90; ZWBr. p. 98.

Over *seven*, zie de moderne verbreiding in L.T.A., afl. 1;

ellévene: Mnl. W. 2, 610 (een vorm met *a* te onderstellen naar *alevenste* bij Despars, Wvl., 16de e.; ib. 2, 611); *twalf*: een veelheid van vormen Mnl.W. 8, 793;

o en *a* in *dertien* enz.: Heeroma, p. 31 v., 110, 125; v.d. Berg, Teg., inz. p. 73;
tachtich: veelheid van vormen Mnl.W. 8, 7; ook *vierewerftwintich* (niet-Holl., zie OMO p. 394, 396);
hondertach: *a* in Brab. documenten; *duust*: Mnl.W. 2, 475.

§ 47. B. De rangtelwoorden

eerste (Brab. Limb. ook *ierste*); *ander*, soms *ander de*, en *tweeste* (*tweede* in jonge teksten); *derde* (*dorde* in Noordbrab., *darde* ook Wvl.); *vierde*, *vijfte* (*vifte*, *vichte* Wvl., *vijfste*); *seste* (ook al *sessede*); *sevende* (*sevenste*); *achtste*, (*achste*, *achtende*, *achte*); *negende* (*negenste*); *tiende* (*tienste*); *ellefste* (*ellevenste*, ook nog *ellefte*); *twalfste* (ook nog *twaelfte*); *dertiende*, *-ste*, enz.; *twintichste*, enz.; *hondertste* (*hondertechste*); *dusentste* (*dusentechste*).

De verbuiging (met uitzondering voor *ander*, § 41) is die van het adjectief (§ 23).

OPM. 1. In Velthem's Sp. Hist. b. 8, c. 11 staat .xii.de.

OPM. 2. De samenstelling ordinale + half = het cardinale $\frac{1}{2}$ in: *anderhalf* (*onderhalf*, = $1\frac{1}{2}$, *derdehalf* (*derdalf*) = $2\frac{1}{2}$, enz.

OPM. 3. *hem vierde* (enz.) = 'hij en drie anderen'; vaker (in datief) *hem vierden*; ook *hem vierder* (jong: *vierdere*).

Aant. *tweede*: Mnl.W. 8, 800; *dorde*: v.d. Berg, Teg. p. 86, 88; *sessede*: Mnl.W. 7, s. v., gedateerd (a. 1322) Limburg: *Klankl.* § 115 fA. - Guigoven 1277: *den ellefften jare* (Moors 25.27).

OPM. 2: V.H. p. 497 v.; 3. Franck § 234 A. 2; Stoett § 102.

Hoofdstuk VI. Het werkwoord

§ 48. In het mnl. heeft men: 1. tempora; 2. numeri (getal) en personen; 3. modi (wijzen).

De *t e m p o r a* zijn grammatische vormen (de tijd is een psychologisch begrip): praesens (naar de vorm onze O.T.T.), praeteritum (onze O.V.T.). Voor het verleden (voltooide handeling, momentaan gebeuren) gebruikte men ook de verbinding van het participium (deelwoord) met een hulpwerkwoord (*hebben* en *sijn*); voor de toekomst o.m. de infinitief met *sullen*.

De *n u m e r i* zijn: singularis en pluralis. In het praeteritum van sommige sterke werkwoorden bestaat een verschil in de vocaal (en niet alleen in de persoonsuitgang): *ic bant: wi bonden* (bij *binden*), *ic warp: wi worpen* (bij *werpen*), *ic nam: wi namen* (bij *nemen*).

De *p e r s o n e n* zijn, evenals nu, de eerste, de tweede en de derde persoon.

De *m o d i* (wijzen) zijn: de indicatief (aantonende wijs), conjunctief (aanvoegende wijs), de imperatief (gebiedende wijs).

Van het werkwoord bestaan twee nominale vormen: de infinitief (die verbogen kon worden, nl. in de genitief en in de datief, zgn. gerundium), en het participium (praesentis: onvoltooid deelwoord, en perfecti: voltooid deelwoord).

OPM. Het verschil tussen enkelv. en meerv. praet. in de klasse van *binden*, nl. *ic bant: wi bonden*, wordt maar eerst de 15de e. langzaam aan opgeheven ten gunste van de *o*-vocaal (die ook die van het part. is), ook van de *a*-vocaal (§ 58). Een zwak ww. als *senden* wordt in het mnl. ook sterk verbogen in het praet. als *sand: sonden*, wat wijst op een nog niet uitgedoofd verschil tussen sing. en pluralisvocaal. Daarenboven wordt het praet. *warp: worpen* in Vlaanderen sedert zowat het eind

der 14de e. niet tot *worp*, maar tot *wierp*, zo ook *halp* tot *hielp*. Denkelijk is de attractie uitgegaan van een oppositie in v o c a l e n van het type *vallen*: *viel*, wat ook waargenomen kan worden bij het jongere praet. *sciep* naast het oude *scoep* (bij *sceppen*): vgl. *roepen*: *riep* en thans *vroeg*: dial. *vrieg*, *ging*: dial. *gong*.

Bij de indeling van de sterke ww. wordt uitgegaan van de mnl. stand van zaken, niet van de etymologisch-historische.

Aant. Vgl. § 62 opm. - Momentaan. Overdiep, N. Tg. 17, 26; ook in diens uitgave van *Ferguut*. - Over 'sterke' w w., zie C.B. van Haeringen in *N. Tg.* 34, 242 vv., G. Royen ib. 35, 208 vv. en 36, 68 vv.
Een uitvoerig onderzoek is *Sterke werkwoorden en sterke werkwoordsvormen in de 16de eeuw* van S F.L. de Vriendt, 1965 (Bouwst. en Stud. Gesch. en Lexicogr v h Ned., IX).

I. Persoonsvormen

§ 49. A. Praesens

a. Indicatief

Sing.	1	ic	woene	ic	neme
	2	du	woens	du	neems
	3	hi	woent	hi	neemt
Plur.	1	wi	woenen	wi	nemen
	2	ghi	woent	ghi	neemt
	3	si	woenen	si	nemen

Conjunctief

Sing	1	ic	woene	ic	neme
	2	du	woens	du	neems
	3	hi	woene	hi	neme
Plur.	1	wi	woenen	wi	nemen
	2	ghi	woent	ghi	neemt
	3	si	woenen	si	nemen

Bespreking.

b. **Sing.** 1. Apocope der -e komt eerst in de 15de e. sporadisch voor: *ic neem* (ook in conjunctivo), *ic groet*, in vroegere tijden wel bij enclise van een pronomen: *ic vint* (= *ic vinde 't*), *groetic*, *levic*, *ic bits* (= *ic bidde es*).

Bij stammen die op een vocaal of een diftong uitgaan, versmelt de -e met die vocaal: *ic sla*, *ic tie* 'ik trek' (maar *ic tie* 'ik beschuldig' - vgl. nnl. *aantijgen* - bevat een lange *î* en de uitgang -e, dus *tî-e*).

Enkele eensyllabische infinitieven hebben -n: *ic doen*, *gaen*, *sien*, *staen*; deze *n* komt soms in jongere, oostelijk gelegen teksten ook voor: *ic bidden*, *ic werpen*, *ic wenschen*.

OPM. 1. Reeds in de 13de e. treft men nu en dan, wegens het versritme, vormen aan als: *ic woen*, *ic heb* enz.

c. 2. Minder gebruikelijk, ook in de conj., is de volle, oudere vorm op -es: *du woenes*; met stam-z of -s versmelt dit -es tot -s: *du peins*, *du vrees*.

OPM. 2. Door allerlei oorzaken zijn verscheidene, min of meer frequent voorkomende vormen ontstaan als: *du heefst*, *du leerst*, *du maecst*; - *du woent*, *du minnet*; - *du mints*, *du makets*; - (jongere taal:) *du segheste*. Nader onderzoek in chronologisch, geografisch en stylistisch opzicht is gewenst.

d. 3. De oudere volle vorm op -et is zeldzaam: *hi levet*, *hi groetet*, *hi eiscet* (de *e* blijft vooral na *g*, *v*, ook wel *k*, *p*);

eindigt de stam op -t, dan wordt de vocaal soms kort; *hi hat* (bij *haten*), *hi et*, *hi bit* ('bijt'), ook *hi brect*, *hi left*, *hi spelt*;

bij enclise van een pronomen leest men: *hi horese* (= *horet se*), *beclages* (= *beclaget es*);

daar de uitgang van de derde persoon oorspronkelijk een *i* bevatte (got. *nimip* 'neemt') vindt men vaak bij sterke werkwoorden umlaut van *ā* tot *ē*, soms van *ě* (en *ē*) tot *ī*, in het Oosten tot Brabant toe, sporadisch in het Westen: *hi sleet* 'slaat', *hi dreecht* (*dragen*), *dweet* (*dwaen* 'wassen'), *veet* (*vaen* 'vangen'), *greeft* 'graaft'; - *hi ghift* (*geven*), *scilt* (*schelden*); in Limburg: *hi helt* (bij *houden* < *haldan*).

OPM. 3. Ook in de 2de sing.: *du sleet* enz. *Staen* en *gaen* hebben vaak *steet*, *geet*, soms *steit*, *geit*; zie Aant.

OPM. 4. De *-t* verdwijnt soms vóór *men*: *pleghemen, coopmen*.

OPM. 5. Bij een infinitief als *kerien* 'vegen' hoort *kerijt* 'keert'.

De werkwoorden *legghen* en *segghen*, alsook *hebben* vereisen een afzonderlijke bespreking, waarvan men het historische deel in de Aantekening vindt.

e. *Legghen, segghen*: 1. pers. sing. *ic legghe*, ouder *ic lecghe, ic sect* (= *ic secge t*);

2. *du leghes, leechs, du segghes, seechs*, waarnaast *du leg(ghe)s, seg(ghe)s*;

3. *hi leg(ghe)t, seg(ghe)t*, waarnaast ouder: *hi leghet, leecht, hi segghet, seecht*, ook *leit, leet, seit, seet*.

f. *Hebben*: 1. *ic hebbe* (oostelijk *ic hebben, ic have, ic haen*);

2. *du heves, heefs, hefs, du hebst, heefst* (ook *du hevet, heeft, hebts, heefst*; -oostel. *du haves, du haes*);

3. *hi hevet, heeft, heft*, zelfs een paar malen *hi hebt* (ook *heet, heit, het*, oostel. *hi haet*).

g. **Plur.** 1. Syncope van de uitgang bij inversie: *helpewi, makewi, hebwi*. (Klankl. § 105c).

h. 2. De inversievorm van bijv. *ghi hoert* is *hoerdi, ghi seg(ghe)t. sechdi, ghi maect. maecti*. Zie Aant.

OPM. 6. Oostelijke vormen: *ghi hebben, ghi keren*.

i. 3. Syncope van de uitgang: *hebsi, grutese*. In Limburg nog vaak *-nt* (vnl. vóór encliticon): *makentene*.

Aant. *b-c-d*. De apo- en syncope der *e* verdient een studie; voor het westmnl., zie Overdiep p. 76; voor het oostmnl. (bijv. Kleef): *-e* blijft na *v, g*, vaak na *s, d, n*, maar niet na *t, l, r*. vgl. Holmberg, p. 99 v. Materiaal: OMO (Gloss.). Zie ook bencten sub *h*.

OPM. 2. *du seggheste, du oordeelste*: kenmerkend reeds voor 1400 in Noordndl. hss. van het N. Test. (de Vooyts, *Ts.* 43, 243).

OPM. 3. Franck § 163; E. Prokosch, *A comparative Germanic Grammar* (Philadelphia, 1939), p. 155 v., 223 v.; W. Streitberg, *Urgerm. Grammatik* (Heidelberg, 1896), p. 310, 319; H. Hiit, *Handbuch des*

Urgerm. II (ib., 1932), p. 162. - Te Asse in Brabant: 1298 *ghiet, stiet* (ZWBr. p. 98). *Ghiff.* Ts. 3, 121 v.

e. legghen (*segghen*) ontstond uit **lagjan*, met *a* en geminatie (d.i. rekking) der *g* tot *cg* (d.i. stemhebbende occlusief + dito fricatief: de eerste als in *zakdoek*, de tweede in *gaan*). In de vervoeging bevatte ind. praes. 1ste sing. een *j*, ook plur. 1, 2 en 3, maar de overige vormen hadden *i* en geen *j*, vandaar oorspr. *ic lecge, du leghes, hi leghet* (waarbij *-ege-* > *-ei-*), *wi lecgen, ghi lecget, si lecgen*.

Op de inf. *lecghen* werd echter bijv. *hi leght* gemaakt, omgekeerd ontstond sporadisch een nieuwe inf. *leghen*: V.H. § 194, p. 264, alwaar bijv. ook *seghen* = seggen, en vgl. Oudenaarde 1359 *van der wet alven gheseet* 'gezet', 14de e. *daer hi sine lakenne seiten sal* (Drap I 287 10; 297. 10). Anders staat het met *vaten* = hd. *fassen*.

Een nauwkeurige beschrijving naar tijd, plaats, stijl en taalkring ontbreekt nog (enkele gegevens bij Overdiep, § 79). Leefdaal 1328 *jan die men zeect van honsberghe* (AOO B 203, 61 r°), Diest 1333 *die hijs niet en seiget* (Med VA 1906, 697), Tienen 1366 *Ghijsbrecht die men seet Gheloy* (Martens p. 189); - Antwerpen 1339: *si seght* (Brab 41).

De flexie van *zeggen* in de dialecten Van Bree N Tg 64 (1971), blz 346 v v

f. Vindplaatsen: V.H. p. 265 v., 280-2; Mnl.W. 3, 9 (*haen*) en 194; *hi hebt*: Jacobs *Mvl* § 159 b = *Wvl.* p 94; St. Winoksbergen nog 1412 ('55) *hebt, hebbet* (sing) 1455 *men hebt* (Drap. 2e p., p. 569, 519); Reinaert hs F, vs 253, 261, 1992 (ed. W. Gs Hellinga, Zwolle), in Boec van Sidrac (ed. Van Tol) p LXI *hebt* (2 ×), *hebbet* (2×) (15de e., *Wvl*); Petersem 1367 *bewijst hebt* (Moors 131.14).

heet 3e sg. is Brab. en Limb.: Galmaarden 1302 *heet ghecocht, heet ghegheuen* (AOO ChInf 268), Brussel 1365 in AOO H 10 pass.; 1389 in G.E. pass.; Moors 1. 19; 3. 9; 41. 10; Zoutleeuw 1390 (Brab 837); Limburg 1314 *het* (Oudenbiezen p 131, maar *hat* p. 99).

Inf.

haven: Moors 1 × (p. 379);

hubben: jonger Limb. midden of tweede helft 15de e. (v. Wijk in *N. Tg.* 7. 1913. 145)

h. (*ghi*) *hoer(et)* is uit een oudere vorm *hored*. Bij inversie had het oudere, tot *ghi* geworden *ji* (§ 27 *e*) geen klemtoon en was het tot *i* verzwakt, vandaar *hoerd-i, sechd-i* (< *segged-i*), met verscherping na de stemloze explosief: *maecti* (< *maked-i*). Over *hebgi, segghe ghi*, zie V.H. p. 283. Over *hored*: Schonfeld § 142.

Bij enclisis in objectfunctie van het pronomen *het* ontstaat bijv. *ghi horet* (*h)et*, waaruit *ghi horet* (d.i. *ghi horet 't*). Dit type komt sporadisch voor: leper 1325 *hueret* (= huurt 't: leper II 620. 8. 9. 11), Ruusbroec *si clivet in tween* (Mnl. Lb. p. 143), Rein I hs A 167 *ghine wreket* (vgl. hs B 175 *gy en rechtet*).

Dgl. syncope bij enclise in subjectfunctie van (*h)et* is in 't mnl. zelden te lezen, bijv. *Die hertoghe seide*: 'wat dreghef' (= dräget 't, d.i. 'betekent het', Vergi 282). Talrijke voorbeelden in de 16de e.

(Med VA 1953. 698 met lit.).

Opm. 6. V.H. § 212.

i. Limb.: Kern § 184. A^o 1278 *si sulent-en ... gelden* / Oudenbiezen p 1637.

Noordoost: *-t*: Taal en Tongv. VII, 93, 160 v.v. Over *si gaene, wij doene*, zie § 52 *g* Aant.

§ 50. B. Praeteritum

a. Indicatief

Sing.	1	ic	woende	ic	nam
	2	du	woendes	du	naems
	3	hi	woende	hi	nam
Plur.	1	wi	woenden	wi	namen
	2	ghi	woendet	ghi	naemt
	3	si	woenden	si	namen

Conjunctief

Sing.	1	ic	woende	ic	name
	2	du	woendes	du	naems
	3	hi	woende	hi	name
Plur.	1	wi	woenden	wi	namen
	2	ghi	woendet	ghi	naemt
	3	si	woenden	si	namen

Bespreking.

b. Sing. 1 en 3. In oostelijke streken treft men soms de uitgang *-n* aan: *ic scaemden*, *ic hoorden*, *hi keerden*.

Bij de sterke werkwoorden: apocope in conjunctivo eerst in de 15de e. In indicativo vindt men hier en daar, vooral in later tijd in Holl., een uitgang *-e*: *ic strede*, *hi riepe*. Eenmaal: *men hiltten*, *hi vernamen*.

In conjunctivo leest men in het Oosten tot in Brabant, sporadisch in het Westen, umlaut (*-e < -î*: vgl. got. *nêmei*): *queme*, *gheve*, *gulde* (d.i. *gulde < gulde* bij *gelden*), *hulpe* (bijv. *wat hulpt* = hulpe 't) (vgl. hd. *dasz er kame*, *gabe*, *hulfe*).

c. **Plur.** 2. In de inversievorm (vgl. § 62 *h*) heeft men gewoonlijk *hoerdi* (uit *hoerded-i*), *loondi*, *maecti* enz. In de 15de e., toen de pronominale *i* tot *e* verzwakte, kreeg *loonde* enz. het uitzicht van een werkwoord en kwamen *loonde ge*, *ge loonde* in zwang.

Oostelijk is *gi maecten* enz. (vgl. § 62 h).

d. Bij vele persoonsvormen werd de slot-*e* vóór een enclitisch pronomen gesyncopeerd, vandaar: *gi horet* (= *gi horedet 't*), *du tellets* (= *telledes 's*), *hi maket* (= *madeke 't*), *hi weighereds*, *hi cussese* (= *cussede se*), *levesi* (= *levede si*).

Aant. *Du naems*: historische toelichting bij Schonfeld § 144.

b. -*n*: vgl. Beringen 1360 *dat ... Heinric ... niet en vergulden* (= vergold) *nochte en betaelden* (conj.!, Moors 4.26), St.-Truiden 1344 *dat mer home van desen zaken ... beteghen* (conj., - plur. na *mer* = men?, ib. 140. 26).

Te Hasselt haalden stadsclerken in de 15de e. deze slot-*n* door: zie J.F. Gessler, *Proeve v.e. Oudhasseltsch Glossarium* (Hasselt, 1940), p. 22 v.; vgl. ook Daniels p. 198; T.L.J. § 184.

In een zuidoostvl. hs van 1437 leest men een (thans vaak voorkomend) zwak praet. op -*ghe*: *so bewachteghe ic daer of sonderlinghe drie in mijn herte* (lat. *servavi*), vgl. ald. *dese bewachtete ic ...*: W. de Vreese, *Die Eerste Bliscap v. Maria*, p 115; vgl. Oostende 1403 *dat zij rekeghenden* (?) (Dept. 184).

ic strede enz.: V.H. p. 259; Ts. 48, 233; over 3de pers. ook V. Helten: *Vondel's Taal* (1881), § 55. Nader te onderzoeken: bijv. Brussel 1393 3 *mottoen die hem Goden sculdich was ende gaffe den vors. Hennen* (Usuriers, n° 170), Breda 1269 *domen screife van onsheren iaren* (OMO p. 402, n° 28, r. 18); Tongeren 1396 *die vorsede testatersse liete ende gaf* (Moors 150.24), 1398 *als Gheret ... liete ende bezatte* (= bezette) (152.7), Tienen 1422 *gaue ich hem* (Brab. 792), Leuven 1391 *omme dat hi daer toe halpe* (550); in Tondalus' Visioen (ed. Endepols & Verdeyen) II, p. 14.3 *in diesen worden vele hey in unmachten*, 52.10 *also dat die putte schene toe siedene*, 58.20 *als die siele stont soe viele die koe end als die koe stont soe viele die siele* (hs 15de e., Gulik?), in Hs Cyrill. 34 v. (Bwst. 621, a. 1475, Holl.) *doe crege een miertgen vlogelen ende vloge wt sijn hol in der luchte* (Mnl.W. 9.616).

De toevoeging van -*e* kan beschouwd worden als hypercorrecte regressie in de tijd van de aan de gang zijnde apocope (vgl. Klankl. § 99 en Vorml. § 11 ð Aant.); in het mhd. (mitteldeutsch) bestaat evenwel ook paragoge van -*e*, en daar denkt men aan invloed van de zwakke werkwoorden (vgl. bijv. W. Wilmanns, *D. Gr.* III § 31 Anm.).

hi vernamen: Franck § 129.2 Vgl. evenwel Brugge 1325 *bleven ic hem sculdech* (Memoriaal p. 27).

In Lancelot: *hi halpt, spract*: V.H. § 136 c; *hi placht*: V.H. p. 216, zie alhier § 59 en Aant.; Velthem Sp. VII, 219: *ic gesacht*: Top. Dial. XI, 294.

Conj. *hi queme* 1403 Leuven (Martens p. 65), *hi gheve* 1400 Zoutleeuw (p. 154), *gulde* 1377 Tienen (p. 229); andere vindplaatsen bij V.H. p. 259.

d De constructie komt nog laat voor: 1389 *make't* = *makede't* (G E. no. 72), *kinne't* = *kinnede't* (no. 183). Vgl § 54 Opm 2

§ 51. C. Imperatief

a. De vorm 2de pers. sing. van de imp. sterke werkwoorden was oorspronkelijk de werkwoordstam zonder uitgang: *werp, bint, blijf, nem, gef, drach*, - doch, daarnaast komen evenveel vormen op -*e* voor: *neme, spreke, begripe, verwerpe*, - ook wel eens met gerekte klinker en apocope van -*e*: *draech, spreec, neem*.

OPM. 1. Let op de imp. *bidde* (ook *bid*), *heve* (bij *heffen*); ook bestaat nog *nim, gif*.

OPM. 2. Een paar malen voorkomend *sich* hoort bij *sien, dwach* bij *dwaen* 'wassen', *slach* bij *slaen, vlich: vlien* 'vluchten', *swich: swighen, lach: laten, doch (doech): doen*.

b. Bij de zwakke werkwoorden in de 2de sing. komt de vorm zonder -*e* vaker dan die met -*e* voor: *merc, peins, sech*; in de 2de plur. is -*t* frequenter dan -*et*: *werpt, dodet* (-*et* vooral bij aanspraak van velen).

Aant. St. ww.: V.H. § 187; Franck p. 114; Overdiep § 104 vv.; zw. ww.: invloed van affect of ritme: Overdiep §§ 104-114 Limburg: T.L J., §§ 177-178.

II. Nominale vormen

§ 52. 1. Het participium

a. Het participium praesentis (onvoltooid deelwoord) gaat uit op -*nde*: *makende, slapende*.

b. Het participium perfecti (voltooid deelwoord) der z w a k k e werkwoorden wordt gevormd door *ge-* en -*ed* (geschreven -*et*): *gheclaghet, gheminnet*. De volle vorm op *et* is

vooral te vinden na *z, g, v, w*, voorts om metrische redenen. In jongere taal overheerst de korte vorm: *ghemint*.

OPM. 1. Vormen als *gesettet, gegroetet* zijn eerst in later tijd als 'herstelde' vormen te lezen.

Sporadisch voorkomend *ghejagent* voor *ghejaghet* bevat een epenthetische *n* (vgl. § 54, Opm. 2 en Klankl. § 105 f).

c. Sommige participia ondergaan vocaal- of stamwisseling (vgl. § 54 b): 1. *bewant, ghebarnt, be-* en *ghekant, gherant, ghescant, ghesant*, naast de meer gewone met *-e*, bij *bewenden, bernen* 'branden', *be-kennen, rennen, scenden, senden*; hierbij ook *genant* bij *nennen, geprant* bij *prenden* (ontleend aan het Oudfr. *prendre*) en de oostelijke vormen *gesacht* 'gezegd', *ghelacht* 'gelegd'.

Hebben heeft *ghehad*, zelfs soms *ghat* en in (vnl. W.-) Vl. *ghehebt*.

2. *bracht, gedacht, gewracht* (bij *werken*), *gedocht, ghesocht, gheroecht* bij *roeken* 'letten, geven om', *ghecocht, ghecnocht* bij *cnopen*. *Legghen* en *segghen* hebben *gheleit, gheleet, gheseit, gheseet* (vgl. § 54 Opm. 3 en Aant.).

d. Het praefix *ghe-* ontbreekt bij *bracht* (en de sterke ww. *bleven, comen, leden, vonden, worden*), vaak ook bij *openbaert* en vreemde woorden (*benedijt*); voorts bij afleidingen met praefix *be-, ge-, ont-, ver-, te-* (*testoort* 'verwoest') en zwakker beklemtoond praefix *vol-* (*volmaect*), *dore-, mes-* (*messeit*). Maar *ghe-* kan ook voorafgaan: *gheachterwaert, gheaenhoert, gheondersocht, gheanvaert*.

OPM. 2. In West- en Frans-Vlaanderen is *gi-* (waaruit *ghe-*) over *ji-* tot *i-* (vaak geschreven *y-*, zelfs *hi-, hy-*) geworden: *gvarwet* 'geverfd'; in Noord- en Zuid-Holland is die *i* (over *e*) zelfs verdwenen: *maket, cust* (vgl. eng. *done, made, kissed* enz.).

e. Het participium perfecti der sterke werkwoorden wordt gevormd door *ghe-* en *-en*: *geschreven, gegoten, geworpen* (dus ook vaak met vocaalwisseling, maar: *gegeven, gevaren, gevallen*).

Het praefix *ge-* ontbreekt bij *bleven, comen, leden, vonden, worden* (vormen met *ge-* in de 15de e. eerst) en in Hollandse teksten ook bijv: *bonden, vangen, zouten, sweghen* (vgl. *d*).

f. Een paar sterke werkwoorden hebben in het p.p. naast gerekte *ā* ook een *ē*: *geslegen, gedwegen* (bij *dwaen* 'wassen'), *gedregen*.

OPM. 3. In Brabant ook *begingen* (d.i. *begengen* uit *begangen*), *dene* (bijv. in *alsoe dene, also ghedenech*), naast *ghedane*.

g. Enkele monosyllabische sterke werkwoorden hebben ook een zeldzaam participium op *-e* (Brabant, Limburg, Gulik): (*wel*) *gedane, ontfane, gesiene, gegane*.

Aant. Voor *e/a* in *kennen, kande* enz, zie Schonfeld § 92.

c. ghehebt. Mnl.W. 3.194 (VI. bronnen); reeds Damme 1280 *wie hebben dese assise ghehebt* (CRH CXV.9), Brugge 1325 *dat si ... hebben gehebt* (Memoriaal p. 131), Poperinge 1344 *hebbende ghehebt* (Drap. III 140.11; 141.11);

ghat. Brab. 1393 *heeft... Wyde te scaden ghat, dat hi ghat heeft* (Usuriers n° 186, 226); Brussel 1484 *heeft gat, die vy gat heebben* (Brab 225).

gelacht. Emonds p 51; Moors p. 378; - *gesacht.* bij Veldeke dialectisch (Veld. I 72), Zoutleeuw 1478 *gesaecht, gesacht* (Brab. 851).

d. gheanvaert. scheidbaar, met part. *aengeveert.* zie Mnl W. 1.174, daarbij nog Diest 1389, 1471 (Brab. 334, 357).

OPM 2 Nader in *Ts* 60, 261 v.; 61, 161 vv. Maerlant heeft echter doorgaans *ge-*, Wvl. oorkonden daarentegen *i-*. In de 15de e blijkt in de schrijftaal (') *i-* door *ge-* bijna geheel te zijn verdrongen; zie bijv Dept pass (Oostende), Drap 2e p, 1, 32 v v (Ieper), 519 v v. (Winoksbergen)

e Een paar voorbeelden uit VI. Brab. bij V.H. § 219 *b*; in Limburg Moors p 417. Eenmaal *daen* (bij *doen*) Sp Hist. IV. 2 25.90.

Part met *ge-*: Leiden 1391 *gheworden was* (L. Stadsr. I 21); Brussel 1441 *ghebracht te werdene* (CRH CXII. 147)

f. begingen ZWBr p 29, in de Sevenste Bliscap v 818: *dorvluegen* (: *muegen*) Top Dial. XX, 48 (vgl. A.R. Hol, *Een tegenstelling Noord-Zuid in de praet. en part. v.d. st ww.*, Den Haag, 1937), *geschulden, gehulpen, gesturven* V.H § 145 De participia hadden in het Oudgeim. een surfix *-an*, soms *-in*, vandaar de umlaut, bijv *geslegen*. Nader onderzoek, mede in het raam van de umlaut, gewenst (vgl ZWBr., vooral Schonfeld § 135 *b* Holl Daniels p 142)

g. Een Oudgerm. suffix *-ni* ligt denkkelijk ten grondslag aan het type *-dane*, *-dene*, *gesiene*. De *-e* sloeg over op de infinitief: *ziene*, *staene*, *gaene*, zelfs op finiete vormen: *wij doene cont*; nader in *Med VA* 1954, 441 vv. (eenmaal a. 1291 *gedanen*).

§ 53. 2. De infinitief

De infinitief wordt als nomen in de genitief en in de datief verbogen (zgn. gerundium): *te copenne*, *te wisene* (*-enne*, later *-ene*, in Brabant en Holland in de 14e e. reeds gereduceerd tot *-en*: *te copen*). Bij stammen op *r*, *l*, *n* verdwijnt de *e* van *-en*: *te keerne* (= *te kerenne*), *te maenne* (= *te manene*); assimilaties zijn: *te meerre* (= *meerenne*), *te velle* (*te vellene*).

Het praefix *ghe-* staat vaak: 1. voor de infinitief in een negatieve zin na de hulpwerkwoorden van modaliteit, voorts 2. ook om het begrip der veelvoudigheid, volledigheid, moeilijkheid uit te drukken (zie *Mnl W* 2, 941 vv): 1. *hi en mach die hitte niet ghedraghen*, 2. *meer dan ic can ghenomen*.

Een dubbele uitgang heeft wel eens *verstanen*.

Aant. *verstanen* T.L.J. § 179; niet zo zeker 1267 *tauerstanen* OMO 17, 3 (vgl. *Top. Dial.* XXII, 46); vgl. Oudenburg 14de e. *zijn leerstal te vulstanen* (*Drap.* III 72.26).

Gerundium: reeds Merchtem 1306 *te wisen* (AOO ChInf 269 2), Aardenburg 1310 *te helpen*, *te bringhen* (*Wijffels* 32, 30, indien juist is gelezen).

Met *te vulstanen* hierboven is te vergelijken het 'verinfinitiefde' gerundium in: Zoutleeuw 1363 *niet te comenen* (Brab. 832), Tienen 1400 *van grichtenen*, 1470 *te zeygenen* 'zagen' (789, 765).

Gerundium op *-nde*: *te doende*, *te behaudende* enz. in Limburg Moors p 417.

Over een infinitief op *-e*: *ziene*, *staene* enz., zie § 52 g Aant.

III. Tempusvorming

A. Het zwakke werkwoord

§ 54. a. Het praeteritum wordt gevormd door middel van het suffix *-de*: *woende*, *speelde*.

De oudere volle vorm *-ede*: *levede*, *halmede*, *weddede*, *made* komt voor in oorkonden der 13de eeuw, voorts nog

na labialen (*lovede, hopede*), velaren (*claghede*), dubbele *l, r, m, n, s* (*tellede, verdorrede, temmede, minnede, lossede*).

Bij syncope der *e* na een stemloze consonant wordt *-de* tot *-te*: *maecte, loste, hoopte*.

OPM. 1. In Limburg blijft *-de* steeds: *maecde, plantde*.

OPM. 2. Sporadisch komen enkele jongere vormen met epenthetische *n* voor *si druckende* Oudere vormen met apocope van slot-*e* vgl § 50 *d*, waarbij nog *verkeret* (= *verkered*) *doe 't weder*

OPM. 3. Naast zeldzamer *legkede* en *seghede* bestaat westelijk *leide, seide* en jonger *legde, segde* (vgl. § 49 *e*).

OPM. 4. Voor *cussese* < *cussed(e)se*, *gi horet* < *gi hored(e)t 't vlg.* § 50 *d*. Dit type treft men vooral in de oudere documenten in verzen aan.

b. Enkele zwakke werkwoorden vertonen in het praeteritum stamwisseling (vgl. § 52 *c*). Bij *hebben*: steeds *hādde*, jonger *hād*, (Brab. en Limb. ook wel *hāde, hā*). Van de werkwoorden *bewenden, bernen, kennen, rennen, scenden, senden* bestond, naast een praet. met vocaal *e* (en *ei*), ook een met *a*: *bewande* 'dwong', *barnde* (*brande*), *kande, rande, scande, sande*. Hierbij hoort nog *nande* 'noemde'.

Let ook nog op volgende zwakke praeterita: *satte* (setten), *sachde* (zeggen), *lachte* (leggen), alle in oostelijke bronnen; voorts: *brachte* (brengen), *dachte* (denken), *dochte* (dunken), *wrachte* (werken), *sochte* (soeken), *rochte* (roeken 'letten, geven om'), *cofte* en *cochte* (copen), *cnochte* (cnopen), *rochte* (raken), - en oostelijk eenmaal: *gelochte* (geloven), *dochte* (dopen).

OMP. 5. *Brachte, dachte, wrachte* hebben ook een *o* (meer westelijk: vgl. *Klankl.* § 3 Opm. 1); *cofte* is Hollands, maar ook in Brabant eind 14de e. te lezen. Van al deze vormen is het gebruik naar tijd, streek en stijl (rijm) nog na te gaan.

Aant. *a.* Het afwisselen van *-de* en *-ede* ook om metrische redenen (Overdiep § 83).

OPM. 1. Limburg: over regressieve assimilatie in *maghde* = maakte (van 1344 af) zie Moors p. 409, waarbij nog *sedhde* ald. 18.11, *vorghesaddenen* 105.7; voorts Zoutleeuw 1375 *die cosden* (Brab. 876), 1363 *maecden* (832), 1398 (877), Diest 1314 *zedde*, *zedte in de hant* (312), 1315 *zedde* (313) Limburg 1284 *macde* (Oudenbiezen p. 148: tot dusver oudste vindplaats!) (Klankl § 114 c A.).

OPM 2 Meer dgl mnl vormen op *-ende* en structuralistisch verband met *-ede*, *-ege* (§ 50 Aant *b*), ook diachronisch vanaf het Gotisch tot heden V Loey *Historische dialectologie* (Bijdr Med Dialectencomm Amsterdam, XLV, 1975, 5-13)

OPM. 3. De meest verspreide vorm is *seide*, *leide* (*ei* < *ěge*: Schonfeld § 64). In Brabant en Limburg vaak *sede*, *lede* (*ē* < *ēge* met syncope van *g*: vgl. *N. Tg.* 46. 1953, afl. *de Vooys*, p. 66): Henis 1397 *soe zeede Vos* (Moors 53.45), 1396 *redenen die sij zeden* (52.52), Tienen 1399 *si seden, men ... sede* (Brab. 756), 1392 *als si seden* (754); Brab. 1389 *want hi lede d'erde weder daer se te voren lach* (G.E. n° 56). Vgl. *Klankl.* § 112 opm. 2

Bij die vormen kan ook de slot-*e* verdwijnen: *leitmer* 'lei men er' (Franc r. 7843), 1389 *hi seid dat...* (G.E. n° 5); vandaar *seiti* (= *seid*' hi) Franc. 1235, 2497, 2641, 3220, 3604, 4125, 5739, Sp. Hist. 3.7.21.29, Vergi 419, 464; *seithi* M. Draak, *Lanceloet en het Hert...* r. 583.

Ook in het part. leest men vaak (het thans nog bestaande) *ē* < *ēge* in Brabant en Limburg: Erps 1301 *vore gesede* (AEB 5578.473), Laken 1297 *vorgeseder* (AOO. B 1455), Brussel 1329 *geleet* (ib. B 1454), Vleserbeek 1370 *voerseeet* (ib. ChSP 38), Leuven *voorseeet* (Brab. 590), 1474 *opgeleet, afgeleet* (613; en ald. pass.: Zoutleeuw 1383, 1363, 1455, Diest 1448); nog Brab. 1476 *geseet* (Pr. Br. 2).

Limburg: *lede*, soms *lacht(e)*; *gelacht*, *geleecht*, *geleet*, *gheleit* (Moors p. 378; vgl. V.H. p. 275 v.).

Antwerpen 1331 *gheseght* (Brab. 41), Mechelen 31.7.1281 *ter voregheseghder nonnen behoef* (MedVA 1942, 133): vroege vindplaatsen van syncope van *-e*!

b Hade over het etymologisch en dialect-geografisch verband V. Loey in *Mélanges F Mossé*, (1959) 465 v Vindplaatsen ± 1390 *haden* 3de pl Oudenaarde, blz 179, 's-Hertogenbosch 1399 *haden* (Brab 494), *a* 1414 *ha* (Hennen van Merchtenen Cornicke van Brabant r 77, 760, 1431, 1139 enz, 2727 rijmend op *nâ*), Brussel 1450 *haen* (pl. 211), 1469 *ghelent hae* (214), 1474 *verhuuert ha* (216), 1479 *gheboeven hae, ons caemer haen* (216), 1482 *beloeft hade, verleet hade* (203), *ontboeien haen* (228), Eerste Bliscap v Maria r 402 *haen wijs* (ook in 16de e, bijv Playerwater 151, 228, 256, 260, Esb Bervoete Bruers 2, 79, 89, J v d Dale, *De uure v d Doot a*, 1516, pass)

In Limburg: Kern § 215 (Kern vat § 73, 1, *b m i.* ten onrechte, in *hade*, de *a* als kort op, met slechts één cons er achter, hij verwijst

evenwel naar Maastrichts *hēi*); Moors: Henis 1396 *na dat wi ons wale ... beraeden hoeden* (52.35; met bevreemdende *o*: vgl. *Klankl.* § 41 *b*), Henis 1398 *ghelijc dat sij te voerdaghen ghedaen hoeden* (53.61; Moors wil *hedden* lezen); - L.v.J. 5 v° 3 *hade*.

Van *dunken* bestaat een opt.-ind. *mi dunke*. Het type *senden*: *sande* is te verklaren door het verlies (vóór de umlaut, d.i. vóór de 8e eeuw) van de *i* in het suffix *-ida* (> *-ede*), waardoor de *a* (*senden* < *sandjan*) wel in de infinitief, maar niet in het praet. de umlaut onderging. Het type *brenge*: *brachte* miste reeds een vocaal voor *-te* in het praeteritum-suffix in zeer oude tijden (zo reeds in het Gotisch). *Satte* V.H. § 203. Eenmaal *sy coopten* 1455 te St-Winoksbergen (Drap. 12e p, 1, p 531) OPM. 5. *warchte* Mnl.W. 9 2267; T.L.J. § 184; Brussel 1441 *meswrachte* CRH CXII. 150, *wracht* CXI. 223, 226; Brugge 1282 *ghewrocht* (Drap. I 383.6), Gent 27.10.1280 *so wat kinde wrouchte* (RA Gent, Lok. I n° 894). In *Usuriers* leest men vaak (*ver*)*coeft* naast (*ver*)-*cocht(e)*; Leuven 1371 *vercoft* enz. (Brab. 546), Brab. 1476 p.p. *vercoft* (Pr. Br. 215). Conjunctievormen met umlaut: *hedde* 1389, ZWBr. p. 30, - Tienen 1377, Martens p 228; - *voortbrechten* Leuven 1403, Martens p. 66.

B. Het sterke werkwoord

§ 55. Bij de sterke werkwoorden bestaat in de tempusvorming een afwisseling in de wortelvocaal; daarnaar groepeert men ze in volgende klassen:

		Praesens	Praet. sing.	Praet. plur.	Part. perf.
1.		ic gripe	ic greep	wi grepen	gegrepen
2.	<i>a.</i>	ic bughe	ic booch	wi boghen	gebogen
	<i>b.</i>	ic giete	ic goot	wi goten	gegoten
3.	<i>a.</i>	ic binde	ic bant	wi bonden	gebonden
	<i>b.</i>	ic werpe	ic warp	wi worpen	geworpen
4.		ic neme	ic nam	wi namen	genomen
5		ic gheve	ic gaf	wi gaven	gegeven
6		ic vare	ic voer	wi voeren	gevaren
7.		ic valle	ic viel	wi vielen	gevallen

In een afzonderlijke groep (zie § 63 v.v.) kan men enkele werkwoorden brengen die, wegens allerlei afwijkende vormen, nergens in het systeem der zwakke of der sterke werkwoorden, zowel in het praesens als in het praeteritum, volkomen passen. Het zijn: 1 *onnen* 'gunnen', 2 *dorren* 'durven', 3 *dorven* 'nodig hebben', 4 *connen* 'kunnen', 5 *mogen*,

6 *sullen*, 7 *weten*, 8 *moeten*, 9 *dogen* 'deugen', 10 **ogen* 'hebben', 11 *doen*, 12 *sijn*, 13 *willen*.

De eerste negen dezer ww. hebben een zwak praeteritum: bijv. *conste*, maar (op twee na) een sterk part. perf. met de vocaal van de infinitief: *geconnen* (vgl. klasse 5, 6, 7); de eerste zes daarvan hebben echter in het praesens vocaalwisseling in sing. en plur.: *ic can/wi connen* (vgl. het praet. der klasse 3, type *binden* en *werpen*). Daarenboven missen ze alle in het praesens de persoonsuitgang in praes. sing. 1ste en 3de persoon: *ic can/hi can* (net als praet. sing. van al de sterke ww.).

Doen heeft normale flexie in het praesens, heeft een zwak praet. op *-de* maar met vocaalwisseling tussen sing. en plur. (*ic dede/wi daden*), en een sterk part. perf. (*gedaen*).

Sijn is volkomen defectief.

Willen is wel grotendeels zwak maar vertoont toch in het praesens eigen vormen.

Aant. In de historische grammatica heet de vocaalwisseling *ablaut*: zie Schonfeld §§ 13-17 en § 141; in de afzonderlijke groep heten ww. 1 tot 10 praeterito-praesentia: ib. § 146.

§ 56. Klasse I: *bīten; beet, beten; gebeten*.

De *ee* (*ē*) in praet. sing. ontstond uit oudgerm. *ai*, de *e* (*ē*) in praet. plur. uit *i*. Thans is in het praet. de *ē* veralgemeend; van een verschil schijnt in het mnl. toch nog wel een spoor te vinden te zijn.

Tot deze klasse behoorden in de mnl. periode:

beliden 'belijden, zeggen' (eerst laat, oorspr. zwak *beliën*);

beniden (zwak in het Vl. en Holl., sterk tot de 15e e. in het Brab. en Limb., maar *niden* is zo goed als steeds zw.);

beswiken (en het zeldzamer *swiken*);

bidēn 'wachten' (vooral in de samenstellingen *gebiden* en *ontbiden*);

blikēn 'schitteren, schijnen' (in de 15de e. in onze bet. 'blijken' wel eens zw.);

bliven; diēn 'toenemen, gedijen' (*deech* 1 × bij Stoke, anders zw. en p.p.

gedegen vooral in Brab. als rijmwoord) (vgl. *rien*); **dritēn** 'zijn gevoeg doen';

driven;

finen (en **gefinen** 'ophouden'; - in bet. 'met woekerrente lenen' zw.); **geliken** (ook, want oorspr., zw.); **gerinen** 'raken' (simplex **rinen** zw.); **gliden**; **grinen** 'huilen';
gripen; **grisen** 'afgrijzen hebben'; **kiken**; **kiven**;
(be)cliven 'kleven'; **crighen**; **crischen**; **criten**; **liden**;
miden; **nighen**; **nipen**; **onderwisen** (ook, want oorspr., zw.);
pipen; **prisen** en **quiten** (laat-mnl. st., oorspr. zw.); **riden**;
riën 'rijgen' (zw. maar p.p. ook *geregen*: vgl. *dien*; daarnaast st. **righen**); **risen**;
riten; **siën** 'ziften' waarnaast **sighen** 'zinken' st.; **sipen**; **scinen** (soms zw.);
sciten; **scriden**; **scriën** 'schreeuwen' (*scree*, maar Brab. Limb., ook Vl. 15de e. *scrau*, pl. *scrouwen*);
scriven; **slipen**; **sliten**; **smiten**; **sniden**;
spiën 'spuwen' (zie Opm.);
spliten; **stighen**; **striden**; **striken**; **swighen**; **be/swiken**;
tiën 'zeggen, beschuldigen', *teech*, *getegen* (ook zw. *tiede* vnl. in Vl.; ook inf. *tigen* Wvl. en Holl. 14de e., *tiden*, *vertiden*, en in hs a^o 1410 Esmoreit 389 *men tijcht ane*);
verdwinen 'wegteren, te niet gaan';
verseec (zuchten; M.W. 8, 2433 v.);
verswinen 'verdwijnen'; **wiken**; **wisen** (laat; oorspr. zw.),
witen; **wriven**.

OPM. *Spien* (got. *speiwan*), *speech*, *speghen* is vooral Holl. en noordoostel.; in het Westmnl. *spuwen* (wel met *u < i*) en (vooral Brab.) *spouwen*. Oud praet. is *spêu*, *speuwen* (te lezen in Wvl. documenten, waarbij ook al in de 13de e. *spuwede*); pl. *spiwen se* in Lev. v. Jesus, c. 229. Daarnaast een (etymologisch minder duidelijk) praet. sing. *spau*, pl. *spouwen* zowat overal, en vnl. Holl. 15de e. *spoech*, *spogen*.

Over **briscen*, vgl. § 62 Aant.

Aant. In ZWBr., van 1298 tot 1330, vindplaatsen met *ie* voor *ê* in praet. sing. *blief*, *scrief* (p. 98); misschien ook in Jacobs *Wvl.* p. 288. De uiteenzetting, ook in de volgende §§, wordt gegeven naar de teksten in het Mnl. W. en de stof bij V.H. De localisering kon uiteiaard slechts bij benadering geschieden daar we de hulp missen van de oorkonden (die niet zo een verscheidenheid aan verbale vormen bieden als de letterkundige documenten). Ook moeten vooral de zeldzame en afwijkende

vormen op het handschrift geverifieerd worden, wat niet altijd doenlijk is.

beliden: st. vormen 15de e. (Holl.), bronnen meest incunabelen V.H. § 167 e;

beniden: uitvoerige beschrijving *Med VA* 1950, 31 vv.;

bliken: *dat blijcte* Brab. Y. VII. 17865, hs c. 1470; id. Hüge v. Bord. 72; *dat ... blijckte* Sonderen Troest v. Jac. de Theramo, Haarlem 1485 (K.B.

Haag 168 E 5 f. 25 r°);

dien: *deech* Stoke I 1275; *gedegen*: Franc. 1216, 6938; Sp. IV. 2.4.26 (: *gedregen*), IV. 2.45.75 (: *plegen*); Vad. Mus. 4.128 (: *ghedreghen*), Rein I 413 (hs A en F); - Stoke II 153 (: *t'onseghen*); M. Loep I 1987 (: *volsleghen*); Bijb. v. 1357, 213 a; - Edew. 227 (: *pleghen*); Br. Y. VI. 6530 (: *wegen*); Lsp. IV. 12. slot 34 (p. 278) (: *pleghen*); Hadew. 1.20.8 (B. Mus. 2.305) (: *pleghen*); - Limb. Serm. 156 c.

dwinen 'verdwijnen' is zwak, doch in Maerlants Disp. hs C 335 *dween* (hs A *green*; beide rijmen op *engheen*);

geliken: st. en zw. door elkaar, doch waarschijnlijker vaker sterk in oostel. bronnen (Mnl W);

kiven: *kijvede* Drente 1462 (Mnl W 3.1451); *ghekijft* OVI. Lied. & Ged. 318.110 (r.), 299.1935 (r.), Blisc. Mar. 386 r.

crischen: het bij V.H. blz. 236 vermelde Wal. 8159 *crijsten si* is fout: hs Leiden f. 165 b heeft *crescen*; La. 2. 4535 en Vdl. 507 dienen geverifieerd;

miden: M. Loop 3.375 *mijde sij*; Snellaert Ned. Ged. 638.90 *mijdic* (praet.); Lanc. 2.38246 *mietde* (hs f. 103 d, met *et* geexpungeerd); Hild. n° 87, r. 220 *heeft vermijjt* (: *tijjt*); nog OVlg. 264. 931;

nighen: *Gesta Rom.* Gouda 1497 (Leiden Mij, B 11) f. 70 r. a: *alle die daer waren die nijchden ende buychden eerliken voer hem*; Van den Houte 658 *neech* var. *neychde* is dubieus (Mnl W 4.2443 en 2310);

rien: p.p. *geregen* Rose 12437 hs B (= VI.-Brab., 2de helft 14de e.); Mandeville 58 b (Holl., 1e helft 15de e.);

sien: is meest zwak: *geziét* Hs Yp *geziét* 131 b, 141 a v. Leersum; Pelgrimage 82 b; maar sterk *gheseghen* Voc. Cop.; *du ... seechs* Rinclus 549 (hs a. 1374, Brab.); Mnl W 7.1082;

scinen: Segh. 2157 *waest bescijnt* (: *grijnt*) (hs 2de helft 15de, VI.); Limb. VI 100 *dat hem scijnde* (: *pijnde*) (hs c. 1350, Brab.; ook in het 'oostelijke' hs B, ed. R. Meesters, 1951); V.H. blz. 236 Lic 63 v.: passus niet weergevonden;

scrien en *spien* t.g.t. in een afzonderlijke studie nog te behandelen;

stighen: *tyer stijchde op* (Die bible in Duytsche. Delft 1477, Judicum c. VI);

strijdde: Alderexc. cron. Brab. 86 v.;

tien: zw. praet. Sp. I. 5.33.33; I. 8.9.19; II. 5.4.86; II. 6.15.45; III. 7.28.14;
Wap. Rog. 324; (:rieden); Rijmb. 26131 (hs A en C);

Belg. Mus. 3.111 (Hulth. hs); Nijh. 1.216 (a. 1327); zw. p.p. Wap. Rog. 631. 679;

verdwinen: zw. praet. Gesta Rom. 4 d, Rose 310 hs C (Ovl.), p.p. OVI. L.G. 421.232, Con. Som. 394.348;

wiken: zw. praet. Lev. o.H. 2351, 2364 (hs a. 1438, Oostbrab.); Haagse B. I 169 r° b (a. 1425, Vl. met verholl. spelling), Passionael Winterst. 187 r° (Delft, 1499).

wriven: Antwerpen 1426 *wryuede* (Brab. 99).

OPM. Limb. *spiwen*: vgl. Franck § 135 en (anders oordelend) Kern § 201; voorts T.L.J. § 190.

§ 57. Klasse II:

a. *bughen*; *booch*, *boghen*; *gheboghen*;

b. *ghieten*; *goot*, *goten*; *ghegoten*.

Deze klasse omvat ww. met *û* (type *bughen*), of met *ie* (type *gieten*). De *oo* (*ô*) in praet. sing. ontstond uit oudgerm. *au*, de *o* (*ô*) in praet. plur. uit *ǔ*. Doch, een spoor van verschil schijnt hier niet meer ontdekt te kunnen worden.

a. 1. **bughen** (vaak zw. in de 15de e. in het noorden V.H. p. 241);

drupen (15de e. ook zw. pr. Holl.);

duken;

duwen 'duwen' (eig. vaak zw.);

ghebruken (pr. *ghebroec* Mask. 992; Mnl. W. 2, 1016);

cruden 'kruien'; **crupen**;

luken (1 zw. pr. 15de e. Holl. V.H. p. 241);

ontpluken 'openen'; **ruten** 'gonzen';

sculen (vaker, want oorspr., zw.);

scuven (1 zw. p.p. Vl. 15de) (V.H. p. 241);

slupen; **sluten** (Limb. ook **slieten**);

spruten (ook voll. zw. 15de e. voornl. in Vl.);

stupen 'buigen';

stuvén (soms **stieven**); **sughen** = **suken**; **supen**.

b. 2. **bedriegen**;

bieden; **ghenieten**; **gieten**; **kiesen** (*coos*, *coren*; *ghecoren*; zelden *cozen*, *ghecozen*; conj. *coze*, vnl. Brab.);

clieven; **lieghen**; **rieken** (in het N. **ruken**);

scieten; **sieden**;

tien 'gaan, trekken, hd. zienen' (*tooch, toghen; ghetoghen*);
verdrieten; verliesen (praes. oostmnl. *hi verluyst, verloos, verloren; verloren*; in Rek. Tiel: p.p. *verlosen*);
vlien 'vluchten' (praet. *vlo, vloen en vloen*; p.p. *gevloen*: V.-Brab.; praet. *vlooch, vloghen*; p.p. *gevlogen*: vnl. Holl.; praet. *vlou, vlouwen*; p.p. *gevlouwen*, ook *gevluwen*: vnl. Brab.-Limb.; imperatief *vlich* vnl. Holl.; zw. praet. *vliede* laat-Holl.; *vloot, vloden; ghevloeden* ook in Vl.) (zie Mnl. W);
vlieghe; vlieten;
vriesen (*vroos, vrozen; ghevrozen*; soms vooral Westmnl. met metathese *ghevorsen* naast sporadisch *vrosen, gevrosen*).

c. Voorts worden tot deze klasse gerekend:

1. **(be)rouwen, blouwen** 'slaan', **brouwen** (met *u* voor *ou* vnl. in Vl.), praet. *(be)rau, berouwen* (in Vl. ook *berieu*: Stoke IX 1076 *rieu*, Lsp. II 48.291 1 zw.; **gerouwen* is niet gevonden), p.p. *berouwen*; - de andere twee ww. ook praet. met *ou* (niet *ieu*; *brouwen* later ook zw.; in Holl. ook praet. *breu*);
gelouwen 'grijpen';

d. 2. p.p. *bedoven* 'ingedompeld' (Holl.; Mnl W. 1, 670 v.); blijkbaar Vl. p.p. *verscroven* (en praet. conj.) 'verjaagd'; - voor **spuwen**, vgl. § 56 opm.

Aant. Over § 57 c: *Ts.* 48, 233; *a. ghebroec*: Franck kent andere vormen, echter zonder bewijsplaats (p. 124).

ghesludt 'besloten, bepaald' Rek. d. Cam. Deventer 3.1.71, a. 1361;

stupen: zw. praet. OVI. L. & G. 272.1152 (maar vgl. ags. *stupian*);

bedriegen: zw. Ned. Proza 32 (= Holl. gekl. hs a. 1463 van Ruusbroec; Mnl W 656 en Bwst. 940 1 b);

kiesen: met *s* (= *z*) praet. pl. Theoph. 169 (ed. J.v. Mierlo), Limb. 6.2227, Mask. 65, Velth. 4.1213 (Brab.); - Sp. 4.2.20. 52, 3.6.1.57, 2.3.31.33 (telkens b. rijm) (Vl.);

p.p. Limborch 10.787, 11.322 (:r.), 3.253, Rose A 8782 r., a. 1385 Brussel (ChInf H 1063), 1376 ib. (Brab. 165) (alles Brab.), L.v.J. 25 v° 33; conj. praet. K. Eleg. inc. A 534 (ws. Delft a. 1488); - Limb. 7.452, 8.1124 r., Belg. Mus. 10.54.96 (Brab.).

§ 58. Klasse III:

1. *binden; bant, bonden; ghebonden;*
2. *werpen; warp, worpen; gheworpen.*

a. Vocaal *i* vindt men vóór *n* + cons. of *nn*, anders *e*. In het praet. is het verschil tussen sing. *a*. en plur. *o* nog lang bewaard; *o* voor *a*, en plur. alsook conj. *a* voor *o* komt vooral in Vl. en Holl. vanaf de 14de eeuw soms voor.

b. 1. **beghinnen** (praet. ook *begonde* Vl.-Holl.?, *begonste*; p.p. jong en zeldz. *begonst*, inf. soms ook *begonnen* Vl.);
binden; dringhen; drinken; drinten 'zwellen';
dwinghen;
glimmen (in Mnl. W. geen st. praet., 1 × *glimmede*):
clingen;
clinken (ook zw. praet. 15de e. Holl. Vl.);
crimpen; ontginnen (geen *ontgonste*);
ringhen 'worstelen'; **rinnen** (het fact. *rennen* gew. zw.);
schricken; singhen; sinken (soms verward met tr. zw. *senken*);
sinnen (st. oostmnl. in bet. 'verzoeken'; anders, evenals *besinnen* en *verzinnen* overwegend zw.; toch *besonnen* en *versonnen* 'bedacht' in 15de e);
slinden 'verslinden';
spinnen (zw. praet. trans. Vl.);
springen; stincken; swinghen 'slingeren';
verslinden (Holl. 15de e. **verslinnen**; praet. *verslan*, ook Holl. en Vl. zw. praet. en p.p.);
vinden (p.p. *vonden*); **winden; winnen; wringen.**

c. 2. **bederven** (ook trans. zw. Brab.):
belgen (geen p.p. in Mnl. W.);
bergen (zw. praet. en p.p. Holl. 15de);
bernen 'branden' (praet. *barn*, ook geassimileerd tot *ber, boer*; p.p. *ghebornen* Wvl., *ghebernt* Brab.; trans. steeds zw.);
bersten (ook voll. zw.);
beswelten 'bezwijmen'; **delven;**
derscen (ook voll. zw. Vl. en Holl.);

ghelden (sing. *galt* en *gout*, pl. *gouden*, niet **golden*; *gegouden*, in H. 1 × *geguwen*; imperatief Limb. *ghilt*; conj. praet. *gulde* Tienen 1377, Martens p. 229);

gellen ‘schreeuwen’;

gelpen ‘schreeuwen’;

helpen (inf. spor. **hulpen**; praet. *halp*, ook wel eens *haelp*, *help*, *hulp*; de vorm *hielp* in VI. reeds eind 14de e.);

kerven (geen *ie*);

clemmen; **melken** (1 × *melkede* H.);

prenden ‘nemen, ofra. *prendre*’ (reeds vaak st. overal in de 13de e., hoewel oorspr. zw.);

scelden (inf. spor. **schulden**, Limb. **schilden**; praet. sing. *scalt*, spor. *scold*, *scout*, plur. *scouden*; p.p. *gescouden*);

scenken;

senden (hoewel oorspr. zw.: § 52 c, § 54 b, reeds ook st. overal in de 14de e.);

smelten (*smalt*, - *smouten* en *smolten*; *gesmouten* en *gesmolten*);

smerten (1 × *smart*, pl. *smorten*);

sterven (naast *starf*, *staerf* vaak *sterf*, p.p. *gestorven*, Noordholl. *gesturven*);

swelghen;

swellen; **swelten** ‘bezwijmen’;

swemmen (ook voll. zw. H.);

swerven (geen teksten!);

terden (VI. en Brab. 13de-14de e., ook wel eens **torden**, **tarden**, praet. sing. *tart*, pl. *torden*; p.p. *ghetorden*; - voor een bijvorm *treden*, zie § 60);

vechten (inf. ook **vichten** spor.);

verderven; **verwerren** ‘verwarren’;

vlechten (zw. praet. H. 15de e.);

werden (inf. **worden** eerst 15de e.; praet. gewoonlijk sing. *w a r d*, vaak *w e r t*, spor. *w o r t*, - plur. *w o r d e n*, spor. *woorden*, *werden*, *warden*; - p.p. *w o r d e n*, 15de e. *geworden*, spor. *ghewaerden*; Mnl W. 9, 2172 vv.);

werpen (inf. spor. **worpen**; - praet. gewoonlijk *warp*, *worpen*, - *wierp* in VI. 1334-);

(**ver**)werven (geen *wierf, conj. praet. *verwaerve* Christ. 1036; p.p. zw. H.).

OPM. 1. Vóór *r* is inf. en praes. *e* soms gerek: *eer*, soms *a*: *ar* (VI.); praet. *-ar* wordt vaak (VI.?) *-aer-*, (Brab.?) *-er-*: *staerf*, *sterf*.

OPM. 2. Adj. *be-*, *verrompen* hoort bij een inf. *rimpen* 'rimpelen' (waarvan geen hoofdtijden zijn overgeleverd).

Aant. *a*. Vormen met sing. (jonger) *o* (voor ouder *a*) en plur. (jonger) *a* (voor ouder *o*) komen 't meest voor bij *werden* en *werpen* (dus na *w* en voor *r*):

w e r d e n: sing. *o* (voluit!) Franc. (ed. P. Maximilianus 1954, lijst van 12 vindplaatsen b.r. l p. 34; hs c. 1330, Wmnl. sterk Oostvl. gekleurd); Esmoreit 77 (hs 1410, Wmnl.); St. Amand I 5821 *woort* (hs c. 1440, Ovl., brief van M. Gysseling);

plur. *a* (voluit) M. Loop I 1382 (hs Leiden Lett. hs 205, f. 29 v°, a. 1486, Holl.); Clerc uten lagen landen p. 103, p. 126 (hs UB Utrecht 1177, f. 62 r b, 68 v a: *warden* 2 x, c. 1445, Zuidholl.); Mechelen 1474 (Brab. 698); Veete 1306 *si werden* (658. 5; niet geverifeerd); 's-Hertogenbosch 1416 *werden* (Brab. 499);

w e r p e n: sing. *o* (voluit): Rijmb. 17037 (hs F. KB Haag XVIII, f. lxxxij b, 1405, ws. te Utrecht geschreven); N.BI. VI. 622 *woerpment int uier* (hs BPL 14 A Leiden UB, f. 103 d, c. 1375, prov. Utrecht); Lanc. (zie hieronder);

plur. *a*: Rijmb. 32754 *warpse* (hs C voluit, eind 13de e., buurt van Maastricht; A: *worpense*, B D *worpse*).

Van andere werkwoorden:

s i n g.: Lancelot-hs (14de e., VI.) 2.2028 (*Die liebaert*) ... *trocken* (f. 6 d), 2. 1403, vgl. (*Hi*) ... *worpen* (f. 3 c) (telkens met geexpungeerde *o* en correctie *a* er boven); 3. VII. 5445 *Daer dune tracs* (f. 144 b);

p l u r.: Lanc. 3. IX. 7288, 7293 *gi vacht* (f. 148 c, met geexpung. *a* en correctie *o*), 3. VII. 5666 *gi ... ward* (hs w'd: *ter vard* voluit, f. 144 f), 2. 14329 (*si*) *verwannen den tornoy* (f. 49 c); Rijmb. 28970 *crampen si* (hs B, KB Brussel 19545 f. 159 c, c. 1300?, VI.); Hildeg. blz. 195, r. 47 (*bellen, die lude*) *clancken* (hs KB Brussel 15659-61, f. 97 bc, a. 1469, Holl); Leuven 1409 *se halpen*, 1427 *sij halpen*, 1450 *die ... halpen* (Brab. 604, 608, 558), 's-Hertogenbosch 1416 *halpen, drancken* (Brab. 499), Diest 1444 *halpen* (Brab. 371); - vgl. conj. (?) 1381 *mids dat hi halpe doet slaen* (548); Christ. 908 *die inde stat staruen*, 910 *dien laghen ende staeruen* (hs A'dam UB I G 56

f. 21 v°, r. 18 v.v. [brief van P.J.H. Vermeeren], c. 1330, lichtel. Limb. gekleurd; Herkenrode 1379 *alsoe siet vanden* (Moors 59.56).
 Vele van de vindplaatsen bij V.H. § 143 v. zijn onbetrouwbaar (fout in de door hem geraadpleegde uitgaven): nader hierover t.g t.
b (voor *a* i pl.v. *o*: zie sub. a): *beghonste* 1305 te Gent Mnl. Lb. p. 203, 6 v.b., 1325 te leper (556, 2), 14de e. Limburg Kern § 204: Gloss Lips. 81 **begunsta*, T.L.J. § 192; Leuven 1394 *orloge dat begonst op te stane*, Mechelen 1456 *doen wert dit boec begost te scrivene* (Brab. 551, 714), nog V.H. blz. 222;
 inf. *begonnen*: vele (vnl.) Vl. vindplaatsen in Mnl W 1.709, voorts Poperinge 1344 *begunnen* (Drap. III 142.12), Dendermonde 1345 *begonnen* (III 526.3).
 Over zwakke vormen in 't Vl. en Holl. van *dwinghen*, *clingen*, *clincken*, *sinnen* (ook st.), *spinnen*, *slinden* (*in-*, *ver-*), *bewinden*, *wringen*, zie mijn opstel *Med VA* 1952, 169-183.
c. bederven Mnl W 1.628 (ald. onz. *bederfde* dubieus Lsp II. 19.60);
ybornen leper pass.; praet. (*ver*)*bernde* G.E. n° 43, Geld. 1359: Tille § 203;
ghelden inf. *gulden* Klankl. § 16; Diest 1400 *dit gult* (Brab. 371); ind. praet. pl. *galden* a. 1514 Zuidholl. (Mnl W 2.1208 uit Inform. 150); p.p. *gheguwen* (met hypercorrecte *uw*, Klankl. § 89 c) Mnl W 2.1205 (Delft).
gellen slechts *gal* Rein I 1230 (zw. *ghelde* Vl. Rijmkr. 6604);
helpen inf. *hulpen* Mnl. W. 3.312 (vnl. Brab.), Leuven 1424 (Brab. 607); praet. *hielp*: Brugge 1383 *hilp* (RA Brussel, rolrek. 1031 = N. de Pauw, Froissart Cr. VI. II 70), Kortrijk 1391 *hilpen* (K. Pn. no 67, 177), Dordrecht 1416 *hilpe* (conj.) (J.A. Fruin, Oudste rek.. Dordrecht I 257), Brussel 1463 *die hielpen laden* (Brab. 212), (met ronding?, of veeleer uit de conj. § 50 A?) Breda 1492 *eenen steenhouder gegeven die hem hulpe*, 1499 *dat hij hulp ruymen* (Brab. 139), [Velth. 2 29.26 *holp* = Mnl W 9.336 en 2.3.147 *hulp* = V.H. § 143 zijn fout: ed de Vreese heeft *halp*; Lanc. 2.41325, 3.9426, 19875, 20519 = V.H. § 143 *hulp* is fout: hs heeft *halp* fol. 112a, 154b, 181c, 183b, id B. Mus 8.99.110 *hulp*: hs Hulth. 35d heeft *halp*];
kerven: zw. p.p. Rek. Cam. 3.2.45, 53: Deventer, 1367 v., Inform. 305 (a. 1514 Zuidholl.), Overijss. R.I. 1.182; Praet 4505 (c. 1450, Vl.) (niets geverifieerd);
melkede: Mandeville 17d (van hs Leiden UB P.L. 14 F, 1e helft 15de e., Holl.; niet geverifieerd);
scenken: ook sterk vanaf 2de helft 15de e.: vgl. Mnl W 7.438;
senden: vgl. V.H. § 147; *gesonden* te Venlo eerst 1475: Tille § 227;
smerten: 1 × *smart* Rincl. 524; vgl. p.p. *besmerten* Praet 3154;
sterven: *stierf* Velth. 3.9.27 (= V.H. § 141) is onjuist: ed. de Vreese heeft *starf*, var. *sterff*; evenzo Lanc. 2. 3546: hs fol. 95e heeft *starf*, zw. praet. *stervede* Delft 1488 (V.H. § 148); inf. *verstorven* 1426 Kortrijk (K.Pw. no 764);

verswelcht: Haarlem 1484 (V.H. § 148);
swemmen: zw. V.H. § 148;
vechtede: in een getijdenboek V.H. § 148; *vocheden* zw.? of hypercorrecte spelling *ted* = *t* naar bijv. *zette* = *zette*?, Bijb. v. 1357 (= Mnl W 8.1320);

vlechten: V.H. § 148;
werden: *wiert*: *wiert* fragm. v. Sp. (= V.H. § 141) v. 214, 542, 551 is fout voor *hs wert*, slechts 232 heeft *wiert* (volgens collatie Verdam, Bwst. 1198) *hs c.* 1400; B.Y. II p. 480 (= V.H. § 141) is een copie van 1625; Gc 435 (ib.) *wierden* met geverifieerd; - Brugge 1288 *wierde* opt. (Jacobs *Wvl.* 289) is fout: *hs* (Inv. Bog. Bruges I 298) heeft *worde* (brief van archivaris R.A. Parmentier); - Clerc 44 *wurt* is onjuist: *hs* 47 r a heeft *wart* (vgl. boven sub a),
wor d d e: Brab. 1476 *gelijc oft zij gedaen wordde* (conj. praet.; Pr. Br. 201); andere vindplaatsen uit einde 15de e. in Holland in Mnl W 9.2172; Lucid. 5427 (begin 15de e., Vl., niet geverifieerd) (voorts 16de e. in Brabant in mijn aant.);
werpen: inf. *worpen* Brugge 1284 (Drap. I 462.6), Brussel 1360 (Bull. Anc. Lois Ord. XVII. II. 195.33), Brussel 1361 pl. praes. *worpen* (Brab. 162), 1476 inf. (Pr. Br. 151), L.v.J. 10 v° 19, 15 v° 15, 16 r° 25 en pass., *wierp*: Brugge 1334 *wierpen* (Mnl W 9.2291), ib. 1432- (ib. 2293), Walewein 1668, 1699, 2168, 2968, 3735 (3de sing.), 8962 (3de pl.): alles gecollat. op *hs* (v. 8208 *si warpen*: *hs* fol. 165c heeft *worpen*); Arnemuiden 1381 *wierp* (RA Brussel, rolrek. 1514 = Froissart Cr. VI. II 118), Nieuwpoort 1382 *wierp* (ib. 1549 = id. II 289); Hildeg. XII. 161 *al wierpment* (conj.) (*hs c.* 1480, Holl.); Kaetspel p. 16, r. 33 *wierpe* (conj.; ed. R. Frederikse, *hs a.* 1481, Vl.); Flandrijs I. 690 *wierp* (*hs* 2de helft 14de, tamelijk Vl. gekleurd). *Wierp* is dus oorspronkelijk Vlaams (vgl. *hielp*, *wierd*);
werven: Serv. II 1187 praet. *worff* is fout: ed. Van Es c.s. heeft *werff*, p.p. *ghewerft* Mnl W 9.2332 (Holl. 15de e.).

§ 59. Klasse IV: *nemen*; *nam*, *namen*; *genomen*.

In deze klasse verenigt men de ww. met vocaal *e* + een liquida of nasaal; bij sommige werd de vocaal in het praet. door een andere vervangen, ook wel eens in het p.p.

bevelen;

breken (*brac*, *braken*; *gebroken*; - praet. pl. *broken* in Sp. Hist. èn Brab. Y.);
helen (ook zw. in Vl.);

comen (praet. *cam* is VI.; anders *quam*; p.p. *ghecomen*);

nemen;

ontberen (conj. praet. *ontbore* in VI.; zw. vormen ook vooral in VI.; van het simplex bestaat alleen p.p. *gheboren*);

pleghen (praet. *plach*, *plagen*; p.p. vaak *geploen*, in VI. ook wel *geploen* vooral in rijm op *doen*, wat op een literaire vorm wijst; soms *geplegen* vooral in 't N.-W.; - inf. en praes. *plien* is een oude literaire vorm die zelden buiten het rijm staat, 2 × p.p. *gheplien* Melib. 1562 r., Mor. 1874);

quelen 'pijn lijden' (praet. plur. *quolen*, *bequolen* vooral in VI.; zw. vormen zeld. in VI);

sceren 'snijden' (praet. *schoor*, *schoer*, slechts 1 × *scar* Sp. I² 21, 41 var.; in de bet. 'toedelen' gewoonlijk zw., doch in Wvl. ook st. p.p.);

spreken (praet. pl. *sproken* VI., 1 × p.p. *gespreken* in de Delftse Bijb. 1477);

stelen (praet. pl. *stolen* zeld.; zw. in een hs der 15de e. van Lsp.);

stenen 'zuchten' (alleen praet. *stan* is overgeleverd, waarnaast *steende* in VI., Brab. en Holl. doc.);

sweren 'pijn doen' [praet. geen *a*, maar gewoonlijk *swoer* in het rijm; - in de bet. 'een eed doen' praet. *swoer* en (minder vaak) in VI. plur. en conj. *swore(n)*];

treken zeldz. vooral Brab., naast (oorspr. zwak) **trecken** (praet. sing. *trac*, plur. *traken*, naast zw. vormen; p.p. *getrocken*, *getrect*, zeldz. *getroken*, *getreken*);

verdwelen (oostel. voor zw. *verdwalen*, p.p. *verdwolen*);

wreken (ook zw. praet. in de 15de e.; praet. pl. *wroken* VI.).

Aant. bevelen: Aardenburg 1311 *so bevolen wi* (Wijffels 51);

helen: vgl. V.H. § 158;

praet. pl. *vernomen:* V.H. § 153;

Praet. *placht* komt vooral voor in hs B (Oss, N.-Brab., 1469) van Hildegarsberch: -*t* staat er vaak vóór *te*, kan ook LVIII v. 143 en LXXXV v. 100 voor *het* staan, of zonder meer een hypercorrecte grafie tegenover talrijke andere vormen op -*ch* met apocope der *t* in hs H zijn: vgl. Tiemeijer § 345 (vgl. ook v. Haeringen *N. Tg.* 32, 272 v.); Vad. Mus. 2, 383, 132 (V.H.p. 216) = Hild. p. 144, 132; Lutg. 1, 270 *plaght* (hs. eind 13de e., buiten het rijm) is een Limb. hypercorrecte vorm (vgl. L. Grootaers in Med VA 1942, 336);

plocht pret 15de e Oudenaarde blz 186

praet.-vormen met *e*: *plech* (V.H. p. 231) zijn Holl. 15de e. (ook bij Bredero, bijv. Sp Brab. vs. 1662, Moortje 184 ed Stoett Aant., V. Helten Vondel's Taal § 41);

met *o*: *hi ploghe* conj. Lsp. I, 46, 78, *si ploghen* Rein. II, 5124, 5150 zijn twijfelachtig (praes.?), (*si*) ... *gheploghen* MLoop 3, 79 is praet. plur. Holl. eind 15de e.;

praet. *ic plo*e Beest. 9, *si ploen* (:doen) Sp. II³, 4, 123, II⁷, 8, 96, Stoke IX, 532, Velthem VII, 21, 58; in Alex. 6, 1202 kan praes. of praet. bedoeld zijn.

Materiaal: Mnl W. 6, 437 vv.; V.H. § 161; verklaring: Franck § 140, 2.

quelen: Leuven 1350 *dat hi langhe ghequalen hadde* (Brab. 542).

Sceren en *sweren*: Franck § 145; *sceren* heeft een zw. praet. en p.p. in Vl.: Brugge 1277 (Drap. I, 365, 3; 507, 25);

sweren: Henis 1397 *besweert hedde* (Moors 53.19), Zoutleeuw 14de 2de helft *beswerde ende beteech* (Brab. 799); - Ruusbroec *haer oghen waren versweert* (Ruusbr.-Gen. IV, 174);

stelen: Brugge 1282 *so wat wevere die garen stole* ((Drap. I 404. 6).

Over het tot deze klasse, waarschijnlijk verkeerdelijk. door Verdam Mnl W 2, 1735 gerekende zw. ww. *getêmen* of *getâmen* zie Kern § 205.

Over *treken*: Frank § 140; *trucken* Jacobs Mvl. p. 43, V.H. § 40; Tienen 1459 *in truckene* (Brab. 815), St.-Truiden 1394 *ghetroct* (Moors 146.18).

§ 60. Klasse V: *geven*; *gaf*, *gaven*; *gegeven*.

In deze klasse wordt de vocaal door een andere consonant (*t*, *d*, *s*, *g*, *k*, *v*) dan een liquida of nasaal (§ 59) gevolgd.

bewegen (gewoon zw.; p.p. *bewegen* 'roeren', 1 × *bewogen* 'overwegen');

eten (naast p.p. *gheeten* of *gheheten*, vaak *geten*, leest men in werken en afschriften der 15de e.: *ghegheten*);

ghenesen (1 × zw. praet. H. 15de);

cleven (oorspr. zw., maar st. praet. *clafin* Vl. en Brab.; p.p. *ghecleven* bij Praet: V.H. p. 232, Mnl W. 3, 1539 en 7, 1406);

cneden (st. praet. 1 × Rinclus 167 *du *knaets* < hs. *knaechs*, anders vaker zw. praet.; p.p. sterk);

leken 'lekken, druppen' (1 zw. praet. Zeeland 15de); **lesen**;

meten (1 zw. praet. *vermete* in Sp. H., praet. met *ie* voor *a*: Gent eind 13de: RBPH XXIII, 80, Sev. Blisc. v. 1441);

reken 'samenschrapen' (praet. soms zw.; 1 zw. p.p. *gheriect* Cron. v. Vl. 1, 55);
schrepen 'schrappen' (Mnl. W. 7, 753 vermeldt geen praet.);
sneven 'vallen' (oorspr. zw.: komt nog voor; praet. *snaf*, p.p. *ghesneven* meest in Vl. reeds 14de e.);
steken (1 × praet. pl. *si stoken* Holl.; p.p. *ghestoken* Lsp. Leid. Rechtsbr. 189, T.L.J. § 194, anders *ghesteken*; nog geen **ontstoken*);
treden (inf. *treden* vnl. 15de e., evenals praet. *trat*, *traden* en p.p. *ghetreden* vnl. Holl.; vgl. § 58 *terden*);
vergeten;
weghen (praet. *wach* en *woech* rijmend op *sloech*, ook zw. in Holl. 15de e.; p.p. *gewegen*, in 15de e. vnl. in Holl. *gewogen*);
wesen (praet. *was*, *waren*; p.p. *gewesen* Vl. 14de e., maar daar en elders vaker *geweest*);
weven (ook zw. Vl. en Holl.).

Tot deze klasse horen ook **bidden** (*bad*, *ghebeden*), **ligghen** (*lach*, *laghen*; *gheleghen*); **sitten** (*sat*, *saten*; *gheseten*); **sien** (*sach*, *saghen*; *ghesien*); van **gescien** 'geschieden' komt soms een praet. *geschach* in de 15de e. in oostel. documenten voor.

Aant. bewegen: Mnl W I 1210 v.;
geneesde: Pass. Som. 115 (= V.H. § 163);
lekede: Mnl W 4.347;
screepde: Sp. 1.3.19 41;
sneven: V.H. § 162a;
si stoken: Mnl W 7.2057;
treden hoort oorspr. tot de klasse van *breken* § 59; blijkbaar zijn de vormen met metathese en met abl. *a:o*, nl. *tart. torden* oud en westelijk, terwijl de aanpassing aan de klasse van *geven* jonger is en van oostel. herkomst. P.p. **getroden* is nog niet gevonden en berust bij V.H. § 161 b op een leesfout voor hs *gecroden*: Velthem IV, 35, 26 (vgl. ook Mnl W. 3, 883 en 941, alwaar verkeerdelijk IV, 34, 23 staat), IV, 54, 77. Zie overigens nog Mnl W 1, 163; 5, 1316; 2312 vv.; 8, 653 vv.;
weghen: Mnl W s.v. en V.H. § 161d (nader onderzoek met verificaties gewenst);
wesen: *ghewesen* Brugge 1289 (Drap. I 488.15), 1314 (I 555.2),

Franc. 7136 (:mettesen), Sp. I. 6. 30. 35 (:genesen), Lanc. III 15730 (id.) (vgl. Franck § 165);

weven: praet. opt. *woeve* a^o 1284 n. *wave* Jacobs *Wvl.* p. 289; zw. Gent 1348 in *Drap.* II, 472, 2; 476, 3.

gescien: vgl. hd. *geschehen*, heeft zw. praet., maar conj. st. en p.p. ook zw. in 't Geld.: Tille § 193.

§ 61. Klasse VI: *varen; voer, voeren; gevaren.*

Tot deze klasse horen ww. met gerekte *ā* waarbij enkele ww. *ǣ* in gesloten syllabe hebben bewaard en andere *e* (umlauts-*e*, resp. inguaeoonse *e*) vertonen; voor het p.p. vgl. § 52 f. Enkele dezer ww. hebben in het praet. (vooral in het VI.) *oe* door *ie* vervangen.

- a. **baken** 'bakken' (alleen inf., en p.p. *ghebaken* *Wvl.*);
backen (praet. *boec* in het Holl. 15de e. bewaard; *backte*, *ghebact* is Holl. innovatie der 15de e.; in het Zuidmnl. *biec*);
draghen (Holl. ook **dregghen**, V.H. p. 255; p.p. vaak *ghedregghen*, 1 × zw. *Wvl.*);

draven (slechts 1 × *ghedraven* Franck p. 129);
dwaen 'wassen' (praet. *dwoech*, *dwoeghen*; p.p. meest *ghedwegghen*; daarnaast *ghedwogghen* 15de e. in Holl. en Zuidoost. mnl.);
graven (Brab.-Holl. **greven**);
cnaghen (steeds zw.; slechts 3 × p.p. *ghecnagghen*);
lachen (ook zw. in oostel. en holl. teksten);
laden 'opladen' steeds st.; - 'roepen' oostel. zw. en st.;
malen 'fijn malen' ('schilderen' enkele malen ook st.);
ontscaken (2 × st. praet., 1 st. p.p.; anders zw.);
scaven (praet. zw., p.p. meest st., maar ook zw. 15de e. Holl.);
slaen (*sloech*, *sloegen*; *sgeslagen* en soms *geslegen*);
spanen 'lokken';
staen (**standen** en p.p. *gestanden* vnl. in het rijm; oud praet. *stoet*, *stoeden* zeer vaak in het rijm en *wvl.* in het oudere proza; *stont*, *stonden*, overal, ook vooral buiten het rijm en in proza, in *Limb.* ook *stoent*);

varen (soms **veren** in zuidel. westmnl.; praet. 1 × zw.);
versmaden (st. p.p. Kerk. Cl. 30 r., 131 r., BY. 5, 4947);

vlaen 'villen' (st. praet. komt niet voor; p.p. meest *gevlegen* 1 × zw. bij Hild., - voor *gevlagen* 1 × en *gevlozen* 2 ×, zie Mnl. W. 9, 573);

waden (2 × zw. praet. VI.-H.);

waeyen (eig. kl. VII § 75, vandaar *wiey* Rijmb. 22902, *wieu* ib. 34681 hs. C, Cr. VI. 1, 191, 230; - doch ook *woeye* Praet 2523, Despars 1, 387, Cron. VI. 1, 228, dus VI.. - anders zw.);

(**ge**)**waghen** (p.p. *gheweghen* Br. Y. 3, 968, 1012; vaak zw. in Brab.);

wasschen 'reinigen' (praet. *wosch* Nmn. 15de e., - anders *wiesch*, - *wesk* 15de e.H.: vgl. Ts. 3, 96; p.p. *ghewoschen* Holl., anders met *a*);

wassen 'groeien' (praet. meest *wies*, - *op woessen* in een Holl. hs. der 16de e. van Ruusbroec: W. de Vreese, *De hss. van J.v. R's werken*, p. 497 en 501; - een p.p. *gewossen* in N.O. mnl.);

b. **beseffen** (praet. *besoef* Rijmb. 6442, - meest *besief*, soms *besaf*, *besef* Lanc., vgl. Ts. 3, 96; p.p. steeds *beseven*);

heffen (praet. nog *hoef* vooral Limb. en Holl., westel. meest *hief*, en *hefte* 15de e, p p. *geheven*, waarnaast *gehaven* vnl in Brab.; Geld. ook *geheft*),

sceppen (zelden **scepen** Wvl., - praet. *scoep* vnl. Holl., meest en overal *sciep*, - 1 × zw. *scepte*; p.p. *ghescapen* meest Brab., algemeen *ghescepen*, en 15de e. Holl. ook *ghescopen*).

Aant. *a. bachte* V.H. § 177, Mnl W. 1, 529 is fout voor Nieuwe Doct., ed. J.H. Jacobs, v. 568 *backen*, hs *bachten* = praes. 3 pl.;

dragen: Sp. I. 8. 20. 94 (*die in die maghet*) ... *vuldraghet* ... (*was*); praes. Leuven 1372 *men dreet* 2 × (Brab. 604), Zoutleeuw 1481 *den taexe* ... *dreet* *hundert cronen* (851): vgl. *sede* enz. § 54 Opm. 3 Aant.;

(*on*)*ghedwoghen*: Mnl W. 2, 488 v. (Ferg. 3058 is fout voor Troyen 3058 = Kleefs 1400, var. *ghedweghen* uit Hulth. hs van Ystorie Troyen IV, 65 vv.), 5, 545 (Rijmb. 23666 = hs F, afschr. Bilderdijk, var. heeft ook *mit*); *ghecnaghen* (Rein. II, 2151; Vad. Mus. 1, 316, 74: *daghen*, Hulth. hs; Clerc. u.I.L. 163; Rein. I, 2125 = Ts. I, 19 is emendatie);

ontscaken: *ontscoec* Hs Acq 48c *onscoec* Fl. Blanc. 2217; p.p. *ontscaken* Cout. v. Gent 451 (Mnl W);

slaen: *geslaen* Alex VII 659 r., 's-Hertogenbosch 1454 (Brab. 522);
daarentegen inf. (te) *verslagene* Leuven 1864 (Stadsarch. 4939, 15 v°);

spanen: praet. *spien* Sp. 2.1.21.18 (:te dien); *spaende* Flandr. II 115 r.,
Wap. Rog. 1059; p.p. steeds zwak;

staen: *stoet* enz.: vindplaatsen Mnl. W; proza (buiten Vl.): Mechelen 1322
onse scure stoet (Brab. 736), Brussel 1365 *hoedat met hem stoede* (CRH
CXI.219); - *stond* reeds Brugge 14.11.1271 (RA Brugge, Vrije 35), 1273
(id. 37), 1274 (id. Blauw 3141); - *stoent*: Beringen 1360 (Moors 4.35),
Tienen 1366 *stoenden* (Martens p. 189), 1415 id. (Brab. 757), Diest 1350,
1346 *stoende* (conj.; 323, 366), Brussel 1360 *stoent* (Martens p. 193); in
een hs Tongeren *stoenden* (Kern § 41, 208); Publ. Limb. 11. 327; v.d.
Houte 49 var. S (= Bwst. 1318 = 235, Zuidholl.-Utr. gekleurd); Alex. III 69
stoende (= stond) in hs Munchen (met sporen van oostel. invloed, vgl.
Franck's inl. p. V);

varen: Parth. 4108 *va[e]rde*;

vragen heeft in 't oostmnl. een bijvorm *vregghen*, maar is steeds zw. (de
sterke vorm *vroech* Segh. 588 = V.H. § 176 berust alleen op een
emendatie van Verdam?);

wasschen: zie Mnl W 9. 1783; - voorts conj.: Brugge 1282 *die die saie*
qualike wiessche (Drap. I 385.20), 1284 *diet woesche* (434.20), 1294 *di*
se qualike woesche (531. 2; 535. 1); *wosch* Ts. 24. 38 (169); 4. 32;

wieu: Ts. 3, 96 v.

b heffen Mnl W s v en ook 5, 1749 met vindplaatsen (1752 pp *uphoven*),
N v Wijk Het Getijdenboek van Geert Grote (Leiden, 1940), p 43 *opgheffet*,
p 50 *verheffet* (p p), p 53 *verheffede ic*
sceppen omgekeerd Antwerpen 1324 *die water sciepen* 'scepten' (Brab
64)

§ 62. Klasse VII: *slapen*; *sliep*, *sliepen*; *geslapen*¹.

bannen (*bien*, *bienen*, *ghebannen*; ook wel eens zw. vnl. Holl. 15de e.);

bassen (*bies*, *biessen*, *ghebassen*; - *baste* Pass. W., Holl. 1480);

blasen (voor een mogelijke Brab. *blesen*: zie ZWBr. p. 55);

bouwen (steeds zw.; 1 × *ghebouwen* buiten het rijm in Tien Pl. 208, Brab.);

braden (Brab. *breden*?, vgl. ZWBr. p. 55; 1 zw. praet. Stoke 23 r);

draeyen (inf. Wvl. *drawen*; slechts 2 × praet. *drieu* Vl.);

1 In de historische grammatica als 'reduplicerende werkwoorden' bekend, vgl Schönfeld § 14,
VII, § 140

eiscen (praet. zw. meest in Vl., sterk *iesch* meer in Brab., Holl. en Limb., wel eens in de 15de e. te Gent);

gaen (ook wel eens **gangen**: meest in 't rijm; praet. *ginc, ginghen, - genc* Holl. 15de e., *gienck* oostel., *gien* en *gong*: z. Aant.; - p.p. *ghegaen, - gheganghen* soms meer in 't Oosten);

groeien (1 praet. *grieu* Praet 3622);

hangen (**haen**: z. Aant.; praet. *hinc, hinghen*, oost. *hienck*, Holl. *henck*; p.p. *ghehanghen*);

heeten (praes. 3de sing. ook *hēt* 'genoemd worden'; - praet. *hiet, hieten*, 15de e. ook zw.; p.p. *gheheten*, maar 1 × *ghehaeten*: *onderzaten*, d.i. ê: ä? Mloop IV, 1198);

houden (praet. meest *hilt, helt, hilden, helden*, maar ook *hielt, hielden*);

houwen 'hakken' (*hieu* Vl., soms *hief*, eens *hielt*, praet. pl. *houwen* Holl., *houwede* id.; p.p. *ghehouwen*);

crayen (praet. hs. *kryen*: l. *kryeu* Rijmb. 26166, vgl. ags. *créow*, anders zw.);

laten (p.p. *ghelaen* oostel.);

lopen; **ontraden** 'vrezén' (eig. *ont-drâden*; Lev. Lutg. inf. met ê);

raden (steeds st., zie Aant.);

roepen; **saeyen** (zw.; soms praet. *zieu*, p.p. *gesawen* Vl.);

sceiden (*sciet, ghesceiden*; ook zw. H. Br. later);

slapen;

souten (1 × *si silten* Rijmb. 15580 hs. B; steeds *ghesouten*);

spannen (15de e. ook zw.);

spouden (praet. *spielt* Limb.: Franck § 148; *ghespouden*; ook zw. Vl.);

stappen (in Holl. *hi stept* 3de sing. praes.; praet. in Holl. *stiep*, vgl. ags. *stóp*; anders zw.);

stoten;

vaen: zie *vangen*;

vallen (praet. *viel*, ook bijv. *vielstu*, en zo goed als steeds in het rijm de vormen *vel*, pl. *vellen*, - *vil, villen* zeer zelden, - 1 × *vol, ghevol* Geld.-Overijs. a^o 1493; Mnl. W. 8, 1196);

vangen (inf. meest **vaen**, praes. *hi vaet*, Brab. *hi veet*, en zeldzamer *vangen*; - praet. *vinc*, *vinghen*, maar *venc* 15de e. Holl., *viengh* oostel., *vonc* Grimb. II, 5792, Oorl. Alb. Bei. 89, 391, zw. *ontfanghede* Delf. B.; - p.p. meest *ghevaen* vnl. westmnl., ook wel *ghevanghen*: hoewel ook in Vl. hss., toch hoofdz. Br.-Holl. en wel jonger; zw. 1 × *gevangt* in Zeeland, Mnl W. 8, 1145);

verwaten 'vervloeken';

vloeken (*vlic* enz., ook geheel zw.vnl. Vl. en H.);

vouden (conj. praet. *vilde* in Vl., ook *vouddi* Rijmb. 13041, *voudde* Brugge 1277, Drap. I, 396, 28; p.p. *gevouden*, maar zw. Holl. 15de e.);

waeyen: zie § 61 a;

waken (praet. **woec* - vgl. ags. *wóc* en n. eng. *woke* - is vervangen door *wiec*, terwijl in Vl. en H. in de 14de e. al vaker zw. praet. voorkomt; p.p. zw., nog *ghewaken* Wal. 8380 r.);

wallen 'opborrelen' (*wiel*: blijkbaar meer in 't Oosten. *walde*: O. Vl. Ged.: p.p. *ghewallet*, maar 1 × *gewallen* M.W. 9, 1631: Bouwst. 234).

OPM. Een praet. met *ie* hebben, pro memoria, ook de volgende ww.: kl. II: (*be*)rouwen § 57; kl. III: *helpen*, *werden*, *werpen* § 58; kl. V: *meten* § 60; kl. VI: *backen*, *wasschen*, *wassen* § 61 a, *beseffen*, *heffen*, *sceppen* § 61 b.

Aant. briesch: V.H. p. 250: door V.H. bij *braschen* 'schreeuwen', door Verdam (Epis. Troyen vs. 944, ook Mask. 857) voor *breesch* bij **briscen* (Mnl W 1, 1439 s.v. *briesscen*) gebracht;

drieu: ZVI. Bijdr. 6, 228, 42; Couchy 1695, Ts. 7, 200; inf. *drawen* leper 1326: II 552.8; 706.2; 831.12; vgl. *Klankl.* §§ 92, 101;

iesch Gent: Gentsch Chtb 83, Cout. v. Gent 485; Drap. II 496.1, 19 (a. 1361);

gien: wel oostel. in 't rijm: Brandaen H 1951, L.o.H. 3428, ook ald. 1912; Alex. X, 795 (: *dien*, dus ontleend als 'misselicke tonghe'?), - *gonct* Boerden 4, 70 (Brab. 15de e.); Breda 1387 *volganghen siin* (Brab. 125), 1406 *overganghen was* (130); vgl. § 52. Opm. 3.

haen: Overijssel; rijm Disp. vs. 33, maar vs. 32 buiten het r. *hanghen*, vgl. Holl. en oostel. *ghenc* Emonds p. 45, z.-oost. *hienck*;

houden: *hielt* oostel., *helt* westel. volgens Veld. I 73 en vgl. L. Willems in *Med VA* 1925, p. 819; praet. Henis 1396 *dat sij ... op hoer beste*

hilen, 1397 *hilen* (Moors 52.52; 53.43); Tienen 1481 *die Merten ... hiel*, Mechelen 1417 *hiel* (Brab. 799, 689);
houwen: Mnl W 3. 666;
raden: *geraet* p.p.O.R. Dordr. I 269. 43 = Mnl W 6. 944 kan van een denominatief naar *raet* bet. 10, kol. 971 zijn: 'besloten';
sceiden: Mnl W 7. 374;
zieu: Mnl W 7. 32 (Rijmb., Praet, Esopet), 1325 Brugge Memoriaal: p 49 *zomer taerwen die hi zieu*, p 93 *9 spint gersten gesawen*, 1469 *zieu*, alsook 1415 *nieu* (bij *naeien*) Oudenaarde blz 438,
spannen: leper 1326 *ispannet* leper II 544.14; twee vindplaatsen zwak 15de Mnl W 7. 1638;
stootedent Mnl W 7. 2244: Bijb. v. 1357 (vgl. *vocheden* § 58c);
vangen: 1348 Brabant *dat wi ontfane hebben*, Martens p. 92; vgl. § 73 *ghedane*; - Geld. -*vaen*: eerste helft der 14de e., -*vangen* tweede helft: Tille § 221, 223, - *venc* Daniëls p. 145, Emonds p. 45.

Afzonderlijke groep

1. De zgn. praeterito-praesentia¹.

§ 63. a. ic an

Inf.: **onnen** 'gunnen' (westmnl. ook *jonnen*, Brab. Holl. enz. *ghonnen*, 15de e. ook *gunnen*);

Praes. sing.:
 1 **ic an** (*ic ans* = *ic an 's*, over 's zie § 28 m; - 15de e. ook *ic anne*, *ic gonne*, *ic yan*, *ic gan*);
 2 **du ons** (*onnes*, *gonnes* enz.);
 3 **hi an** (*hi jan*, *gan*: over *j/g*, zie boven)

Inf.; - *ghant*, *gand*, *gont*, *gunnet*. 15de e., echter reeds ca. 1350 *veront*);

plur.:
 1 en 3 **onnen** (*gheonnen* zeld.);
 2 **ont** (enz.).

Praet. **onste** (vooral Brab. Limb. Holl.; *onde*: zeldzamer, meest in het rijm; 15de e. ook al eens *goste*).

P.p.: **geonnen** (*gegonnen*; - *ghegont* en zeld. *gegost* in Holl. 15de e.).

§ 64. b. ic dar

¹ Vgl. boven § 55, ook voor de verantwoording der volgorde; en voorts Schönfeld § 146.

Inf.: **dorren** 'durven';

Praes. sing.:

1 *ic* **dar** (*ic der, daer, later derre*);

2 *du* **dorres** (*dars, daers, ders, durs*);

3 *hi* **dar** (*der, daer*);

plur.: 1 *wi dorren* (*derren* 15de e.);
 2 *ghi dort* (*dorret, doert, durf*);
 3 *si dorren* (VI. *durren*).

Praet. **dorste** (VI. *durste*; 2de pl.: *ghi dorst*).

P.p.: **gedorren** (*u, gedorst*. **Brab.** en VI.).

§ 65. c. ic darf

Inf.: **dorven** 'behoeven' (*durven* N.-O.);

Praes. sing.: 1 *ic darf* (*derfs*);
 2 *du dorfs* (*darfs, derfs*);
 3 *hi darf* (*derf, 1 × dervet*);

plur.: 1 *wi dorven* (Brab. *derven*);
 2 *gi dorvet* (*dorft, doerft*, Holl. *derft*, in de 15de e. wel eens *dorst*);
 3 *si dorven*.

Praet.: **dorste** (soms *dorfte*, eenmaal *dorfde* en Holl., *dervede*).

P.p.: komt niet voor.

§ 66. d. ic can

Inf.: **connen** 'kunnen' (*conen*, evenals de andere vervoegde vormen met *ō, ue* schijnt VI. te zijn; *cunnen: dunnen* Ferg. 4172);

Praes. sing.: 1 *ic can*;
 2 *du cans* (*caens, cones* VI., *cuens, coens, coons, canst*, 15de e.: *canste, conste, connes*);
 3 *hi can*;

plur.: 1 en 3 **connen**;
 2 *ghi cont* (*cunt*).

Praet.: **conste** (eind 14de e. *const*, 15de ook *cost(e)*; *conde* meest in het rijm).

P.p.: **geconnen** (1 × *gheconst* Sp. H.).

§ 67. e. ic mach

Inf.: **moghen** 'kunnen; mogen' (*mughen*);

Praes. sing.:

1 *ic mach*:

2 *du macht* (inversie: *machtu*), **maechs**,

moges, 15de e. **moghest** (*moghet*),
muegs (Br.-Vl.), **moochste** (Holl.);
 3 **hi mach** (Brab. 15de e. ook *macht*):
 plur.: 1 en 3 **moghen** (*meughen*);
 2 **moghet** (*moocht*, inv. *moghedi*,
moochdi, *modi*).

Praet.: **mochte**, ook (vooral in het rijm) **machte**, na eind 14de e. (Brab. Limb.)
mucht n. vaak *mocht*.

P.p.: **ghemoghen** (15de e. *ghemocht*).

§ 68. f. ic sal

Inf.: **sullen**, **selen** (*solen*); zie beneden pluralis;

Praes. sing.: 1 **ic sal** (*ic sel* Holl.);
 2 **du sout** (inversie: *soutu*; *du souts*,
soudet, *soute*), **du salt** (inversie: *saltu*;
du salte), **du suls** (*sult*, *sals*; Brab. L. ook
sels, met inversie: *selstu*, *selste*);
 3 **hi sal** (*sel* Holl., zelden *sael*, 15de e.
salt);
 plur.: 1 en 3 **sullen** (Vl.), **selen** (Brab.), **solen**
 (Limb. en Holl.; spelvarianten: *soelen*,
soellen, *suelen*, *sulen*), **sellen**
 (Noordholl.);
 2 **ghi sult** (inversie: *suldi*, - *ghi solet*,
selet).

Praet.: **soude**.

P.p.: geen.

§ 69. g. ic weet

Inf.: **weten** (Noordoosten ook *wieten*, zuidoosten *weiten*);

Imperatief: vaak *wet*,

Praes. sing.: 1 **ic weet**;
 2 **du weets** (*du wets*, inversie: *weetstu*,
weestu, *wetstu*, *westu*, *witstu* Hadew.;
 zelden *du weet*; Limb. *weest*);
 3 **hi weet** (formules *God weet*, *God wet*,
wet God, *witte God*);

plur.: 1 *wi weten*;

2 *ghi weet, ghi wet* (*ghi wit, ghi weit*,
Limb. *gi weten*);

3 *si weten*.

Praet.:

ic, hi wiste (reeds tweede helft der 14de
e.: *wist*); *wi, si wisten*; *ghi wist* (*wistet*
ghi).

P.p.:

geweten.

§ 70. *h.* ic moet

Inf.: **moeten** 'mogen; moeten' (*moten, mueten*);

Praes. sing.: 1 *ic moet* (15de e. wel eens *moete*);
 2 *du moets* (inv. *moetstu*);
 3 *hi moet* (conj. *moete* 'moge');
 plur.: 1 en 3 **moeten**, - 2 **moet**.

Praet.: **moeste** (eind 14de e. reeds *moest*, Holl. en Br. ook *most*).

P.p.: **ghemoeten** (?).

§ 71. *i.* ic dooch

Inf.: **dogen** 'waarde hebben, deugen';

Praes. sing.: 1 *ic dooch*;
 2 (geen bewijsplaats);
 3 *hi dooch* (na 1360 ook *doghet, doecht, duecht*);
 plur.: 1 en 3 **doghen**; 2 **doghet, ducht**.

Praet.: **dochte**.

P.p.: **ghedogen**.

§ 72. *j.* ooch

Van een werkwoord met de betekenis 'hebben, bezitten; toebehoren' zijn slechts overgeleverd: praes. 3 sing. **oech, oecht** (*hoecht, echt*), plur. **hoghen**; praet. **ochte**. Het komt hoofdzakelijk voor in Noordhollandse, Westfriese en Noordoostel. teksten in de 15de eeuw.

Aant. § 63. *veront* Ferg. 760 r., *verjont* Flandr. 1.255 r., Vergi 173 *ander* = *an er*, met gerekte vocaal *jaens* = (*j*)*an*'s Walew. 4092.

§ 64. *darren* en *derren* schijnen Brab., *durren* Vl.: zie overigens vele vindplaatsen Mnl W 2.359, bijv. ook *doren, duren*; 3 sing. 1389 *en derre niet clagen* G.E. n° 14,333.

§ 65. vindplaatsen Mnl W 2, V.H. § 230.

§ 66. *conen*: Franck p. 139 beschouwt dgl. vormen als 'wesentlich' Brab., echter zonder bewijs (plaats), en merkt op, dat ze ook in het Vl. voorkomen; een ruimer onderzoek is wenselijk; vindplaatsen o.m. in Mnl

W 3.1765; vgl. nog Bodegem 11.6.1277 *conen si* (AOO ChSJ 36), Gent 1358 *dat sij konen* (Drap. II 486.20). Praes. *hi kant* Ferg. 176, 4002; praet. *conste*: steeds in Brab. ambtelijk proza, maar ook bijv. 1327 *conste* leper II 764. 7, Gent 1288 *conste* Gent. Stadsf. 390.23, Gent 1306 *conste si* (pl.) Veete 659.14; *coste*: 3 maal in rijmpositie in

VI. werken vóór 1350: Heeroma *Ts.* 76, 177, voorts Brussel 1382 (Brab. 185), eind 14de e. (CRH CXI. 162, 193), Leuven 1491 (Brab. 619; vgl. Mechelen 1456 *begost* p.p. ib. 714); - *geconst* Sp. 4.8.45.58.

§ 67. *meughen* Praet 2055, 3371 (*u*); *mueghen* 1386 Turnhout (Belg. Mus. 4.63), vgl. Klankl. § 61; *macht* 3 sg. Hildeg. p. 144, r. 169 hs H (: *dach*), V. Mus. 1.318.32 (Hulth. hs), *machtijt* 'mag hij het' Rose 9256, Brussel 1365 *vercopen en macht* CRH CXI.211, 212, Gent 1350 *auwen en macht* Drap. II 593.18; - praet. *mouchte* V. Mus. 2.249, a^o 1277 (Bodegem bij Brussel): vgl. ZWBr. p. 4, 8, 165, 173; *machte* Brugge 1284 (Drap. I. 518.21).

§ 68. *sel ic* ook in Rein II. 4550; *ic sele* Lanc. 2.39138 (niet op hs geverifieerd); - *du sout* is de oude klankwettige vorm, *du salt* en *suls* jongere analogie (*sels* Ruusbroec, *selstu* Christina 1632 vv.); - 3de *saelt ten eersten mael* Tien Pl. 164, *salt* Rose 11540; men leest wel *saelt* in 1 en 3 sing. = *sal het*, maar nooit *seelt*. Vgl. nog Brussel 1365 *dat gheen man en salle op die halte gaen* CRH CXI. 226.

Plur. en inf.: Blijkers Drap., Ieper, Veete enz. in Vlaanderen van de 13de tot de 15de e. steeds *zullen*; echter in 1271 *suelen* te Syssele, 1276 *suulen* te Oudenburg, 1279 *sulen* te Syssele, een enkele keer *selen* te Brugge (*Med VA* 1952, 921 v.). In O.-VI. heeft Velzeke in 1249 *selen* (OMO); Galmaarden, Gooik en Baardegeen op de Brabantse grens eveneens Oudenaarde heeft in de 14de e *selen*, na 1338 ook *sullen* (veel materiaal Oudenaarde blz 248) In Dendermonde bezigt de klerk van de stadsmagistraat *sullen*, die van de heitog van Brabant *selen* Voor Brabant: volgens eigen notities, voorts H. Vangassen in *Album Dr. Jan Lindemans* (1951, 355 v.), nog Top. Dial. 36 (1962), 49 vv. en Brab.:

Antwerpen is een menggebied (Pr. Br. a. 1476 heeft ook *sellen* naast vaker *selen*, bijv. p. 8, p. 145). - Breda: *zullen* (14de), spor. *zoelen*, *sellen*, *selen* (1308; Brab. 157), Helmond *sullen* (14de-15de) (in 14de ook *solen*, *soelen*: 434); Grave *sullen* (1422 *sollen*, 1465 *soelen*: 391).

Mechelen: de stadsreglementen hebben *selen*, schepenbrieven der 13de e. *sullen* (in 14 oork.), tot 1308 *selen* (in 33 oork.); 1291 *sellen* (*Med VA* 1942, 146), in 1304 ook (Brab. 656).

In Brussel is *selen* zogoed als alleenheersend tot begin 15de; dan komt *sullen* langzamerhand in gebruik (1412, 1427, 1440 *suelen*; Brab. 306).

In Diest is de oudste vorm (1301) *solen*, *soelen* (1346 *selen*), in de 15de *zoelen*, *selen*, *sullen* (Brab. 377). *Selen* komt ook voor in Leuven, Tienen (tot c. 1450; na 1450 *soelen* en *selen* 816; in 1346 *zullen* 749); in Zoutleeuw (zeld. *soelen*, 1420 *sulen*, in 1472 *sullen* 885).

Solen, *sölen* (*soelen*, *suelen*) is oostelijk: Herentals, Zandhoven, Leuven (eind 15de *sullen*); ook Antwerpen.

Sölen en *zullen* te Brussel in de 15de e. zijn dus indringers in de schrijftaal; *selen* blijft er echter nog lang in overheersend gebruik.

In Brabantse teksten (bijv. Pr. Br.) is merkwaardig inf. en indic. pl. *selen*, maar *ghi sult* (denkelijk met ronding uit *ghi selt*, zelf verkort uit *ghi seelt*).

Limburg heeft doorgaans *solen* (*soelen*); zeer weinig *sullen*; een enkele keer *selen* (en *salen*: hypercorrect, d.i. met weggeschreven *e* opgevat als umlaut van *a*?): vgl. Moors p. 392 v. (Henis 1396 heeft een praet. conj. *selden* 16. 48, *zulde* 33). Vgl. Limburg 1320 *seulde* conj. praes. (Oudenbiezen p. 94).

Van de literaire taal (vgl. Mnl W *sullen*) geven de hss vaak een verward beeld, zo bijv. Boendales Lekenspiegel (Brab.); in rijmpositie echter vindt men in dat werk alleen *selen*, *ghi selt*.

Holland heeft *solen*, in 't Z. ook *sullen*, in 't N. ook *sellen* (materiaal in mijn Mnl. Lb.). In Zeeuws-Vl.: *sillen* (Mnl W en V.H. § 221 Opm.). Zie nog Daniels p 140, Kaetspel p LXXIX, Emonds p 52 Ambtelijke taal te Utrecht zeer gevarieerd N Tg 66 (1973), blz 446 v v

Een vorm *scullen* Lorr. V 66 (aangehaald Mnl W 7.2423) is fout: er staat *stullinge* (uitg. K. Willner, Greifswald 1935, p. 13: vgl. Bwst. n° 853 sub 2).

Vl. *sullen* kan zijn *u* hebben van spontaan gepalataliseerd *suelen* (oudgerm. *skulan*), met onvoldoend verklaarde verkorting; Holl. *sellen*, Zeeuws *sillen* zijn duistere kustmnl. formaties; Brab. *selen* z i e t er uit als een ontronding van *sölen*; Limburgs *solen* alleen is klankwettig oud (< *sulan*), *solen* herinnert aan de *ue* van *muegen* (vgl. mijn opstel in *Med VA* 1952, p. 919 vv.).

Praet.: *si soud* Christ. 1467, 1700 e.e. (p. 551); Brab. 1389 in G.E. pass.; voor Limburg (*solde*), zie boven.

Over het gebruik en de flexie van het ww. *zullen* in de 16de eeuw, zie de *Bijdrage ...* van M.J. De Vriendt-De Man (Kon. Vl. Ac. Vl. 81), Gent, 1958.

§ 69. 1 en 3 s. *weet* met *ê* rijmt vaak op *leet*, *bereet*, *cleet*, zelfs *steet* 'staat', en *rijcheit* enz. (Brab.), - anal. *ic wete* (laat): Segh. 9422, 10583, Lanc. 2, 10294; -

2 s. *du weetste* 15de Holl., *du weste* Limb., *du weit* Rog. 689 r., *du wetes* Sp. 3², 42, 76, 3⁶, 4, 59, Limb. *weest* Kern § 216;

2 pl. *gi wet* met korte *e* rijmt op *beset*, *Elysabeth* enz., *gi weit* Segh. 9890: *waerheit*;

Praet.: Mnl W. 9, 2379 vermeldt zonder bronnenaanduiding: *wistede*; p.p.: *ghewiste* (: *list*, Rose p. 256, v. 240).

§ 70. *ghemoeten*: vgl. V.H. § 231; 1277 *muet*, *si mouten* te Bodegem: ZWBr. pp. 121, 126.

§ 71. *dogen* met *ue* geschreven in Holl., - rijmt (evenals praes. pl.) op *mogen* (Lsp. III, 15, 42, Teest. 1620, Hild. 88, 12), op *in orloghen* (Melib. 2438), op *gheploghen* (Rein. II, 4771), evenzo p.p. *ghedogen* op *tsertoghen* (Heelu 133), *gebogen* (Mor. 2254); - sing. *dooch* rijmt op

hooch (Franc. 2814, Teest. 1255 enz.), op *gnoech* (Lanc. III, 20594); *ic doghe* Disp. 306.

§ 72. *ooch*: vindplaatsen in Mnl W s.v. *hoghen* 4.521, *ogen* 5.53 (vgl. *ocht* 5.6 en zw. *eigen* 3.588). Het is een inguaeoonse vorm van een ww. dat we terugvinden in got. *aih* en eng. *to owe*. De volgende nieuwe vindplaatsen werden mij door Dr. G.I. Liefinck verstrekt:

Patricius' Vagevuur (ed. Verdeyen en Endepols) I 298 v.: *dit boec oech te Haerlem* ... (begin 15de e.); Liefinck's Catalogus *echt* (94, *oecht* 106, *hoecht* 179); Sp. Leken 7 v.: *ochte* (Bwst. 1206), *Bienboec* (Zwolle 1498) *oech*; Apparaat Verdam UB. Leiden: Oorkb. Gron. Dre. 2.206. Theol. Tijdschr. 37.116 (= Bijbelvert. 116).

§ 73. 2. Doen

Inf.: **doen** (*te doune, te dune, doon, duen; doeyen*);

Praes. sing.:	1 <i>ic doe</i> (spor. <i>ic doen</i>); 2 <i>du doets</i> (nog <i>du does, - doest</i> , later <i>doeste</i>); 3 <i>hi doet</i> ;
plur.:	<i>wi doen, ghi doet, si doen.</i>
Praet. sing.:	1 <i>ic dede</i> (zeld. <i>dade</i>); 2 <i>du daets</i> (<i>dades</i> ; 1 × <i>du deets</i>); 3 <i>hi dede</i> (eind 15de e. <i>dee</i> ; zelden <i>dade</i>);
plur.:	1 en 3 dadēn , 2 daet (<i>dadet</i>), ook dedēn, deet (<i>dedet</i>).

OPM. Conj. meest met *a* overal, hoewel ook veel met *e*.

Imperatief: **doe**, (*doch, doech*);

P.p.: **ghedaen** (Brab. *ghedane, mesdane*, ook met umlaut *-dene* in *alsodene*).

Aant. *doen* Mnl W. 2, 234; *te doune, dune*: ZWBr. p. 117, *doeyen* Mnl W 2, 228 (Sp., Alex.); Halmaal 1398 *met enen dach doeyne* (Moors 37.17);

praes. *ic doeye*: Playerw. 236(: *int goeije*), - 1290 Grimbergen: *ic due*, 1277 Bodegem *ic dowe* (ZWBr. p. 117); *hi doet* Floris Bl. 2544 (: *gebloeit*), *hi dueth* Antwerpen 1292 (ZWBr. 117), - *doeghet*: meestal eerst laat 15de e. (Ts. 3, 99), Klankl. § 100 Opm. 1, § 112 Opm. 5.

praet. 1 en 3 *dede*: vgl. ohd. *teta*; - *dade*: analogie naar plur. (of conj.?): Vl. en H. (V.H. § 240). Over de andere vormen (vgl. ohd. *tatum*): nader V.H. § 240, Schönfeld § 140; in 't Gelders ind. praet. pl. steeds *deden*: Tille § 231;

imper. Mnl W 2, 234 (met lit.);

ghedane vgl. § 52 *g*.

§ 74. Sijn

Praes. sing.:	1 <i>ic</i> bem (VI.), ben (in 't rijm soms <i>si</i> , in Holl. 15de e. <i>bun</i>);
	2 <i>du</i> best , bist (soms zonder <i>t</i> , of ook <i>beste</i> , <i>biste</i>), <i>sijs</i> (in oudere werken in het rijm vooral, later ook buiten), in Holl. 15de e. ook: <i>du buste</i> , <i>binste</i> , <i>bint</i> ;
	3 <i>hi</i> is , es (met het pron. pers. 's § 28 <i>i</i> versmoiten tot <i>ees</i> ; <i>het en is</i> > <i>hens</i>), in het rijm vaak <i>si</i> (VI.?);
plur.:	1 <i>wi</i> sijn (soms <i>sien</i> , inversie <i>siwi</i> , <i>siewi</i>);
	2 <i>ghi</i> sijt (inversie sidi , soms <i>sighi</i> , 15de e.: <i>siedi</i> Br.-H.), zelden <i>gi weest</i> , <i>ghi bint</i> (eind 15de e.), <i>gi sijn</i> (oostmnl.);
	3 <i>si</i> sijn (soms <i>sien</i>), soms <i>wesen</i> , oostmnl. <i>sint</i> .
Praet. sing.:	1 en 3 was ;
	2 <i>du</i> waers ;
plur.:	1 en 3 waren ;
	2 <i>ghi</i> waert .

P.p.: **ghewesen** (Brab. Holl. meest **geweest**, steeds in oorkonden; *ghesijn* vooral in dichtwerken, zuidmnl.).

Imperatief: **wes**, **bes**, **si**.

Conjunctief: praes.: *ic si*, *du sijs*, *hi si*, - *wi sijn*, *ghi sijt*, *si sijn* (af en toe ook met *ie*):

praet.: *ic*, *hi ware*, *du waers*; *wi*, *si waren*, *ghi waert* (in Limb., ook vaak in Brabant met *e*: *were* enz.).

Aant. Praes. *ic bym* (Rijmb. 2427: *Joachym*); *ic bem*: Med VA 1932, 554; *bein ic* 1315 (Inv. Brugge 174), 1282 *dat ic sculdich bein*, Zeeland (H. Obreen in *Bijdr. Med. Hist. Gen. Utrecht*, XXXIII, 103), *been* 1269 Breda (OMO 28, 17), Vergi 190 Hulth. hs; - *ic sin*: tweede helft 15de e. Geld. Ov (Mnl. Bibl. 44, p. 45: Bouwst. 912, 2 *b*); Gent a. 1290 *du best*: Med VA 1966, 198.

si weest Rose 12142 r.

wi sien enz.: V.H. § 243 *d*; *ghi sighet* Prof. Lied. 213, *si wesen*: zie

M.W.s.v. *sijn* en *wesen*; - oostmnl. vormen: *si sinnen*: Etst. Drenthe 11, Meyer Oude Ned. Spreuken 39, 40; *si bint* Stadr. Steenwijk 133, 121; Limburg 1313 *sint* (*gelegen*) (Oudenbiezen p. 95, 215); *si sint* Nat. Bl. hs L (1375, Utrecht) V, 408: *sint ter cueren*, XII 1158 kan = sin 't zijn, Plaghe 702 *sijnt* (Mnl W 7, 1103 heeft verkeerdelijk Wrake III, 701) staat als rijmwoord in een vers, dat wel als tweede vers in een trits van gelijkrijmende verzen een interpolatie zou kunnen zijn. Overigens T e.T. 7, 168.

p.p. *ghesijn*: Mnl W 7.1103; a. 1327 *ysyn* Ieper II 705.15; Gent 1351 *ghesijn* Drap. II 4783; 1322: I 563.11; 1373: II 536.2; overigens v. Loey in Acad. roy de Belg., Bull. Cl. Lettres 5e S t. LIV, 1968 inz. blz. 31 vv.

§ 75. Willen

Inf.: **willen**;

Praes. sing.:

1 *ic wille* (*welle*):

2 *du wils* (*willes, wels*), *du wilt* (*welt*), VI. *du wout* (15de e. *du welte, wilste*);

3 *hi wilt* (soms *wele*), *hi wille*, jonger *wil* (soms *hi welle, welt*);

plur.:

1 en 3 **willen**;

2 *ghi wilt* (*willet, welt*; inv. *wildi*, soms *wildighi*).

Praet.: **wilde** (meer westel.), **woude** (meer oost.).

P.p.: **gewilt** (soms *gewoudt* Br.; 1 × Limb. 1, 2059 *gewouden*).

Aant. De inf. *welen* (Damme 1280: CRH CXV. 9) is een analogische uitbreiding naar oud *hi wele* (os. ohd. *wili*), bijv. Flor. Blanc. 652 (: *vele*), Parth. 3136 (: *vele*), Lanc. 3.15211, Tien Pl. 1869 (en 1033 zo te lezen voor *wille: vele*); vgl. Veld. III 19;

hi wilt Brab.: L.o.H. (ed. Beuken) p. 69; G.E. pass.; Brussel 1378 *alse hi wilt* (AOO H 821 f. xxij v^o), Leuven 1316 (Brab. 532), reeds Grimbergen 24.6.1290 *Reniere wilt* (Stadsarch. Brussel, Scab. Griffie 9625).

ghewoudt Vad. Mus. 2.442, Heelu 3133, Limb. 1.1292, maar ook Haagse Bijbel 2.47a.

Aanhangsel

Dialectische kenmerken

§ 76. Vlaams

1. Substantieven. Pluralis op *-s*: bij nomina op *-ere*, *-er*: 12a; bij woorden als *rams*, *banx* 12 δ .

Pluralis op *-en*: *dagen* 11 γ A, voorts *coen*, *vlooen* 18. Femininum: *name* 16A opm. 3. Suffix *-scep* (*-scip*) 10b β , 11 β - *sceip* is Zuidwestvl.

2. Adjectieven. Dat. pl. op *-e*: 23A.

3. Pronomina. *uus* = ons 26g; *ju*, *jou* 27 g; *soe* = zij 28e (Aant.: *sou*, *so*, *su*); *sijn* = haar 30 opm. 1; *sere* = *sire* (< *sijner*) 30A b; *der* = de Heer 31b opm. 1; *das* gen. neutr. 31A c; *danof* 32d opm.; *goent*, *ghuent* 36A; *hit* 28h; *wilc* 39A, *swilc* 43b.

4. Telwoorden. *vichtien*, *vierewerftwintich*: 46.

5. Werkwoorden. *terden* 58c; *drawen* 62; *conen* 66; *sullen* 68; - p.p. *ghehebt* 52A c; *y-* = *ge-* 52d opm. 2; *gebornen* 58c; *geploen* 59; *gewesen* 60; *gesawen* 62; - praet.: zw. van st. ww.: 56v.; *scrau*, *speu*, *vlo*, *vloon* 56, 57; *wierp* enz. 58c, 60; *claf* 60; *stoet*, *woei* 61; *cam* 59; plur. type *broken* 59; *hi hebt* 49A f; *du wout* 75.

§ 77. Hollands

1. Substantieven. *hulcs* 12 δ ; *luden* 12 γ in de 14de e.; *riddren* 12 β ; *dagen* ca. 1400 12 γ A; *coene(n)* 18A; dat. sing. zonder *-e*: *raed* 2de helft 14de e. 11 δ A, nom. sing. met *-e*: *dade* 13A; suffix *-scep* (*-scip*) 11, 14.

2. Adjectief. *laetste* 25 opm. 3.

3. Pronomina. gen. pron. pers. *mijnre* 26c; *ju*, *jou* 27g; *dieghenighe* 34 opm.

4. Telwoord. *dortech* 46.

5. Werkwoord. p.p. zonder *ge-*: *maket* 52 opm. 2, *bonden*

52e; *ghetreden* 60, *gegost* 63a; - praet.: *zwak* 56v., *vlooch*, *vlogen* 57, *plech* 59A, *boec*, *scoep*, *hoef*, *wosch* 61, *iesch* 62, *genc*, *henck* 62; inf. *steppen* 62, *solen*, *sellen* 68; - praet. st. met -e: *ic strede* 50b, *cofte* 54 opm. 5, imper. *vlich* 57, *ic sel* 68, praet. *most* 70; - Noordmnl. *ic bun*, *du buste*, *binste*, *bint* 74, *du oordeelste* 49A. opm. 2.

§ 78. Brabants

1. Substantieven. Plur. op -e nog lang in gebruik: *dage*, *liede* 12 γ , *richtere* 12 β A, op -en eerst eind 14de e.: 12c γ ; *coy(e)* 18A; gen. *roggen* 16A opm. 1, *hofstaest* 17A, acc. op -e: *steenwege* 11 δ A; suffix -*scap* 10b B, 11 β .
2. Pronomina. gen. *urre* 27f; *here* 'haar' 28f; *et* 28h A; *ten* 28A m; d. pl. 3. *hen* 28k A; *hunne* 30 opm. 3; *ennich* 42d; *selc* 43b.
3. Telwoorden. *hondertach?* 46.
4. Werkwoorden *te copen* (gerundium) 53; *selen* 68; *gedeen*, *begingen* 52f opm., *ghebernt* 58c, *gehaven* 51b, *ghedane*, *ontfane* 58g A; *cofte* 54 opm. 5; praet. *spouwen* 56, *vlou*, *vluwen* 57, *iesch* 62, *mouchte* 67.

§ 79. Limburgs

1. Substantieven. plur. op -e, ook bij *riddre* enz. 12 γ ; plur. zonder -e bij neutra: *woord* 12 ϵ A; suffix -*scap* 10b B, 11 β .
2. Pronomina. *mich*, *ich* 26; *wir*, *wer* 26e; *hom(e)* 28d; *hun* 30 Opm. 3; *zich* 29; *ten* 28A m; -*ghe* = zij 28 o, -*s* (= *si*); *mine hus* 30 A; *der* (lidw.) 31 + A; *dees* (fem.) 33b; dat. *wim*, acc. *weme* 35d, e; *sulch* 43b.
3. Werkwoorden. praet. type *plantde* 54 opm. 1; *hade* 54b; *spiwen* 56; *vlou*, *vluwen* 57; *muchte* 67; *solen* 68.

§ 80. Gelders

-*riddre* 12 B; -*ingen* 2de helft 14de e. 12 γ ; dat. s. *dach* en acc. *brieve* 1ste helft 14de e. 12 γ A; *soen* 16A; *coene(n)* 'koeien' 18A; *wer* 26A; *home(e)* 28d; d. acc. *ween* 35A; *gheheft* 61b; *hi vol* 'viel' 62.

§ 81. Oostmnl.

pl. *meegden* 13 opm. 4; gen. pl. pers. vnw. *mijnre* 26c; pr. g. pl. *urre* 27f; -et 28h, *si* 28g, d. pl. *hen* 28k A; *hom*, *oen*, *hum(e)* 28A d, *sich* 29, *allet* 40c, *selver* 45;

hi greeft 49d, *ghi hebben* 49 opm. 6, 50c, *haen* 49A f, *queme* 50b, *gelacht* 'gelegd' 53A c, *satte*, *sachde praet.* 54b, *gelochte* 'geloofde' ib., *verdwelen* 59, *placht* 59A;

N.-Oost. *oen* 28d, *illick* 43a, *sulkes* 43b, *soeven* 46, *speech* 56 opm., *wieten* 69g, *geschach* 60A, *vreghen* 61A, *gienck*, *hienck*, *gegangen* 62, *si sint* 74, *gi sijn* 74.

Chronologische kenmerken

§ 82. Oudere periode

In de 13de eeuw komt een meervoud op -s van nomina agentis op -ere (type *ridders*) buiten Vlaanderen haast niet voor; meervoud op -n van die woorden elders is nog zeldzaam (§ 12 α). Daarentegen is plur. op -en (type *daghen*) reeds gewoon in Vlaanderen (§ 12 β), terwijl -e elders lang stand houdt. Tot de oudere periode behoren de pronominale vormen *heme* (soms nog in de 15de e.) en *here* (§ 28).

Deflexie van het adj. is reeds waar te nemen (§ 24).

Ouder zijn ook de zwakke preteritum-vormen *du tellets* (= du telledes), *hi cussese* (= cussede se) (§ 50 a); de flexieloze pronomina nom.-acc. *mijn*, *sijn* (§ 30) en *sijn* = haar.

OPM. Veel oudere vormen blijven nog lang geschreven worden, tot in de 15de e. (en later).

§ 83. Jongere periode

a. N o m i n a : tot de 15de e. behoort de op grotere schaal gebruikte meervoudsvorm op -n in Brabant (*daghen*, *ridderen*, *gansen*) (-e nog vaak in de 14e e.). Verwarring van datief en accusatief vormen (masc. en neutr.) begint reeds in de 14e e. in Brabant en Holland (§ 12 A Opm. 3), apocope van -e in de nom. in de 15e e. (§ 16). De pluralisvorm -*kijns*,

-kens, een gen. *der bruuts* horen tot de 15de e. (§ 12 γ, § 13 A).

b. **Pronomina**: in de 14e e. komt *ten* (= hem) voor in Limburg (§ 28 A m), eveneens het possessivum *hon* (§ 30). Jonger is *haer* als dat. plur. (§ 28). De flexievorm *mijnder* enz. voor ouder *minere* is jong (§ 30); het lidwoord *het* komt voor in de 15e e. (§ 31). Tot de jongere periode behoren: dat. acc. *wie* (§ 35), *wiens* (§ 38), *ennich* (Limb. en Brab. § 42), plur. *sulcken* (§ 43).

c. **Verbum**: jong is de 2e pers. type *du segheste* (§ 49 Opm. 2) en *segd dij* (§ 27), 1e pers. indicatief en conjunctief zonder -e (§ 50), praet. *hade* (Brab. en Limb. § 54 A b), zw. praet. -eghe (VI., § 50 A); participia met prefix *ghe-* in het type *ghebleven* enz. (§ 53 e.).

Bij de st. ww. komt de verwisseling van *a* en *o* in het praet. in de 15e e. nog niet heel vaak voor (§ 58).

Zwakke vormen van st. ww. bijv. *bughen*, *luken* (§ 57), *clinken*, *bergen*, *sterven* (§ 58), *wreken*, *stelen* (§ 59), *backen*, *scaven* (§ 61), *heten* (§ 62) horen tot de 15e e. (en schijnen vooral in Hollandse documenten voor te komen); *beliden* wordt sterk (§ 56).

Praet. *wierd*, *wierp* (VI.) komt reeds in de 14e e. voor (§ 58); *wesk* 'waste' is Holl. 15e (§ 61); part. praet. *ghegeten* is 15e (§ 60).

Archaïserend *ic anne* komt in de 15e voor (§ 63); normalisering *hi gphant* (§ 63), *hi macht* (§ 67) is jong; praet. *coste* is jong (§ 66). In Brab. komt *sullen* (voor ouder exclusief *selen*) in het begin der 15e op (§ 68 A).

Hubben (= hebben) is oostelijk 15e (§ 49 A); *ic bun* Holl. (§ 78).

Register

De cijfers verwijzen naar de paragrafen; men verzuime niet tevens in de Aantekening na te slaan. Een A achter een cijfer betekent: Aantekening. De verbinding *ck* staat op de plaats van *kk*, bij *c* zie men *k*, bij *z* zie men *s*, *kw* gespeld *qu* komt na *p*, bij *gh* aan het begin van een woord wordt op de *h* niet gelet: de daaropvolgende vocaal bepaalt de alfabetische orde.

A

a = e in praet. en part. zw. ww. 52c, 54b.
 abdisse 17.
 ablaut 55A.
 acc. voor dat. 11A, 12A.
 adem s.m. 10b.
 adere s.f. 17.
 aendacht s.f. 13b.
 aensichte s.n. 10b B, 15.
 aent s.f. 13.
 aer s.n. 10b B, 12ε.
 aern s.n. 10b.
 aex s.f. 13.
 acker s.m. 10b.
 al (alle, allet, allent, als) pron. adj. 40.
 alevenste 46A.
 amijs s.m. 10b.
 an: praes. v. onnen 63.
 ander adj. 41.
 angst s.f. 13.
 Antkerst 11, opm. 3.
 Antwerps 12B.
 antwoorde s.n. 10b B, 15.
 ape s.m. 15.
 apocope van -e: bij subst. 11, 12, 16; - bij ww. 49 opm. 1, 51, gerund. 53; - van *t* bij ww. 49 opm. 4.
 appel s.m. 10b.
 arbeit s.f.m. 13, opm. 5.
 -are: suff. 10b.
 are s.m. 15.
 arm s.m. 10b.
 arme adj. 22.
 armoede s.n. 10b B, 15.
 assce s.f. 17.
 avont s.m. 10b.
 avonture s.f. 17.

B

bachte 61A.
baert s.m. 10b.
bake s.m. 15.
baken st. ww. 61a.
backen st. ww. 61a.
balch s.m. 10b.
balke s.m.f. 15, 16 opm. 3.
balliu s.m. 12ð.
banc s.f.m. 12ð; 13 opm. 5.
bannen st. zw. ww. 62.
barnde: praet. v. bernen 54b.
baroen s.m. 10b, 12 opm. 1.
bassen st. zw. ww. 62.
bat, bet adj. 25e.
bedde s.n. 15.
bede s.f. 17.
bederven st. ww. 58c.
bedie adv. 32.
bedoven p.p. 57d.
bedriegen st. zw. ww. 57b.
beelde s.n.f. 10b B, 15, 17.
been s.n. 10b B, 12ε.

begingen: p.p. van begaen 52 f.
 beginnen st. ww. 58b.
 beide (beids) pr. 46.
 beke s.m.f. 16, opm. 3.
 becken s.n. 10b B.
 becliven st. ww. 56.
 belgen st. ww. 58c.
 beliden zw. st. ww. 56.
 beniden st. zw. ww. 56.
 bequame adj. 22.
 ber: praet. v. bernen 58c.
 berch s.m. 10b.
 berd s.n. 10b B.
 bere s.m. 15.
 bergen st. zw. ww. 58c.
 bernen zw. st. ww. 52c, 54b, 58c.
 berompen: p.p. 58 opm. 2.
 bersten st. zw. ww. 58c.
 beseffen st. ww. 61b.
 beswelten st. ww. 58c.
 beswiken st. ww. 56.
 bete s.m.f. 16 opm. 3.
 bevelen st. ww. 59.
 bewegen zw. st. ww. 60.
 bewenden zw. ww. 52, 54b.
 bidden st. ww. 60.
 biden st. ww. 56.
 bidi (bedi ϵ) adv. 32.
 bieden st. ww. 57b.
 binden st. ww. 48, 55, 58.
 biscop s.m. 10b, 11 α .
 biten st. ww. 56.
 blasen st. ww. 62.
 blat s.n. 10b B.
 blauwe adj. 22.
 blesen: z. blasen.
 blide adj. 22.
 bliken st. zw. ww. 56.
 blinde adj. 22.
 bliven st. ww. 52d, 56.
 blixeme s.m.f. 16 opm. 3.
 blode (bloot) adj. 22.
 bloeme s.f. 17.
 blonde adj. 22.
 blouwen st. ww. 57c.
 bode s.m. 15, 16
 boec s.n. 19.
 boete s.f. 17; 18.
 boge s.m.f. 15, 16 opm. 3.
 boc s.m. 10b.
 boom s.m. 10b, 12 opm.

boose (boos) adj. 22.
borch s.f.n. 13 opm. 5.
borne s.m. 15.
borst s.f. 13.
bort s.n. 12ε.
boude adj. 22.
bouwen zw. st. ww. 62.
braden st. ww. 62.
brake s.f. 17.
brame s.m. 15.
breden: z. braden.
breesch: praet. 62A.
breken st. ww. 59.
brengen zw. ww. 48, 52c, 54b.
breu: praet. v. brouwen 57c.
brief s.m. 10b.
briesch: praet. 62A.
briscen st. ww. 56 opm., 62A.
broeder s.m. 19.
broec s.f. 13.
broosche (broosch) adj. 22.
broot s.n. 10b B.
brouwen st. ww. 57c.
brudegome s.m. 15.
brugghe s.f. 17.
bruloft s.f. 13.
Brussel 12β
bruut s.f. 13 opm. 2.
buenre s.n. 14b; 22b; 10b B.
bughen st. ww. 55, 57.

C (zie K)

D

d lidwoord 31.
dach s.m. 10b, 11.
dachwant s.n. 10b B.
daet s.f.m. 13a, opm. 5.
dageraet s.f. 13.
dal s.n. 10b B.

dan(nes) = dat en (es) 32b.
 danc s.m. 10b.
 danof 32d.
 dar: praes. v. dorren 64.
 darf: praes. v. dorven 65.
 das lidw. 31.
 datte pron. 32d.
 dede: praet. v. doen 55; 73.
 deel s.n. 10b B, 12ε.
 -deem: p.p.v.v. doen 52.
 degen s.m. 10b.
 deken s.m. 12δ.
 delven zw. ww. 58c.
 denken zw. ww. 48, 52c, 54b.
 dere lidw. f. 31A.
 derscen st. zw. ww. 58c.
 di pron. pers. 2de pl. nom. 27e.
 dich pr. pers. 27d.
 die s.f.n. 12γ.
 die (de, der) lidw. 31.
 dief s.m. 10b.
 dieghenighe 34e.
 diën st. zw. ww. 56.
 dienst s.m. 10b, 11 opm. 2; 21b.
 diepe s.f. 17; adj. 22.
 dier s.n. 10b B.
 diere adj. 22; adj. poss. 30.
 dierne s.f. 17.
 dicke adj. 22.
 dinc s.n. 10b B, 12ε.
 disch s.m. 10b.
 ditte adj. dem. 33b.
 doch: imper. v. doen 51 opm. 2.
 dochte: praet. v. dunken 54b.
 dochter s.f. 19.
 doec s.n. 12ε.
 -doem: suff. 10b
 doen st. ww. 55, 73.
 dogen ww. 55, 71.
 domme adj. 22.
 doorn s.m. 10b.
 doot s.f. 13.
 dore s.m. 'dwaze' 15.
 dorre adj. 22.
 dorren ww. 55, 64.
 dorst s.m. 10b.
 dortich (dertich, dartich) 46.
 dorven ww. 55, 65.
 dos lidw. 32A.
 dove adj. 22.
 dracht s.f. 13.

draeyen st. ww. 62.
draghen st. ww. 61a.
drake s.m. 15.
draperie s.f. 17.
draven zw. st. ww. 61a.
drawen = draeyen en 62A.
dreghen = draghen.
dringhen st. ww. 58b.
drinken st. ww. 58b.
drinten st. ww. 58b.
driten st. ww. 56.
driven st. ww. 56.
drochten s.m. 10b.
droeve adj. 22.
dronc s.m. 10b.
droom s.m. 10b.
drupen st. zw. ww. 57.
du (-tu, -stu) pron. pers. 27.
ducht s.f. 13.
duecht s.f. 13.
duken st. ww. 57.
dulle adj. 22.
dume s.m. 15.
dunke (mi -) 54A.
dunken ww. 52c, 54b.
dunne adj. 22.
dusentach (duust) 46.
duve s.f. 17.
duvel s.m. 10b, 12δ.
duwen zw. st. ww. 57.
dwach: imper. v. dwaen 51 opm. 2.
dwaen st. ww. 61a.
dwase adj. 22.
dwinen st. ww. 56.
dwinghen st. zw. ww. 58b.

E

-e pron. 28m.
-e-paragoge 11A.
-e-pluralis 12α, 13.

-e bij ww. 1 en 3 praet. sing. 50b.
 echte adj. 22.
 edele (edel) adj. 22.
 eed s.m. 10b, 11γ.
 een (eenich, ennich) pron. adj. 42.
 eent s.f. 13.
 effene (effen) adj. 22.
 ei s.n. 12ε.
 eiscen zw. st. ww. 62.
 -el: pl. 12α.
 elc (eelc, elker) 43.
 elckerlijc (elkermanlijc, elkermalc) 43.
 ellende s.n.f. 15, 17.
 ellevene 46.
 ende s.n. 10b B, 15.
 -ene pron. pers. 28 m.
 enge adj. 22.
 engel s.m. 10b.
 ennich pron. adj. 42.
 epenthese van *n* bij ww.: 52 opm. 1, 54 opm. 2.
 -er: pl. 12α.
 erde s.f. 17.
 ere s.f. 17, 18b.
 ere lidw. = enere 42a.
 -ere m. suff. 10b.
 erfname s.m. 15.
 erre adj. 22.
 erve s.m. 'erfgenaam' 15.
 erve s.n. 'erf' 15.
 et pron. pers. 28h.
 eten st. ww. 60.
 evene s.f. 17.
 ever s.m. 10b.
 exempel s.n. 10b B, 12ε.

F

felle adj. 22.
 fiere adj. 22.
 finen st. zw. ww. 56.

G

gaen st. ww. 49 opm. 3, 62.
 galge s.m.f. 15, 16b, opm. 3.

gangen = gaen.
gans s.f. 13.
gast s.m. 10b, 12 opm. 1.
gat s.n. 10b B, 12ε.
ghat: p.p. van hebben 52c.
gave adj. 22.
-ghe: pron, pers. 3de fem. 28 o.
ge (ghi) pron. pers. 2 pl. 28, 50c.
ghe-: praefix bij p.p. 52d, e; bij inf. 53.
ghebet s.n. 10b B.
gebiden st. ww. 56.
geboert s.f. 13.
ghebot s.n. 10b B.
ghebrec s.n. 10b B.
ghebruken zw. st. ww. 57.
gebuer s.m. 12 opm. 1.
gedegen: p.p. van diën 56.
gedult s.f. 13.
ghedwoghen: p.p.v. dwaen 61a.
gheen(t) (ghint, ghont, ghuent enz.) 34.
gheest s.m. 10b, 11 opm. 2.
gefinen st. zw. ww. 56.
gegade s.m. 15.
ghehaeten: p.p.v. heeten 62.
gehaven: p.p.v. heffen 61b.
ghehebt: p.p. van hebben 52c.
gehier(e) adj. 22.
gheit s.f. 13.
gecnocht: p.p.v. cnopen 52c.
gecroden 60A.
ghelach s.n. 10b B.
ghelacht: p.p.v. leggen 52c.
ghelaen: p.p.v. laten 62.
gelden st. ww. 58c.
gele adj. 22.
geliken zw. st. ww. 56.
gellen st. ww. 58c.
gelochte: praet. v. geloven 54b.
geloove s.m. 15.
gelouwen st. ww. 57c.
gelpen st. ww. 58c.
ghelucke s.n. 15.
gheluut s.n. 10b B.

ghemac s.n. 10b B.
 gemeen(e) adj. 22.
 ghemet s.n. 10b B.
 genade s.f. 17.
 gename adj. 22.
 genant: p.p.v. nennen 52c, 54b.
 ghenesen st. ww. 60.
 genge adj. 22.
 ghenieten st. ww. 57b.
 ghenoot s.m. 19.
 gerde s.f. 17.
 ghere (= ghenere), pron. 34d.
 gherecht(e) adj. 22.
 gherechte s.n. 15.
 gherec s.n. 10b B.
 gerinen st. ww. 56.
 gerocht: p.p.v. roeken 52c.
 gerste s.f. 17.
gerundium 53.
 gesacht: p.p.v. zeggen 52c.
 gesanc s.n. 10b B.
 gescien zw. st. ww. 60.
 gescopen: p.p.v. sceppen 61b.
 geselle s.m. 15.
 gesinde s.n. 10b B.
 geslachte s.n. 15.
 gestade adj. 22.
 getemen ww. 59A.
 getuge s.m. 16.
 gheven st. ww. 55, 60.
 gevlogen: p.p.v. vlaen 61a.
 gewaegen st. ww. 61a.
 ghewaerden: p.p.v. werden 58c.
 geweld (gewould) 13.
 gewisse adj. 22.
 gewossen: p.p.v. wassen 61a.
 gewracht: p.p.v. werken 52c.
 ghi (ghe, -ji, -i, -e) pron. pers. 2 pl. 27.
 ghiet = gaat 49 A.
 gieten st. ww. 55, 57b.
 gift s.f. 13.
 ging (gong) ww. 48, 62.
 gliden st. ww. 56.
 glimmen st. zw. ww. 58b.
 gloet s.f. 13.
 god s.m. 10b, 11 α , γ , δ .
 goede s.f. 17.
 goet s.n. 10b B.
 (g)onst s.f. 13.
 gordel s.m. 12 ϵ .
 ghore (= adj. dem.) 34d;

ghore s.m.f. 16 opm. 3.
gout s.n. 10b B.
gracht, graft s.f.m. 13 opm. 5.
graf s.n. 10b B.
gras s.n. 10b B.
grave s.m. 15, 16.
graven st. ww. 61a.
grawe adj. 22.
grepe s.m.f. 16 opm. 3.
greven = graven.
grinen st. ww. 56.
gripen st. ww. 55, 56.
grisen st. ww. 56.
groeien st. ww. 62.
groene adj. 22.
grote adj. 22, 23b.
gulde: praet. conj. v. gelden 50b, 58c.
ghunnen ww. 63.

H

ha(de): praet. v. hebben 54b.
haer s.n. 10b B.
hage s.f.m. 16 opm. 3.
hagel s.m. 10b.
hake s.m. 16.
half adj. 23b.
hals s.m. 10b.
hamer s.m. 10b.
hane s.m. 15, 16.
hangen st. ww. 62.
hant s.f. 13.
hard(e) (herde) adj. 22.
hase s.m. 16.
hate s.m. 16 opm. 3.
have s.f. 17.
havec s.m. 10b.
havene s.f. 17.
hebben zw. ww. 48, 49f, 52 c, 54b.

heffen st. zw. ww. 61b.
 -heit suff. 14 opm. 3, 5.
 -heide 15B 4.
 helen st. ww. 59.
 helft s.f. 13.
 helle s.f. 17.
 helm s.m. 10b.
 helpen st. ww. 48, 58c.
 helt s.m. 10b.
 hem (vierde, -er) 47.
 hemel s.m. 18b.
 hen (= het en) 28h.
 hengst s.m. 10b.
 henof 32 d.
 her s.m. 16c, opm. 2.
 herde = harde.
 here s.n. 'leger' 10b B, 15.
 here s.m. 'dominus' 15, 16.
 herfst s.m. 10b, 11.
 hermite s.m. 15.
 herte s.n.f. 15, 17.
 hertoghe s.m. 15.
 hete adj. 22.
 heten st. ww. 62.
 hi pron. pers. 28b.
 hie pron. pers. 28b.
 hief: praet. v. heffen 61b en v. houwen 62.
 hitte s.f. 17.
 hoede s.f. 17.
 hoen s.n. 12ε, opm. 2. 12γ A.
 hof s.m. 10b, 11α.
 hofstade s.f. 14 A.
 hoge s.m.f. 16 opm. 3, adj. 22.
 hol s.n. 10b B.
 honger s.m. 10b.
 honig s.n. 10b B.
 hont s.m. 10b, 11δ.
 hope s.m. 15.
 horn s.n. 10b B.
 houden st. ww. 62.
 hout s.n. 10b B.
 houwen st. ww. 62.
 hoved s.n. 10b B.
 hovesch adj. 22.
 hulde s.f. 17.
 hulc s.f. 12δ.
 hulpe s.f. 17.
 hun adj. poss. 30.
 hure s.f. 17.
 huus s.n. 10b B, 11δ, 12ε.

I

-i: pron. pers. 2 pl. 27e, 49.
idele adj. 22.
iesch: praet. v. eiscen 62.
ieghewelc (ieghelijc) 43.
ieman, iemen 44.
iet, iewet 44.
-ijn 10b B, 12δ.
ic (icke, ich) pron. pers. 26.
illick = elc 43.
ine (in, en = ic en) 26.
-in(c)g: 17.
-inne 17.

J

jaer s.n. 12ε.
jaerghetide s.n. 12γ.
jode s.m. 15.
joc s.n. 10b B.
jonc s.n. 10b B.
jou: pron. pers. 27g.
ju (jou) pron. pers. 27g.
juecht s.f. 13.
juge s.m. 15.

K

caf s.n. 10b B.
cale adj. 22.
calf s.n. 10b B, 12ε.
camere s.f. 17.
can: praes. connen 66.
canoecs m. pl. 11δ.
keer m. 10b.
kelc s.m. 10b.
kelre s.m. 10b.
keiser s.m. 10b.
kemenade s.f. 17.
kempe s.m. 15.

kennen zw. ww. 52c, 54b.
 kerke s.f. 17, 18.
 kerven st. zw. ww. 58c.
 kiezen st. ww. 57b.
 -kijn 12 γ .
 kiken st. ww. 56.
 kind s.n. 10b B, 12 ϵ .
 kinne s.n.f. 10b β , 17.
 kiven st. zw. ww. 56.
 clacht s.f. 13.
 claghe s.f. 17.
 clare adj. 22, 23b.
 cleed s.n. 10b B.
 cleine adj. 22.
 cleinode s.n. 15.
 clemmen st. ww. 58c.
 cleven zw. st. ww. 60.
 clieven st. ww. 57b.
 clingen st. ww. 58b.
 clinken st. zw. ww. 58b.
 cliven st. ww. 56.
 cloecke adj. 22.
 clooster s.n. 10b B, 12 δ .
 cnaghen zw. st. ww. 61a.
 cnape s.m. 15.
 knecht s.m. 11 opm. 4, 12 δ opm. 1.
 cneden st. zw. ww. 60.
 knie s.n. 12 γ .
 cnopen zw. ww. 52c, 54b.
 coe s.f. 13, 18.
 coecke s.m. 15.
 coen(e) adj. 22.
 cofte: praet. v. copen 54, opm. 5.
 cokene s.f. 17.
 comen st. ww. 52d, 59.
 comst s.f. 13.
 conen = connen.
 coninc s.m. 10b B, 11 opm. 3, 12 opm. 1.
 conne s.n.f. 10b B.
 connen ww. 55, 66.
 const s.f. 13.
 copen zw. ww. 52c, 54b.
 koper s.n. 10b B.
 core s.m.f. 16b, opm. 3.
 corf s.m. 10b.
 corn s.n. 10b B.
 corte adj. 22.
 costrie s.f. 17.
 coude s.f. 17.
 crayen st. zw. ww. 62.
 cracht s.f. 13b.

craghe s.m.f. 15, 16, opm. 3.
crancke adj. 22.
crebbe s.f. 17.
crighen st. ww. 56.
crimpen st. ww. 58b.
crischen st. zw. ww. 56.
criteren st. zw. ww. 56.
crone s.f. 17.
cruce s.n.f. 10b B, 15, 17.
cruden st. ww. 57.
crupen st. ww. 57.
cuens: praes. 2 sing. v. connen.
cuesch(e) adj. 22.
cruut s.n. 10b B, 12ε.
cudde s.n.f. 10b B, 15, 17.
kus s.m. 10b.
cust s.f.m. 13, opm. 5.

L

lach: imper. v. laten 51 opm. 2.
lachen st. zw. ww. 61a.
lachte: praet. v. leggen 57b.
lachter s.m. 10b.
laden st. zw. ww. 61a.
lage adj. 22.
laken s.n. 10b B.
lam s.n. 10b B, 12ε.
langhe adj. 22.
lant s.n. 10b B.
last s.f. 13.
laten st. ww. 62.
leed s.n. 10b B.
leeu s.m. 15, 16.
leger s.n. 10b B.
leggen zw. ww. 49e, 52c, 54, opm. 3.
legioen s.n. 10b B.
leken st. zw. ww. 60.
lesen st. ww. 60.
lest adj. 25c.

lichame s.m. 15.
 licht s.n. 10b B.
 licht(e) adj. 22.
 liden st. ww. 52d, 56.
 lied s.n. 10b B.
 liede pl. 10b, 12γ; bij pron. pers. 26h.
 lieghen st. ww. 57b.
 lier s.n. 10b B.
 liggen st. ww. 60.
 lijc s.n. 10b B.
 linde s.f. 17.
 list s.f.m. 13 opm. 5.
 lof s.n. 10b B.
 loof s.n. 12ε.
 loon s.n. 10b B.
 lopen st. ww. 62.
 lucht (locht) s.f. 13, m. 14 opm. 5
 lude pl. 12γ.
 luken st. zw. ww. 57.
 lust s.f.m. 13, 14 opm. 5.
 luus s.f. 13.

M

macht s.f. 13.
 maech s.m. 10b.
 maecht (vgl. meegd) s.f. 13.
 maer(e) adj. 22.
 maghe s.m.f. 15, 16 opm. 3.
 malen st. zw. ww. 61.
 man s.m. 19.
 mane s.m.f. 15, 16 opm. 3.
 maniere s.f. 17b.
 martelare s.m. 10.
 mate adj. 22; s.f. 17.
 meegd s.f. 13 opm. 4.
 meester s.m. 10b.
 meesterse s.f. 17.
 mele s.n. 10b B.
 melc s.f. 13.
 melken st. zw. ww. 58c.
 meneghe s.f. 17.
 mensche s.m. 15.
 mer adj. poss. 30A.
 mere s.n. 15.
 meten st. zw. ww. 60.
 mettene s.f. 17.
 mich pron. pers. 26d.

miden st. zw. ww. 56.
miede s.f. 17.
mien pron. pers. 26d.
miere adj. poss. f. 30.
milde adj. 22.
minne s.f. 17.
mirakel s.n. 10b B.
moed s.m. 10b.
moede adj. 22.
moeder s.f. 19.
moeten ww. 55, 70.
mogen ww. 55, 67.
molenare s.m. 10b.
molene s.f. 17.
mombore s.m. 15.
mont s.m. 10b.
morgen s.m. 10b.
mudde s.n. 12 γ , 15, 16.
muer s.m. 10b.
munte s.f. 17.
murwe adj. 22.
muus s.f. 13.

N

n-plur. 12 β , γ , 13; bij ww. 1 sing. 49b, 2 pl. 49 opm. 6; 1 en 3 praet. 50b.
nacht s.f. 13.
naeien st ww 62A
nagel s.m. 10b.
name s.m.f. 15, 16b, opm. 3.
nap s.m. 10b.
nate adj. 22.
nature s.f. 17.
navele s.f. 15, 16 opm. 3.
nedere adj. 22.
negheen 42.
necke s.f.m. 15, 16 opm. 3.
nemen st. ww. 49, 55, 59.
nennen zw. ww. 52c, 54b.
nese s.f.m. 16 opm. 3, 17.
-nesse f. suff. 15.
net s.n. 15.

neve s.m. 15, 16.
 nichte s.f. 17.
 niden zw. ww. 56.
 nieuwe adj. 22.
 nighen st. ww. 56.
 nijt s.m. 10b.
 nipen st. ww. 56.
 noene s.f. 17.
 nood s.f. 13.
 nooddruft s.f. 13.
 nutte adj. 22.

O

odevare s.m. 15.
 oen: pron. pers. 28d.
 -oen suff. 12 opm. 1.
 officier s.m. 10b.
 oghe s.n.f. 15, 17.
 onderwisen zw. st. ww. 56.
 onnen ww. 55, 63.
 ontberen st. ww. 59.
 ontbiden st. ww. 56.
 ontginnen st. ww. 58b.
 ontpluken st. ww. 57.
 ontraden st. ww. 62.
 ontscaken st. zw. ww. 61a.
 ooch ww. 55, 72.
 oom s.m. 10b, 11δ, 12δ opm. 1.
 openbaer(e) adj. 22.
 ore s.n.f. 15, 17.
 orconde s.n.f. 10b B, 15, 17.
 orloghe s.n. 10b B, 15, 17.
 ors s.n. 10b B.
 osse s.m. 15.
 ou: pron. pers. 27A.
 oude s.f. 17.
 outaer s.n. 10b B.
 outer s.n. 10b B.

P

pad s.m. 10b.
 paer s.n. 12ε.
 paert s.n. 10b B.

paeu s.m. 15, 16.
pape s.m. 15.
paragoge van -e: 11B, 13A; van *t* bij ww. 50A.
part. praes. -nde: flexie 23e, i; vorming 52.
paus s.m. 10b, 11γ.
pawelioen s.n. 10b B, 12 opm. 1.
peis s.m. 10b.
pelgrim s.m. 12δ, opm. 1.
persoen s.m. 12 opm. 1.
pine s.f. 17.
pipen st. ww. 56.
pit s.n. 12δ.
placht, plocht 59A
plaetse s.f. 17.
plante s.f. 17.
pleghen st. ww. 59.
plicht s.f. 13.
plien st. ww. 59.
ploech s.m. 10b.
portere s.m. 12B.
pont s.n. 10b B.
praeterito-praesentia 55A.
prenden zw. st. ww. 52c, 58c.
priester s.m. 10b.
prijs s.m. 10b.
prinche s.m. 15.
prisen zw. st. ww. 56.
proefst s.m. 10b, 11 opm. 2.
prophete s.m. 15.
provisoer s.m. 12δ.
puere adj. 22.
put s.m. 12δ, 16.

QU

quene s.f. 17.
quelen st. zw. ww. 59.
quiten zw. st. ww. 56.

R

rad s.n. 10b B.
raden st. ww. 62.
raet s.m. 10b.
ram s.m. 10b, 12δ.
rau: praet. v. rouwen 57c.
recht s.n. 10b B.

rechtere s.m. 10b, 12 β .
 redene s.f. 17.
 ree s.n. 12 γ .
 regen s.m. 10b.
 reine adj. 22.
 reken st. zw. ww. 60.
 rennen 52c, 54b.
 rese s.m. 15.
 riddere s.m. 10b, 12 β .
 riden st. ww. 56.
 rieken st. ww. 57b.
 rieme s.m.f. 15, 16 opm. 3.
 riën st. zw. ww. 56.
 rieu: praet. v. rouwen 57c.
 righen st. ww. 56.
 rijs s.n. 10b B.
 rike s.n. 15B; adj. 22.
 rimpen ww. 58 opm. 2.
 rinen zw. ww. 56.
 ringhen st. ww. 58b.
 rinc s.m. 10b.
 rinnen st. ww. 58b.
 ripe adj. 22.
 risen st. ww. 56.
 riten st. ww. 56.
 rive adj. 22.
 rochte: praet. v. roeken.
 roeken zw. ww. 52c, 54b.
 roepen st. ww. 48, 62.
 rogge s.m. 15, 16 opm. 1.
 rocke s.m. 15.
 roke s.f.m. 16 opm. 3.
 roof s.m. 10b.
 rooc s.m. 10b.
 rouwe s.m. 15, s.f. 17.
 rouwen st. ww. 57c.
 rug s.m. 16.
 ruken st. ww. 57b.
 runt s.n. 12 ϵ .
 ruum (rume) adj. 22.
 ruten st. ww. 57.
 ru(we) adj. 22.

S

-s-plur. 12.
 sachde: praet. v. seggen 54b.
 sacht(e) adj. 22.

saeyen zw. st. ww. 62.
saers s.m. 10b.
sac s.m. 12δ.
sake s.f. 17.
sale (sele) s.f.m. 16 opm. 3.
satte: praet. v. setten 54b.
scacht s.m. 10b.
scade s.n.f. 'schaduw' 10b B, 17.
scade s.f.m. 'nadeel' 15, 16 opm. 3.
scaep s.n. 10b B.
scale s.f. 17.
scalc s.m. 10b.
-scap (-scep, -scip) 10b B, 11β, 13 opm. 1; 14.
scarpe adj. 22.
scat s.m. 10b.
scaven st. zw. ww. 61a.
sceiden st. ww. 62.
scelden st. ww. 58c.
Schelt 13A.
scheme s.f.m. 15, 16 opm. 3.
scenden zw. ww. 52c, 54b.
scenken zw. st. ww. 58c.
sceppen st. ww. 48; 61b.
sceren st. zw. ww. 59.
scier(e) adj. 22.
scieten st. zw. ww. 57b.
scijn s.n. 10b B.
scilt s.m. 10b.
scinen st. zw. ww. 56.
scip s.n. 10b B, 11A γ.
sciten st. ww. 56.
scoe s.m. 10b, 12γ. (hand)schoeuwe- pl. 12A.
scoep: praet. v. sceppen 61b.
scone adj. 22.
scote s.f.m. 16 opm. 3.
scotele s.f. 17.
scoudere s.f. 17.
scoutete (scout) s.m. 15.
scrau: praet. v. scrien 56.
schrepen st. zw. ww. 60.
scriden st. ww. 56.

scriën st. ww. 56.
 schrift s.f. 13.
 schricken st. ww. 58b.
 scriven st. ww. 56.
 sculden = schelden.
 sculen zw. st. ww. 57.
 scult s.f. 13.
 scuven st. ww. 57.
 sede s.f.m. 16 opm. 3.
 see s.n.f. 11γ, 13, 18.
 seel s.n. 10b B, 12ε.
 seer s.n. 10b B.
 seghe s.f.m. 16, opm. 3.
 segel s.m. 10b.
 segen s.m. 10b.
 seggen zw. ww. 49e, 52c, 54b opm. 3.
 seil s.n. 10b B, 12ε.
 selc adj. 23b.
 selsiene adj. 22.
 selve 45.
 senden zw. st. ww. 48, 52c, 54b, 58c.
 ser 16 opm. 2.
 sere adj. 22.
 serjant s.m. 10b, 12 opm. 1.
 serpent s.n. 10b B, 11 opm. 4.
 setten zw. ww. 54b.
 si (soe, sou, su, sie) pron. pers. f. 28e.
 sich: imper. v. sien 51 opm. 2.
 sich (sick) pron. refl. 29.
 side s.f. 17.
 sider (sident, seder), adj. 25e.
 sieden st. ww. 57b.
 siecke adj. 22.
 siele s.f. 17.
 sien st. ww. 60.
 siën st. zw. ww. 56.
 siere (sirer, sere) adj. poss. 30.
 sighen st. ww. 56.
 sijn ww. 52, 55, 74.
 sijn = haer 30.
 silver s.n. 10b B.
 sin s.m. 10b.
 singhen st. ww. 58b.
 sinken st. ww. 58b.
 sinnen st. ww. 58b.
 sipen st. ww. 56.
 sitten st. ww. 60.
 slach: imper. v. slaen 51 opm. 2.
 slacht s.f. 13.
 slaen st. ww. 61a.
 slaep s.m. 10b.

slapen st. ww. 62.
slieten st. ww. 57.
slinden st. ww. 58b.
slipen st. ww. 56.
sliten st. ww. 56.
slupen st. ww. 57.
sluten st. ww. 57.
smake s.f.m. 15, 16 opm. 3.
smarte s.f. 17.
smelten st. ww. 58c.
smere s.n. 10b B.
smerten st. ww. 58c.
smiten st. ww. 56.
smooc s.m. 10b.
snede s.f.m. 16 opm. 3.
snee s.m. 10b.
sneven zw. st. ww. 60.
sniden st. ww. 56.
snode adj. 22.
soeken zw. ww. 52c, 54b.
soete adj. 22.
solre s.m. 10b.
somer s.m. 10b.
sonde s.f. 17.
sone s.m. 16.
sonne s.f. 17.
sorge s.f. 17.
souten st. ww. 62.
soven (soeven, sueven) 46.
spaen s.n. 12ε.
spanen st. ww. 62.
spannen st. ww. 62.
spau: praet. v. spiën 56 opm.
spere s.n. 15.
speu: praet. v. spiën 56 opm.
spiën st. ww. 56 en opm.
spinnen st. zw. ww. 58b.
spise s.f. 17.

spliten st. ww. 56.
 spoech: praet. v. spiën 56 opm.
 spoet s.f. 13.
 spoor s.n. 10b B.
 spouden st. zw. ww. 62.
 spouwen st. ww. 56 opm.
 spreken st. ww. 59.
 springen st. ww. 58b.
 spronc s.m. 10b.
 spruten st. zw. ww. 57.
 spuwen st. ww. 56 opm.
 staen st. ww. 49 opm. 3, 61a.
 staf s.m. 10b, 11 α .
 standen = staen.
 stang s.m. 10b.
 stanc s.m. 10b.
 stappen zw. st. ww. 62.
 -ste-uitgang bij ww. 49 opm. 2.
 steen s.m. 10b, 12 opm. 1.
 steke s.f.m. 16 opm. 3.
 steken st. ww. 60.
 stelen st. zw. ww. 59.
 stenen st. zw. ww. 59.
 sterck(e) adj. 22.
 sterre s.f.m. 15, 16 opm. 3.
 sterven st. ww. 58c.
 stide (stijt) adj. 22.
 stier s.m. 10b, 12 δ .
 stiet = staat 49A.
 stieven st. ww. 57.
 stighen st. zw. ww. 56.
 stijf (stive) adj. 22.
 stick s.n. 12 δ .
 stille adj. 22.
 stincken st. ww. 58b.
 stoel s.m. 10b.
 stoet: praet. v. staen 61a.
 stof s.n. 10b B.
 stont ww. 61a.
 stoop s.m. 10b.
 storm s.m. 10b.
 stoten st. zw. ww. 62.
 strael s.n. 10b B, 12 ϵ .
 strate s.f. 17.
 strenghe adj. 22.
 strenc s.m. 10b.
 striden st. zw. ww. 56.
 strijt s.m. 10b.
 stric s.n. 10b B.
 striken st. ww. 56.
 stroe s.n. 10b B.

stroom s.m. 10b.
stuc (stucken) s.n. 15, 16.
stupen st. ww. 57.
sture adj. 22.
stuvén st. ww. 57.
su s.f. 13, 18.
sucht s.f. 'ziekte' 13.
sughen st. ww. 57.
sukén st. ww. 57.
sulc (selc, solc) 43.
sullen ww. 48, 55, 68.
supen st. ww. 57.
sure adj. 22.
suster s.f. 19.
suvel s.n. 10b B.
swaen s.m. 10b, 12 opm. 1.
swaer(e) adj. 22, 23b.
swaert s.n. 10b B, 12ε.
swarte adj. 22, 23b.
swelgen st. zw. ww. 58c.
swellen st. ww. 58c.
swelten st. ww. 58c.
swemmen st. zw. ww. 58c.
sweren st. ww. 59.
swerven st. ww. 58c.
swich: imper. v. swigen 51 opm. 2.
swighen st. ww. 56.
swijn s.n. 10b B, 12ε.
swiken st. ww. 56.
swinghen st. ww. 58b.

T

taye adj. 22.
tale s.f. 18.
tant s.m. 10b.
-te f. suff. 17.
tee s.f. 12y.
teelt s.f. 13.
teken s.n. 10b B, 12δ.
telch s.n. 10b B, 12ε.

Templier s.m. 12d.
 ten pron 28A m.
 terden st. ww. 58c.
 terre (te derre) 33d.
 tien st. ww. 49.
 'beschuldigen' 56.
 'gaan' 57b.
 tiden, tigen ww. 56.
 tijt s.f. 13 opm. 5.
 tins s.m. 10b.
 tocht s.f. 13.
 toghe s.f.m. 16 opm. 3.
 tonge s.f. 17.
 tor s.m. 10b.
 torden = terden.
 traech (trage) adj. 22.
 traen s.m. 10b.
 treden st. ww. 60.
 treken st. ww. 59.
 trecken st. zw. ww. 59.
 troost s.m. 10b.
 trouwe s.f. 17; adj. 22.
 truwant s.m. 12 opm. 1.
 tuun s.m. 10b.

U

umlaut: bij ww. 49d, 50b; bij p.p. der st. ww.: 52f.
 urre: pron. pers. 27f.
 uus: pron. pers. 26g.

V

vadem s.m. 10b.
 vader s.m. 19.
 vaen = vangen.
 vaert s.f. 13.
 vale adj. 22.
 valke s.m. 15.
 vallen st. ww. 48, 55, 62.
 valsche adj. 22.
 vane s.f.m. 15, 16 opm. 3.
 vangen st. ww. 62.
 vanc s.m. 10b.
 varen st. ww. 55, 61a.

vast(e) adj. 22.
vat s.n. 10b B, 12γ.
vaten 49e A.
vechten st. ww. 58c.
vedere s.f. 17.
veede s.f. 17.
veige adj. 22.
veile adj. 22.
veinoot s.m. 10b.
vel s.n. 10b, 12ε.
velt s.n. 10b B.
verderven st. ww. 58c.
verdrieten st. ww. 57b.
verdwalen st. ww. 59.
veren = varen.
vergeten st. ww. 60.
verken s.n. 10b B.
verliesen st. ww. 57b.
verrompen 58 opm. 2.
versche adj. 22.
verscroven p.p. 57d.
verseec ww. 56.
verslan: praet. v. verslinnen 58b.
verslinden st. ww. 58b.
versmaden zw. st. ww. 61a.
verst s.f. 13.
verswinen st. ww. 56.
verwaten st. ww. 62.
verwerren st. zw. ww. 58c.
viant s.m. 19.
vichtien, vichtich 46.
vier s.n. 10b B.
viervoete adj. 22.
vinden st. ww. 58b.
vinger s.m. 10b, 11δ, 12α.
visch s.m. 10b B, 11γ.
vlaen st. ww. 61a.
Vlaminc s.m. 12 opm. 1.
vlechten st. ww. 58c.
vleesch s.n. 10b B.
vlich: imper. v. vlien 51 opm. 2; 57b.
vlien st. ww. 57b.
vlieghen st. ww. 57b.
vlieten st. ww. 57b.
vlo s.f. 13, 18.

vloec s.m. 10b.
 vloeken st. zw. ww. 62.
 vloet s.f. 13 opm. 5.
 vloot: praet. v. vlien 57b.
 vlou: praet. v. vlien 57b.
 vlucht s.f. 13.
 vlugge adj. 22.
 voeder s.n. 10b B.
 voet s.m. 19.
 voghedie s.f. 17.
 vogel s.m. 10b, 11 δ , 12 α , δ , opm. 1.
 vol: praet. v. vallen 62.
 volc s.n. 10b B.
 vonnis s.n. 11 γ .
 vorder s.m. 16.
 vorste s.m. 15.
 vos s.m. 10b, 11 γ .
 vouden st. zw. ww. 62.
 vracht s.f. 13.
 vragen zw. ww. 61A.
 vrede s.f.m. 16 opm. 3.
 vreemde adj. 22.
 vrees s.f. 17.
 vri(e) adj. 22.
 vrient s.m. 19.
 vriesen st. ww. 57b.
 vroeg (vrieg) ww. 48, 61A.
 vrome s.f. 17.
 vroude s.f. 17.
 vrouwe s.f. 17, 18.
 vrucht s.f. 'vrees' 13.
 vuchte adj. 22.
 vule adj. 22.
 vuust s.f. 13.

W

wacht s.f. 13.
 waden st. zw. ww. 61a.
 waerde adj. 22.
 waeyen st. zw. ww. 61a, 62.
 wagen s.m. 10b.
 waken st. zw. ww. 62.
 wallen st. ww. 62.
 wand s.f. 13.
 wapen s.n. 10b B, 12 ϵ .
 wardein s.m. 12 δ .
 ware adj. 22.

was s.n. 10b B.
wasschen st. ww. 61a.
wassen st. ww. 61a.
wech s.m. 10b, 11α.
we(e)n pron. int. 35.
wedde s.n. 15.
weder s.n. 10b; s.m. 'ram' 10b.
wedersake s.m. 15.
wedewe s.f. 17.
wegen st. ww. 60.
welc (wilc) pron. int. 35e, 39.
welp s.m. 10b.
wer pron. pers. = wi.
werden st. ww. 58c.
were s.f. 17, 18.
werelt s.m.f. 13 opm. 5.
werc s.n. 10b B.
werken zw. ww. 52c, 54b.
werpen st. ww. 48, 55, 58c.
werst adj. 25c.
wert s.m. 10b.
werven st. ww. 58c.
wesen st. ww. 60.
wesck: praet. v. wasschen 61a.
weten ww. 55, 69.
weven st. zw. ww. 60.
wi (wie, wir, wer) pron. pers. 26e.
wicht s.n. 10b B, 12ε.
wiew: praet. v. waeyen 61a.
wijch s.m. 10b.
wijf s.n. 10b B, 11 opm. 4, 12δ ε.
wijn s.m. 10b.
wijngaert s.m. 10b.
wijs adj. 22.
wijt (wide) adj. 22.
wiken st. zw. ww. 56.
wild(e) adj. 22.
wile s.f. 17.
wille s.f.m. 15, 16 opm. 3.
willen ww. 55, 75.
wind s.m. 10b.
winden st. ww. 58b.
winnen st. ww. 58b.
winter s.m. 10b.

wisen zw. st. ww. 56.
witen st. ww. 56.
woeste adj. 22.
woestine s.f. 17.
woet s.f. 13.
wolf s.m. 10.
wolke s.f.m. 15, 16b, opm. 3.
wolle s.f. 17.
wonde s.f. 17.
wonder s.n. 10b B, 12ε.
woonst s.f. 13.
woord s.n. 10b B, 12γ ε.
worm s.m. 10b.
worp s.m. 10b.
werpen = werpen.
worst s.f. 13.
wortele s.f. 17.
wosch: praet. v. wasschen 61a.
wrede adj. 22.
wreken st. ww. 59.
wringen st. zw. ww. 58b.
wriven st. zw. ww. 56.
wuwe s.m. 15.